

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

HİNT ALT KITASI'NDA TASAVVUFİ HAREKETLER:
TARİKATTAN CEMAATE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TEBLİĞ CEMAATİ

Yüksek Lisans Tezi

ELDIAR ZHALILOV

ANKARA - 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

HİNT ALT KITASI'NDA TASAVVUFİ HAREKETLER:
TARİKATTAN CEMAATE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TEBLİĞ CEMAATİ

Yüksek Lisans Tezi

ELDIAR ZHALILOV

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

ANKARA – 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

ELDIIAR ZHALILOV

HİNT ALT KITASI'NDA TASAVVUFİ HAREKETLER:
TARİKATTAN CEMAATE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TEBLİĞ CEMAATİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Tez Sınavı Tarihi

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(..../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Eldııar ZHALILOV

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
TARİHİ SÜREÇTE HİNT ALT KITASI'NDA İSLAM VE TASAVVUF	1
1. HİNDİSTAN'IN TARİHİ SÜRECİNDE İSLAM	1
2. GÜNÜMÜZ HİNT ALT KITASI'NDAKİ TASAVVUFİ HAREKETLER.....	4
2.1. ÇİŞTİYYE	5
2.2. SÜHREVERDİYYE	8
2.3. KADİRİYYE	10
2.4. NAKŞBENDİYYE	12
3. GÜNÜMÜZ HİNT ALT KITASI'NDAKİ DİNİ CEMAATLER	14
3.1. CEMAAT KAVRAMI VE TARİKATTAN AYRILAN YÖNLERİ.....	14
3.2. GÜNÜMÜZDE HİNT ALT KITASI'NDA FAALİYET YÜRÜTEN BAZI DİNİ CEMAATLER	16
3.2.1. DİYUBENDİ HAREKETİ.....	17
3.2.2. BİRELVİ HAREKETİ.....	18
3.2.3. EHL-İ HADİS HAREKETİ.....	21
BİRİNCİ BÖLÜM	24
TEBLİĞ HAREKETİ VE TARİKATTAN CEMAATE DÖNÜŞÜMÜ	24
1. TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİN YAPISINDAKİ DEĞİŞİMİN NEDENLERİ.....	24
1.1. SİYASİ VE SOSYAL DURUM	24
1.2. HİNT ALT KITASI'NDA EĞİTİM, ÖĞRETİM VE İLMİ DURUM.....	30

1.2.1. MEDRESELER.....	34
1.2.2. DİYUBENDİ MEDRESESİ	37
1.2.3. TEBLİĞ CEMAATİ'NDE EĞİTİM	42
2. TARİKATTAN CEMAATE DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE TEBLİĞ CEMAATİ ÖNDERLERİ	44
2.1. MUHAMMED İLYAS KANDEHLEVİ	44
2.1.1. TEBLİĞ CEMAATİNİN İLK NÜVELERİ; MEVAT BÖLGESİ.....	47
2.1.2. MEVAT BÖLGESİNDE DİNİ HAYATIN CANLANMASINDA MUHAMMED İLYAS'IN ROLÜ	48
2.1.3. MEVAT BÖLGESİ'NDE YENİ TEBLİĞ SEFERLERİNİN BAŞLATILMASI	50
2.2. MUHAMMED ZEKERİYA KANDEHLEVİ	53
2.3. MUHAMMED YUSUF KANDEHLEVİ.....	56
İKİNCİ BÖLÜM	60
TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİNER YAPISI VE TASAVVUF DÜŞÜNCESİ.....	60
1. TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİN YAPISI.....	60
1.1. KELİME-İ TEVHİD	61
1.2. NAMAZ	65
1.3. İLİM VE ZİKİR	68
1.4. MÜSLÜMANLARA İYİLİK VE İKRAM (İkramu'l-Müslimin)	74
1.5. HALİS NİYET.....	75
1.6. TEBLİĞ SEFERİNE ÇIKMA VE NEFS TERBİYESİ	76
1.6.1. TEBLİĞ SEFERİNE ÇIKMA	76
1.6.2. NEFS TERBİYESİ.....	83
2. KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALAR	84

3. TEBLİĞ CEMAATİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	87
3.1. TASAVVUFİ BAĞI	88
3.2. TEBLİĞ YÖNTEMİ VE EĞİTİMİ	91
3.3. KIYAFETLERİ.....	94
3.4. SİYASİ TAVIRI.....	96
3.5. DİN TASAVVURU	97
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	103
EKLER	113
ÖZET	115
ABSTRACT	116

KISALTMALAR

a. g. e	: Adı geçen eser
a. g. m	: Adı geçen makale
b.	: İbn, Bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ed.	: Editör
Çev.	: Çeviren
h.	: Hicrî
Hiz.	: Hazreti
Hizr.	: Hazırlayan
m.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
ra.	: Raziyaillâhu anhu
s.	: Sayfa
s.a	: Sallalahü aleyhi ve sellam
ss.	: Sayfalar arası
Ts.	: Tarihsiz
TTK	: Türk Tarihi Kurumu

ÖNSÖZ

Hicri 10. asırdan sonra İslam dünyasında ortaya çıkan tarikatlar Müslümanların toplumsal hayatında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Ahlâklı yaşam ve erdemli birey-toplum tasavvufun temel hedeflerindendir. İlerleyen süreçte tarikatlar bazında kavramlaşıp genişlerken bu tasavvufi okullar kendi içlerinde şubelere, kollara ayrılmışlardır.

Hint Alt Kıtası'nda yaşayan insanların İslam ile tanışıp Müslüman olmasında dört büyük tarikat önemli bir yere sahiptir. Bunlar; Çiştîyye, Suhreverdiyye, Kadiriyye ve Nakşbendiyye'dir. Bölgede zaman içinde küçük çapta da olsa Sünni çizgiden ayrılmış tarikatlar bulunmaktadır. Hint Alt Kıtası'ndaki Müslüman kültürü, gayr-i müslimlerin yaşantısına etki ettiği gibi geniş bir kitleye sahip Hinduizm ve Budizm de müslümanların hayatına tesir etmiştir.

Hint Alt Kıta'sında yetişen Müslüman âlimler tefsir, hadis, kelâm, fıkıh ve tasavvuf alanında önemli eserler bırakmışlardır. Eserleri sadece bulundukları bölgeyle değil İslam dünyasında da yankı uyandırmıştır. Gazneliler ile başlayıp Babürlü Müslüman liderleri tarafından yönetilen Hint Alt Kıtası, 1857'den sonra İngilizlerin istilasına uğramış ve Müslümanlar siyasi iktidarı kaybetmişlerdir. 19. yüzyılda İslam dünyasında kendini gösteren Batılaşma, Hint Alt Kıta'sındaki Müslümanları da etkilemiştir. İslami akımlar İngiliz sömürgesi döneminde İslam'ı ve Müslüman kültürünü korumak amacına matuf faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu ekollerden Diyubendi ve Birelviler şeriat yanında tasavvuf eğitime de önem vermiş, eserler kaleme almış, tasavvufla sürdürmüşlerdir.

İngilizlerin, Hindistan'ı işgal etmesiyle bölgesel çatışmalar ortaya çıkmış ve misyonerler Hristiyanlık propagandası yanında, bölge insanını zayıf düşürecek politika gütmüşlerdir. Özellikle “böl, parçala, yönet” yönetimiyle Müslümanlar zayıf düşürülmüş ekonomik, siyasi, askeri nedenler ve diğer dinlerin etkisiyle kimi bölgelerde Müslümanlar, Hinduların kontrolünde kalmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi, ekonomik ve askeri alanda geriye giden İslam dünyası parçalanmış, Müslüman milletler ayrı ayrı devletler halini almıştır. Siyasi ve sosyal nedenler, bazı tarikatların doktrin yapısına ve misyonuna tesir etmiş, tarikattan cemaate evrilmesine yol açmıştır.

Doktriner yapıdaki ve misyondaki değişiklik gösteren dini akımlardan biri Tebliğ Cemaati'dir. Tasavvuf kökenli bir hareket olması hasebiyle cemaat üyelerinin yaşantılarında nafile/gece ibâdetleri ve nefis terbiyesi büyük öneme sahiptir. Kullandıkları dini terminoloji ve kıyafetlerinden ötürü Tebliğ Cemaati'ni, Selefilere ve diğer radikal gruplara benzetenler de vardır.

İslam dünyasında hakkında fazla araştırma yapılmamış olan Tebliğ Cemaati için Türkiye'deki bilimsel araştırmalar da sınırlı düzeydedir. Din Sosyolojisi ve Mezhepler Tarihi alanında Tebliğ Cemaati üzerine yapılan araştırmalarda cemaatin tasavvufla ilişkisi, tasavvufi boyutları ele alınmamıştır.

Tebliğ Cemaati'nin tasavvufî kökenleri ve faaliyetlerini ele alan çalışmada bu akımın kurucularına, cemaate evrilmesindeki liderlerinin hayatlarına, yazdıkları eserlere, cemaatin doktrinlerine tasavvufî

düşüncenin tesirine değinilecektir. Bu çerçevede Tebliğ Cemaatin'in diğer radikal gruplarla varsa ilişkilerine, Selefi/Vehhabilerle bağlantılarına dair iddiaları da incelenecektir.

Çalışmanın Giriş bölümünde Hint Alt Kıtası'nda faaliyetini sürdürmüş dört büyük Sünni tarikat ile Tebliğ Cemaati'nin ortaya çıkmasında önemli yeri olan dini akımlara yer verilmiştir.

Birinci bölümde Tebliğ Cemaati'nin ortaya çıkmasında ve doktrin yapısına etki eden faktörler, Tebliğ Cemaati'nin kurucusu Muhammed İlyas Kandehlevi, tebliğcilerin başucu eserini kaleme alan Muhamed Zekeriyya Kandehlevi, cemaatin dünyaya yayılmasına etkili olan Muhammed Yusuf Kandehlevi'nin hayatı ele alınmıştır.

İkinci bölümde Tebliğ Cemaati'nin doktriner yapısı ve tasavvufla ilişkisi, kadınlara yönelik çalışmaları, Tebliğ Cemaati'ne yönelik eleştiriler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, gerek rehberliğinden gerekse maddi ve manevi yardımlarından ötürü değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever'e, görüş ve tavsiyelerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, Prof. Dr. Mustafa Aşkar, Prof. Dr. Vahit Göktaş'a, dualarını üzerimden eksik etmeyen değerli anneme-babama, tezin hazırlanma esnasında fedakârlığı ve katkılarından ötürü değerli eşim Uulkan Abdraimova'ya teşekkürü borç bilirim.

Eldınar ZHALILOV

GİRİŞ

TARİHİ SÜREÇTE HİNT ALT KITASI'NDA İSLAM VE TASAVVUF

1. HİNDİSTAN'IN TARİHİ SÜRECİNDE İSLAM

İslam'ın Hindistan'a yerleşmesinin Hicri I. asra kadar dayandığı da nakledilir.¹ Hint Alt Kıtası'na İslam dini, Gazneliler ile Hindu Vahindli Caypal arasındaki savaştan sonra yayılmaya başlamıştır. Vahindli Caypal, Gazneliler tarafından iki defa yenilgiye uğramıştır. Gazneliler Hindistan'da Orta Asya Türklerinin hâkimiyet kurmasına temel teşkil etmiş,² Türkler bugünkü Afganistan'ı geçerek Hindistan'ın Kuzey batı bölgesine kadar ilerlemişlerdir. Böylece Hindistan'da çeşitli din ve ırklara hâkimiyet sağlamışlardır.³

Gazneli Hükümdarı III. Mesut (1099- 1115) döneminde Lahor, İslam'ın kültür merkezi olmuştur.⁴ O dönemde matematik, astronomi gibi ilimler yanında dini ilimler ve edebiyat Lahor'da varlığını sürdürmüştür. Daha sonra Delhi Sultanlığı Hint Alt Kıtası'nda kurulunca Müslümanlar hâkimiyetlerini pekiştirmiş (1206-1526) ve Hindistan'da yaklaşık altı asır hüküm sürmüşlerdir.

¹ Marc Gaborieau, “*Hin Alt-Kıtasında İslami Tarikatlar*”, *İslam Dünyasında Tarikatlar- Gelişmeler ve Aktüel Durumları*, Çev. Osman Türer, Sufi Yayınları, İstanbul 2004, s. 197.

² K. A. Nizami, “Hindistan”, *DİA*, c. 18, s. 85.

³ Rıza Nur, *Türk Tarihi*, Cil: 7, Toker Yayınları, İstanbul 1994, s. 180.

⁴ P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Çev. Kasım Turhan, c. 2, Kitabevi Yayını, İsyambu 1997, s. 270.

Delhi Sultanlarının fetihlerinde sufi tarikatlar da etkin rol oynamışlardır.⁵ Özellikle Delhi Sultanlığı döneminde Sühreverdîyye, Çiştîyye ve Kadiriyye tarikatları ihtida olaylarında etkilidirler. Çiştîyye ve Sühreverdîyye tarikatları, İslami şuurun gelişmesi, ahlâki ve ruhi yönden ilerleme yoluyla toplumun ıslahı fikrini savunmuşlardır.⁶ Fıkhi mezhep olarak Hanefi ve Şafiiliği benimseyen Hintli Müslümanlar, Sünni çoğunluğu oluşturmakla birlikte aralarında Şiiler de vardır.⁷

İslam dini Hint Alt Kıtası'na yayıldıktan sonra Müslümanlar ile Hindular bir arada yaşamışlar. Hindular ile Hintli Müslümanlar ırk olarak aynı kökten geldikleri için dinleri, dini kitapları, ibâdetleri farklı olsa da sanatta ve edebiyatta benzerlikler vardır ve ortak kültürü paylaşmışlardır. Hindularda İslam kültürünün etkisi belirgindir.⁸

Hindistan'daki Müslüman hükümdarlar, sufilere gösterdikleri hürmet ve itibarın bir tezahürü olarak tarikat şeyhlerinin, kanaat önderlerinin türbelerini yaptırmışlardır.⁹ Sufiler devlet adamları üzerinde nüfuz sahibi olup sultanlar ve halk tarafından saygı görmüşlerdir.¹⁰ Sufilerin yöneticilerle ilişkilerinde monoblok bir yapı arz etmedikleri söylenebilir. Kimi tarikatlar idarecilerden uzak durup onların verdiği bağışları kabul etmezken kimileri Müslüman idarecilerle sıkı dostluklar kurmuş, devlet bağışlarını kabul etmişlerdir.¹¹ Tarikatlar ortak amaçlara sahip ise de yöntem ve görüş açısından farklılık arz etmektedirler.

⁵ Holt, Ann, Lambton, Lewis, a. g. e, s. 272; Marc Gaborieau, a. g. m, s. 199.

⁶ K. A. Nizami, "Hindistan", *DİA*, c. 18, s. 88.

⁷ Gaborieau, a. g. m, s. 198.

⁸ Marshall G.S. Hodson, *İslam'ın Serüveni- Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih-*, Cev. Metin Karabaşoğlu, III. Cilt, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 62.

⁹ Annamarie Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, Çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 337.

¹⁰ Hücveri, *Keşfu'l Mahcub (Hakikat Bilgisi)*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 22.

¹¹ Gaborieau, a. g. m, s. 201.

Hint Alt Kıtası, ilk dönem tasavvuf eserlerin ortaya konması açısından da velûd bir coğrafyadır. Hicri 293/905 yılında Hallâc-ı Mansur, Hindistan'ın Gucerat, Sind, Aşağı İndus Vadisi'ni ziyaret etmiştir.¹² Hucviri Lahor'a yerleşerek ilk Farsça tasavvuf eseri “*Keşfü'l-Mahcub*”u kaleme alarak¹³ Müslüman toplumda dini edebiyat alanında özellikle de tasavvufi düşüncenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Tasavvuf, Farsça yazılan eserlerle yaygınlaşmış, Farsça tasavvufi kavramlar, terminolojide yerini almaya başlamıştır.¹⁴ Bu konumuyla Hucviri, Hint Alt Kıtası'ndaki Müslümanların ilk kanaat önderleri arasında kabul edilir.¹⁵

İbn Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücud düşüncesi Hint Alt Kıtası'nda yaygınlaşmıştır. İmam-ı Rabbani vahdet-i vücûdun tevhid ekseninden uzak bir anlayış ile ele alınma tehlikesine karşı vahdet-i şühud düşüncesini geliştirmiştir.¹⁶ Bu iki görüş Müslüman topluma etki etmiş hatta idarecilerin taht kavgasında da etkisini göstermiştir.¹⁷ İmam-ı Rabbani'nin gayretleriyle Hint Alt Kıtası'nda tasavvuf, Sünni olmayan görüşlerden arındırılmaya çalışılmıştır.¹⁸ Şah Veliyyullah Dihlevî, vahdet-i vücud ile vahdet-i şühudu uzlaştırmaya çalışmıştır.¹⁹

Tasavvuf eserleri Arapça, Farsça ve Urduca kaleme alınmıştır. İlkın dua, zikir, şerh ve haşiye şeklinde tasavvuf eserleri ortaya çıkmıştır.²⁰ XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında mektubat ve melfuzat eserleri meşhur olmuştur. Melfuzat şeyhin sohbetinde veya başka

¹² Schimmel, a. g. e, s. 79.

¹³ P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, a. g. e, c. 2, s. 297; Hucviri, a. g. e, s. 26.

¹⁴ P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, a. g. e, c. 4, s. 175.

¹⁵ Marc Gaborieau, a. g. m, s. 199.

¹⁶ P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, a. g. e, c. 2, s. 326.

¹⁷ K. A. Nizami, “Hindistan”, *DİA*, c. 18, s. 86.

¹⁸ P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, a. g. e, s. c. 2, s. 327.

¹⁹ K. A. Nizami, “Hindistan”, *DİA*, c. 18, s. 86.

²⁰ Muhyiddin el-Vai, *ed-Da'vati'l-İslamiye ve Tetavvuruhaa Fi Şibhi'l Kaareti'l Hindiyye*, Darü'l Kalem Basması, Dimaşk 1986, s. 406.

bir yerde konuştuklarının müritleri tarafından yazıya aktarılması ya da ezberlenmesiyle meydana gelen eserlerdir.²¹ Muhammed Gavs'ın müridi Hindu Tansen gibi dervişlerin Hint Alt Kıtası'nda musikiye de katkıları olmuştur.²²

Hindistan'da, Batı düşüncesinin 19. yüzyıldan itibaren Müslüman topluma nüfuz etmesiyle Müslümanların sorunlarını çözmede üç ana çizgi ortaya çıkmıştır. 1. Geleneksel çizgide olup dini düşünceleri yeniden değerlendirmekle çözüm arayanlar. 2. Batı'nın kabul edilebilir değerleriyle beraber yeni bir kelam ilmi tesis ederek toplumun sorunlarına çözüm üretmek isteyenler. 3. Yukarıdaki iki görüşü birleştirip orta yolla hareket etmek isteyenler.²³

2. GÜNÜMÜZ HİNT ALT KITASI'NDAKİ TASAVVUFİ HAREKETLER

Tasavvuf tarihine baktığımızda ilk başta züht, sonra tasavvuf daha sonra tarikat dönemi görülmektedir. Günümüze ulaşan kurumlaşmış yapısıyla ilk tarikatlar Kadiriyye, Rufaiyye ve Yeseviyye ile başlamış daha sonra diğer tasavvuf okulları ortaya çıkmıştır.

İslam'ın Hindistan'da yayılmasında tarikatlar önemli rol üstlenmişlerdir. Bu nedenle Hindistan'daki Müslümanların tarihine baktığımız zaman tasavvufi hareketlerle ihtida olayları arasında paralellik arz eder.²⁴ Başlangıçta Hindistan'daki kast sisteminin alt tabakasını oluşturanlar Müslümanlığı kabul etse de daha sonraları üst

²¹ Muhyiddin el-Vai, a. g. e, s. 412.

²² P. M. Holt, Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, a. g. e, c. 2, s. 324.

²³ K. A. Nizami, "Hindistan", *DİA*, c. 18, s. 88.

²⁴ Schimmel, a. g. e, s. 336.

tabakadan Hindular da İslam'ı seçmişlerdir. Zamanla tesirini artıran tarikatlar, Hindistan'da da kollara ayrılmıştır.

Tarikatlar, dini öğretip yaşamak gibi bir ortak amaca sahip olmakla birlikte uyguladıkları yöntemler açısından farklılık arz eder. Hint Alt Kıtası'nda dört büyük tarikattan bahsedilebilir. Bunlar Çiştîyye, Kadiriye, Sühreverdiyye ve Nakşbendiyye'dir. Şimdi bu tarikalara kısaca değinelim.

2.1. ÇİŞTİYYE

Çiştîyye Hint Alt Kıtası'ndaki dört büyük tarikattan biridir. Çiştîyye'nin kurucusu Mu'inuddin Hasan el-Çiştî'dir (ö.633/1236).²⁵ Mu'inuddin, Horosan'ın Çişt beldesinde, 538/1144'de dünyaya gelmiştir. Mu'inuddin on beş yaşında iken babasının vefat etmesi üzerine seyahatlere çıkmıştır. Zamanının önde gelen sufilerinden Necmeddin Kübra, Şihabuddin Sühreverdi ve Evhadüddin Kirmani ile görüşmüştür. Mu'inüddin, Ebu İshak Şamiye'ye sonrasında da Sühreverdiyye tarikatının kurucusu Şehabüddin Ömer Sühreverdi'ye intisab etmiştir.²⁶

Mu'inüddin Çiştî, Sühreverdiyye'nin Hindistan'da yayılmasında önemli katkı sağlamıştır.²⁷ Mu'nüddin Çiştî'ye nispetle anılan Çiştîyye'nin Hindistan'a yerleşip yayılmasında Sühreverdi'nin '*Avarifu'-Ma'arif*' ile Hucviri'nin '*Keşfü'l-Mahcub*'u temel kılavuz olmuştur.²⁸

²⁵ Annemarie Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, The University of North Carolina Press, North Carolina 1975, s. 346.

²⁶ Erik S. Ohlander, *Sufism in an Age of Transition*, Koninklijke Brill NV, Boston 2008, s. 123.

²⁷ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, Çev. İhsan Durdu, Ufuk Yayınları, İzmir 2011, s. 187.

²⁸ İsmail Mutlu, *Tarikatlar 2*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 137.

Mu'inüddin Çiştî, 589/1193 senesinde Delhi'ye oradan Ecmir'e hareket etmiştir. Miladi 634/1236 senesinde vefatıyla irşat faaliyetlerini halifesi Kutbuddin Bahtiyar (ö. 634/1236) yürütmüştür.²⁹ Mu'inüddin Çiştî, Hindistan'da Hucviri'den sonra ikinci büyük sufi kabul edilir. Müritlerinin çokluğu onu Hindistan'daki en yaygın tarikat haline getirmektedir.³⁰ Çiştî şeyhlerinin faaliyetleriyle ihtida olaylarında ve tarikatın mürit sayısında önemli oranda artış söz konusudur.

Kutbuddin Bahtiyar'dan sonra yerine Feridüddin Ganji Shakar -Sekkenc- (ö.644/1245) halife olmuştur.³¹ Baba Ferid'in önde gelen iki halifesi Alâeddin Ali bin Ahmet Sabır (ö. 690/1291) ve Nizamuddin Evliya'dır (ö. 725/1325). Çiştî tarikatı bu halifelerin isimleriyle iki kola ayrılmıştır. Ali bin Ahmet Sabır'a ittiba edenler Sabıriyye kolu, Nizamuddin Evliya'ya ittiba edenler Çiştîyye'nin Nizamiyye kolu diye isimlendirilmişlerdir.³² Şeyh Feridüddin Mes'ud (ö. 664/1265) ve Nizamuddin Evliya (ö. 726/ 1325) döneminde tarikatın tesiri bütün Hindistan'a yayılmış ve hankahlar vasıtasıyla daha fazla insana ulaşılmıştır. Çiştîyye temsilcileri ilk dönem siyasetten ve siyasetçilerden uzak durmuşlarsa da Muhammed b. Tuğluk döneminde bu uygulama değişmeye başlamıştır.³³

Nizamuddin Evliya'nın önde gelen halifesi Nasiruddin Mahmud b. Yahya Evdehi (ö. 757/1356) ile tarikat Hindistan'da nüfusunu arttırmış olup kendisi "Çerağ-ı Delhi" lakabıyla bilinir.³⁴ Kendisi tarikatla şeriata

²⁹ Carl W. Ernst, Bruce B. Lawrence, *Sufi Martyrs of Love; The Chishti Order In South Asia and Beyond*, Palgrave Macmillan, New York 2002, s. 59.

³⁰ Gaborieau, a. g. m, s. 200.

³¹ Carl W. Ernst, Bruce B. Lawrence, a. g. e, s. 60.

³² Abdülmün'im el- Hafni, *El-Mevsu'atü's - Sufiyye*, Mektebe Medbuli, Kahire 2006, s. 149.

³³ K. A. Nizami, "Çiştîyye", *DİA*, c. 8, s. 344.

³⁴ el-Hafni, a. g. e, s. 150.

sıkı bağıllık konusunda dikkat çekmiştir. Şeyh Münevver, Burhaneddin Garip (ö. 741/1340) ve Mevlana Muhammed, Mevlana Siracuddin Nizamuddin'in halifeleri olup Çiştîliğin Nizamiye kolunun Hindistan'a yayılmasında etkilidirler.³⁵ Çiştîyye tarikatından Nizamiye dışında Sabiriyye, Gisuderaziyye, Minaiyye ve Fahriyye kolları doğmuştur.³⁶ Nizamüddin Evliya'nın sohbetlerinden oluşan "*Feva'idü't-Tu'ad*", daha sonraları gelen Çiştî tarikat mensuplarının başucu eseri olmuştur.³⁷

Çiştîyyenin 19. asırdaki son şeyhi Şeyh İmdadullah'tır (ö. 1317/1899).³⁸ İngilizler'in zulmünden kaçarak Mekke'ye sığınmıştır. Meşhur İslam âlimlerinden Hindistanlı fakih Eşref Ali Tanevî hacca gittiğinde Şeyh İmdadullah'a intisap etmiştir.³⁹ Dolayısıyla Tebliğ Cemaati'nin teşekkülündeki önemli isimlerden Eşref Ali Tanevî Çiştîyye tarikatına mensuptur.

Çiştîyyenin yayılmasında vahdet-i vücud düşüncesi etkindir. Çiştî şeyhleri vahdet-i vücud hakkında ilk yayılma dönemlerinde bir eser ortaya koymuşlarsa da daha sonraları İbn Arabî'nin eserlerini şerh etmişlerdir.⁴⁰ Çiştîler zikirlerinde şehâdet kelimesine yoğunlaşıp 'İllallah' sözüne vurgu yaparak zikrederler. Çiştîyye müritlerinin akasya türü bir ağacın iç kabuğuyla boyanmış elbise giydikleri bilinmektedir. Tarikata girmek isteyen mürit iki rekât namaz kılar ve "tövbe alır". Müride riyazet, kanaat ve fakr kelimeleri telkin edilir. Kırk gün oruç

³⁵ Knysh, a. g. e, s. 262.

³⁶ Knysh, a.g.e, s. 261.

³⁷ Knysh, a.g.e, s. 265.

³⁸ Carl W. Ernst, Bruce B. Lawrence, a. g. e, s. 81.

³⁹ Şeyh Eşref Ali Tanevî, *Hadislerle Tasavvuf*, Hazırlayanlar; H. Zaferullah Daudi, Ahmed Yıldırım, Umran Yayınları, İstanbul 1996, s. 17.

⁴⁰ K. A. Nizami, "Çiştîyye", DİA, c. 8, s. 345.

tutma, içki, sigara ve uyuşturucu gibi şeylerden kaçınma tavsiye edilir.⁴¹ Çiştîyye tarikatının Hindistan ve günümüz Pakistan dışında pek yayılma imkânı bulamadığı görülmektedir. Son yüz yılın başlangıcından itibaren Hindistan ve Pakistan'dan Avrupa'ya giden Müslümanlar aracılığıyla Çiştî tarikatı Batı'da canlanmaya başlamıştır.⁴²

2.2. SÜHREVERDİYYE

Sühreverdiyye Hindistan'daki ilk tarikatlardandır. Kurucusu Ebu Hafs Şehabeddin Ömer es-Sühreverdi'dir (ö. 632/1234). Kendisi İran'ın Irak-ı Acem bölgesinde, Zencan'a bağlı Sühreverd kasabasında, 539/1145 yılında dünyaya gelmiştir.⁴³ Sühreverdiyye tarikatını, Ebu Necib Adulkahir Sühreverdi'ye dayandıranlar da vardır.⁴⁴ Ebu Necib Abdülkahir (ö. 563/1168), Şehabeddin Ömer Sühreverdi'nin amcasıdır ve Bağdat'taki ribatta yeğeninin yetişmesinde rehberlik etmiştir. Genç yaşta Bağdat'a yerleşen Şehabeddin Ömer, amcası dışında dönemin ünlü âlimlerinden Şafiî fıkhi, hadis, kelâm ve tefsir ilimlerini tahsil etmiştir. Amcası Ebu Necib'in çağdaşı, arkadaşı ve kendisinin de hocası olan Abdülkadir Geylani,⁴⁵ onun kelimine ilmine rağbetini fark etmiş ve bu ilimden uzak durmasında etkili olmuştur.

Amcası Ebu Necib'in 563/1168 yılında vefatının ardından Şehabeddin Ömer onun yerine halka vaaza başlamıştır. Onun zahidane

⁴¹ Abdülmün'im el-Hafni, a. g. e, s. 150.

⁴² Pakistan'da eğitim görmüş ismini vermek istemeyen Tebliğ Cemaati'nin mensubuyla yaptığım röportajda bu bilgiye ulaştım. 17.02.2018.

⁴³ Ohlander, a. g. e, s. 62.

⁴⁴ Knysh, a. g. e, s.193.

⁴⁵ Sühreverdi, *Avârifü'l-Ma'arif, Tasavvufun Esasları*, Hazırlayanlar; H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul 1990, (Giriş), s. XV.

hayata örnek olmak için balçıktan⁴⁶ yapılan kürsüde vaaz ettiği kaydedilmektedir. Şehabeddin Ömer Sühreverdi, dönemin Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah (ö. 622/1225) ile iyi ilişkiler kurmuştur. Şehabeddin Sühreverdi, Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin babası Bahaeddin Veled ve Necmeddin-i Daye ile 618/1221 yılında görüşmüştür. Onun Evhadüddin Kirmani (ö.635/1238) ve Muhyiddin İbn Arabî (ö.638/1240) ile de görüştüğü kaydedilmektedir. 628/1231'deki Hacc yolculuğunda mutasavvıf şair İbnü'l-Farız (ö.632/1235)ile tanışmıştır. Sühreverdi, 632/1234'te vefat etmiştir.⁴⁷

Sühreverdi'nin vefatından sonra oğlu Ebu Ca'fer İmaduddin Muhammed,⁴⁸ ondan sonra ise Cemaleddin Abdurahman postnişin olmuşlardır.⁴⁹

Ömer Sühreverdi'nin tasavvufa dair yazdığı en önemli eseri “*Avarifü'l - Ma'arif*”tir. Eser bu tarikatın ve tasavvuf literatürünün klasikleri arasındadır. Onun akaide dair “*İ'lamü'l-Huda ve 'Akidetü Erbabı't-Tuka'*”sı⁵⁰ Ebu'n-Necib Abdulkahir Sühreverdi'nin “*Adabu'l-Muridin*”i Ebu Ca'fer İmaduddin Muhammed bin Ömer Sühreverdi'nin “*Zadu'l-Misafir ve Edebü'l-Hadır*”ı tarikatın müritlere tavsiye ettiği başvuru eserlerini oluşturmaktadır.⁵¹

Sühreverdiyye, Hindistan'da Delhi sultanlığı döneminde Şehabeddin Ömer Sühreverdi'nin üç halifesiyle yayılmıştır. Bunlar üç ayrı bölgeye yerleşmişler, Delhi'de Hamiduddin Nagori (Nagawri) (ö. 641/1244),

⁴⁶ Sühreverdi, a. g. e, s. 187.

⁴⁷ Hasan Kamil Yılmaz, “Sühreverdi, Şehabeddin”, *DİA*, c. 38, s. 41.

⁴⁸ Adem Çatak, *Şihabeddin Sühreverdi Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Afşar Matbaası, Ankara 2012, s. 29.

⁴⁹ Reşat Öngören, “Sühreverdiyye”, *DİA*, c. 38, s. 35.

⁵⁰ Çatak, a. g. e, s. 41.

⁵¹ Çatak, a. g. e, s. 29.

Bengal’de Celaluddin Tebrizi (ö. 641/1244) ve Multan’da Bahauddin Zekeriyya (ö.647/1249) irşat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Tarikatın merkezi Bahauddin Zekeriyya’ın kaldığı Multan’dır.⁵²

Hamiduddin Nagori, Celalüddin Tebrizi ve Bahauddin Zekeriyya, Delhi Sultanı Şemseddin İltutmış ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Moğolların Multan kuşatmasında Şeyh Bahaeddin, kuşatmanın kaldırılmasında etkili olmuştur.⁵³ Hindistan’ın Keşmir bölgesine Sühreverdi tarikatı yoluyla İslam dinini yayan, Seyyit Şerefeddin Bülbül Şah’tır⁵⁴ (ö.728/1327). Onun yüzlerce Budist’in ihtidasına vesile olduğu nakledilir.

Hindistan’da Sühreverdiyye müntesipleri ribatlarda bekleyen mücahit derviş uygulamasına yer vermişlerdir. Şehabeddin Ömer es-Sühreverdi Hindistan’da hadis ilminin yaygınlaştırılmasına ve korunmasında da önemli bir yere sahiptir.

2.3. KADİRİYYE

İslam dünyasında en yaygın tarikatlarından biri Kadiriyye olup⁵⁵ Hindistan’da da varlığını sürdürmüştür. Tarikatın nispet edildiği Abdülkadir Geylani, bugünkü İran’ın Gilan şehrine bağlı Neyf köyünde, 470/1077’de dünyaya gelmiştir.⁵⁶ Soyunun baba tarafından Hz. Ali’ye, anne tarafından ise Hz. Hüseyin’e ulaştığı kaydedilmektedir.⁵⁷ Bağdat’ta tefsir, hadis, fıkıh gibi İslami ilimleri tahsil etmiştir. Ebu Hayr Debbas

⁵² Sühreverdi, a. g. e, s. 194

⁵³ Gaborieau, a. g. m, s. 202.

⁵⁴ Reşat Öngören, “Sühreverdiyye”, *DİA*, c. 38, s. 35.

⁵⁵ el-Hafni, a. g. e, s. 166.

⁵⁶ Muhammed Ali el- Ayni, *Abdülkadir el-Cilani Şeyhun Kebirun min Suleha-i el-İslam*, Darü’s Sekafe, 1993, s. 44

⁵⁷ el-Ayni, a. g. e, s. 45.

(ö. 523/1131) vasıtasıyla tasavvufa yönelmiş, yaklaşık yirmi beş sene inziva hayatı yaşamıştır.⁵⁸ Şeyhlik hırkası, intisap ettiği⁵⁹ Ebu Said Mübarek el-Muharrimi tarafından giydirildikten sonra halkı irşada başlamıştır.⁶⁰ Halka sohbet etmenin yanında talebelere Kur'an, hadis, tefsir, fıkıh derslerini vermeyi de ihmal etmemiştir.⁶¹

Hanbeliliği benimseyen Abdülkadir Geylani'nin elliye yakın eser bıraktığı kaydedilmektedir.⁶² Hayatı boyunca şeriat ile tarikatı mezcederek yaşadığı, hakikat ile şeriatı ya da fıkıh ile zühdü bir arada topladığı nakledilir. 562/1166'da vefat etmiştir.⁶³

Geylani'nin amacı toplumsal ahlâkı yüceltmektir. Halkı irşat ederken seviyelerinin üzerindeki meselelerden uzak durmuş bu tavrıyla tasavvuf tenkitçilerinin de takdirini kazanmıştır.⁶⁴ Kadirilik, Geylani'nin oğulları ve diğer müritleri tarafından Arabistan, Türkistan, Hindistan ve diğer Müslüman bölgelere yayılmıştır.⁶⁵

Tarikatın Hindistan'a gelişi Abdülkadir Geylani'nin torunlarından Seyyit Seyfettin'in 824/1421'de Sind'e göç edip halkı irşat faaliyetine başlamasıylaadır. 15. yüzyılın sonlarında Hint Alt Kıtası'nda Multan yakınlarında Uç'ta Muhammed Gavs tarafından Kadiri Dergâhı açılmıştır.⁶⁶ Behmani sultanları tarafından Irak'tan Kadiri şeyhi Kemaleddin el-Mekki'nin Hindistan'a davet edildiği de

⁵⁸ Şehabeddin ebi-l Fazl Ahmed bin Ali bin Muhammed İbn Hacer el-Askalani, "Gibtetü'n Nazir fi Tercemeti's Şeyh Abdülkadir," *es-Sefinetü'l Kadiriyye li Şeyh Abdülkadir el-Cilani el-Haseni*, Darü'l Kütüb el-İlmiyye, Lübnan 2004, s. 24.

⁵⁹ Selçuk Eraydın, a. g. e, 432.

⁶⁰ Adalet Çakır, *Abdülkadir-i Geylani ve Kadirilik*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 87

⁶¹ Knysh, a. g. e, s. 174.

⁶² Knysh, a. g. e, s. 241.

⁶³ Geylani, *el-Günye*, (Giriş) s. 2.

⁶⁴ Süleyman Uludağ, "Abdülkadir-i Geylani", *DİA*, c. 1, s. 235.

⁶⁵ Knysh, a. g. e, s. 178.

⁶⁶ Çakır, a. g. e, s. 212-213; Nihat Azamat, "Kadiriyye", *DİA*, c. 24, s. 132.

kaydedilmektedir.⁶⁷ Böylece tarikat, Geylani'nin torunları ve diğer halefleri vasıtasıyla Sind, Pencap, Keşmir bölgelerine yayılmıştır.

2.4. NAKŞBENDİYYE

Hint Alt Kıtası'nda yayılan bir diğer tarikat Nakşbendilik'tir. Nakşbendiliğin kurucusu Bahaeddin Muhammed b. Muhammed Nakşbend'dir (ö. 791/1389). Tarikat, adını Muhammed Bahaeddin'in mesleği nakışçılıktan almıştır. Bahaeddin Nakşbend, günümüz Özbekistan'ın sınırında kalan Buhara yakınındaki Kasr-ı Arifan'da 718/1218'de dünyaya gelmiştir.⁶⁸ Hafi zikir ve nafile ibâdet yanında kendi elinin emeğiyle geçinme prensibine de dikkat çekmiştir.

Bahaeddin Nakşbend, Orta Asya'da özellikle Buhara, Semerkant ve Fergana vadisinde tefsir, hadis, fıkıh, kelam, dil ve edebiyat alanlarında önemli isimlerden ders almıştır.⁶⁹

Bahaeddin henüz bebek iken, mürşidi Seyit Emir Külal'ın Babası/Mürşidi Hacı Muhammed Baba Semmasi (ö. 740/1339) tarafından manevi evlatlığa kabul edilmiştir.⁷⁰ Bahaeddin Nakşbend, Emir Külal'ın yanında manevi eğitimi tamamladıktan sonra Yesevi temsilcilerinden Kusam Şeyh'in yanında üç ay, Halil Ata'nın yanında ise yaklaşık on sene

⁶⁷ Gaborieau, a. g. m, s. 202.

⁶⁸ Ahmet Cahid Haksever, *Ya'kub-i Çerhî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2009, s. 43.

⁶⁹ Vahit Göktaş, *Hicri IV. Asırda Buhara'da Tasavvuf Kelabazi Örneği*, Meydan Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 34.

⁷⁰ Abdülmecid bin Muhammed bin Muhammed el-Hani eş-Şafi'i, *el-Kavakibü'd Dürriyye a'la el-Hadaikü'l-Verdiyye fi ecla-i es-Sâdeti en-Nakşebendiyye*, Darü'l-Beyruti, Dimaşk 1997, s. 383.

bulunmuştur. Üveysi yanı bulunan Bahaeddin Nakşbend bu yöndeki eğitimini, Abdülhalik Gucdüvani'den almıştır.⁷¹

Bahaeddin Nakşibendi'nin halifeleri arasında en meşhurları Alaeddin Attâr (ö.802/1392), Zahid Bedahşi, Muhammed Pârsâ (ö.822/1419) ve Mevlana Yakub Çerhî'dir (ö.851/1447).⁷² Özellikle Alaeddin Attâr, Maverâünnehr bölgesine Nakşbendiliği yaymada etkili olmuştur. Çerhî ve halifesi Ubeydullah Ahrar, tarikatın Orta Asya ve İslam dünyasının daha geniş bir kesimine yayılmasını sağlamışlardır.⁷³

Hindistan'da Nakşbendi tarikatı X/XIV yüzyılda Hacı Muhammed Bakibillah tarafından yayılmıştır. Bundan sonra tarikatın tesir alanının genişlemesinde öne çıkan isimler Ahmed Sirhindî (Müceddid-i Elfi Sani) ve Abdülhak Dihlevî'dir (öl.1034/1624).⁷⁴ Ahmet Sirhindî Nakşbendiliği Hindistan'da etkili bir kurum haline getirmiş, vahdet-i vücudun yanlış yorumlamalarına karşı alternatif olarak vahdet-i şuhûd düşüncesini ortaya koymuştur. İslam ile Hinduizm'i birleştirmeye çalışanlara ve Şiiliğe karşı mücadele vermiştir.⁷⁵ Görüşlerinden ötürü dönemin hükümdarı Cihangir tarafından hapsedilmiştir.

Şah Veliyyullah Dihlevî, İbn Arabî ile Ahmed Sirhindî'nin aslında aynı hakikati savunduklarını belirterek uzlaşmacı bir tavır sergiler. Nakşbendiliği Hint Alt Kıtası'nda canlandıranlar arasında Mirza Mazhar Cân-ı Cânân (öl. 1197/1782) ve Nakşbendilikten doğan Tarikat-ı Muhammediyye'nin kurucusu Hacı Mir Nasır (öl. 1190/1776) da sayılabilir.

⁷¹ el-Hani eş-Şafi'i, a. g. e, s. 35; Necdet Tosun, *Bahaeddin Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s.103.

⁷² Selçuk Eraydın, a. g. e, s. 372; Knysh, a. g. e, s. 207.

⁷³ Knysh, a. g. e, s. 207.

⁷⁴ Gaborieau, a. g m, s. 215.

⁷⁵ Knysh, a. g. e, s. 216.

3. GÜNÜMÜZ HİNT ALT KITASI'NDAKİ DİNİ CEMAATLER

3.1. CEMAAT KAVRAMI VE TARİKATTAN AYRILAN YÖNLERİ

Cemaat, Arapça bir kelime olup topluluk, grup, zümre, takım, ekip anlamlarına gelmektedir.⁷⁶ Günümüzde cemaat kavramlarıyla birlikte grup kelimesi de kullanılmaktadır. Gruplaşma, cemaatleşme her toplumda vakıadır. İnsanlar toplumlara, kabilelere, aşiretlere, zümrelere, gruplara ayrılmışlardır. İlk defa Alman sosyolog Ferdinand Tönnies “cemaat ve cemiyet” kavramlarını kullanmıştır.⁷⁷ Cemaat belirli bir ideoloji veya aynı amacı destekleyen insanların ilişkilerinin bütünüdür. Belirli cemaat üyelerini birleştiren unsurlar kültür, gelenek, menfaat, görüş ve inanç birliği olabilir. Dolayısıyla dini cemaatler gibi ideolojik, seküler cemaatler de bulunmaktadır. Grupların/cemaatlerin ortak değerleri vardır ve bunları korumaya çalışırlar ama genelde ortak değerlerini korurken farkında olmadan kendi gurubunu desteklemede taassuba varan tavırlar da görülebilmektedir.

Kur'an bizi ayrılığa düşmekten sakındırıp Kitab'ın etrafında bir araya gelmemizi emretmektedir.⁷⁸ Hadis-i şerifte de “cemaatle namaz kılmanın sevabı, tek başına namaz kılmanın sevabından yirmi yedi kat fazladır”⁷⁹ buyrulduğu üzere beraberliğe vurgu yapılmaktadır. Özellikle fıkıh kitaplarında cemaatle namaz kılmanın önemine dair bölümlere yer

⁷⁶ Cemaleddin Ebü'l Fazl Muhammed bin Mukerrem İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Darü'l-Kutub al-İlmiyye, c. 10, ss. 626-63.

⁷⁷ Selim Eren, *Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü*, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Mayıs- Ağustos 2000, s. 94.

⁷⁸ Ali- İmran, 3/103.

⁷⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2015, s. 161.

verilmiştir. Hanefi fıkhına göre cemaatle namaz kılmak sünnet-i müekkededir. Hadislerde gelen haberlere göre camiye yakın olduğu halde özrü olmadan cemaate gelmeyenlere tazirler yer almaktadır.⁸⁰

Fıkıhta cemaatle namaz kılmak yani ibâdetle cemaat olmak, sadece namaz için geçerli değildir. İbâdetteki birlik ve beraberlikle Müslümanların bir bütün oluşturması, yardımlaşması, sosyal hayatta birlik ve beraberlikleri amaçlanmıştır. Müslümanların cemiyetler etrafında bir araya gelmelerinde dini yorum farklılıklarının, bölgesel çeşitliliğin, toplumsal ve ekonominin sorunların etkisi bulunmaktadır. Her cemiyetin kendine has İslam'ı yayma, anlatma tarzları olabilmektedir. İslam tarihinde siyasi, itikadi⁸¹ ve fıkhi mezhepler de bu farklılıkların tezahürüdür.

Tasavvufi teşekküller genel anlamda cemaatin bir çeşidini oluşturmaktadır. Ancak dini bir cemaat ile tarikat arasında farklılıklar bulunmaktadır. Cemaat ve tarikat arasındaki farka geçmeden önce tarikat terimine kısaca değinmek istiyoruz.

Tarikat Arapça yol, sîret, onun ihtiyarı, seçtiği yol manasında kullanılır.⁸² Terminolojide tarikat, dinin derûni boyutlarını yaşamak, vuslata ermek amacıyla içinde mertebelerin ve manevi durakların bulunduğu yoldur. Tarikatın kendine has kavramları ve müridi terbiye etmede çeşitli uygulamaları vardır.

Tarikat ve cemaat kelimeleri birbirine yakın anlamda kullanılsa da tarikatın cemaatten prensip, doktrin ve amaçları yönünden farklılıkları

⁸⁰ Aliyyu'l-Kari, *Fathü Babi'l-İ'naye Bi Şerhi'n-Nükaye*, Şeriketü Dari'l-Erkam bin Ebi'l-Erkam, Beyrut 1997, 1. Cilt, s. 278.

⁸¹ Muammer Esen, *Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s. 9.

⁸² İbn Manzur, a. g. e, c. 10, ss, 266-268.

bulunmaktadır.⁸³ Tarikatlarda şeyhten Hz. Muhammed (SAV)'e kadar ulaşan bir silsile⁸⁴ vardır. Cemaatlerde ise böyle bir silsile yoktur. Tarikatlarda sosyal kurum gibi faaliyet gösteren tekkeler varken, cemaatlerde tekke yerine başka isimlerle sosyal yardımlaşma kurumları mevcuttur. Tarikatlarda müridin meşrebine göre⁸⁵ manevi eğitim uygulanır. Bu eğitim sürecinde çeşitli dereceler vardır.⁸⁶ Cemaatlerde ise böyle bir eğitim yoktur. Tek insanın eserini takip ederek ya da belli bir yaygın eğitim programı uygulatırlar. Tarikatlarda uygulama cehri veya hafi zikirler müridin haline göre sayılarda değişiklik arz eder. Cemaatlerde belli virdler vardır ya da sadece cemaat liderinin okuduğu virdleri takip etmeye çalışırlar. Zikir sayısı ve onun çoğaltılması gibi uygulamalar yoktur.

Tarikat müridin nefsinin arındırıp, İlâhi iradede yok olmayı amaçlar. Farz ibâdetlerin yanında nafil ibâdetlerin çoğaltılması, maneviyatın güçlendirilmesi hedeflenir. Bu nedenle kişiye özel riyazet ve mücahede şekilleri belli evrelerle uygulanırken⁸⁷ cemaatlerde topluca faaliyet yapma öne çıkar.

3.2. GÜNÜMÜZDE HİNT ALT KITASI'NDA FAALİYET YÜRÜTEN BAZI DİNİ CEMAATLER

Tebliğ Cemaati'ne etki eden faktörlerden biri, Hint Alt Kıtası'nda İngilizler döneminde ortaya çıkan hareketlerdir. Kendilerini hak yolda ve

⁸³ Ahmet Cahit Haksever, *Tasavvufu Anlama Kılavuzu*, OTTO Yayınları, Ankara 2017, s. 41.

⁸⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılap Kitabevi Yayını, İstanbul 2014, s. 186.

⁸⁵ Selçuk Eraydın, a, g, e, s. 312.

⁸⁶ Suheyb er-Rumi, *et-Tasavvufü'l İslamî*, Bisan Yayını, Beyrut 2007, s. 95.

⁸⁷ Kays Kazım el-Cennabi, *et-Tasavvufü'l İslamî fî İtticeehetihi'l Edebiyye*, Mektebetü's Sekafeti ed-Diyniyye Yayınları, Kahire 2006, s. 27.

Ehl-i sünnet savunucuları gören cemaatler; Diyubendiler, Birelviler ve Ehl-i Hadisçilerdir. Bu hareketler Hint Alt Kıtası'nda Müslümanların dini eğitim ve edebiyatında etkili olmuşlardır. Ehl-i Hadis hareketi dışındaki Diyubendiler ve Birelviler tasavvuf kökenlidirler. Şimdi, bahsi geçen dini cemaatlere kısaca değinelim.

3.2.1. DİYUBENDİ HAREKETİ

Müslümanların 1440/1857 senesinde İngilizler'e karşı ayaklanması başarısızlığa uğrayınca dini cemaatler, İslam'ı ve Müslüman kültürünü korumak amacıyla geleneksel dini eğitimi yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Zamanla mensuplarının sayısı artmış, kendilerine bağlı çok sayıda medrese ve daru'l ulûm açmışlardır. Bu üç gurubun doktrin yapısında sufi kimliğiyle de bilinen Şah Veliyyullah Divlevi'nin fikirleri etkilidir.⁸⁸

Hint Alt Kıtası'nda sömürüye karşı isyanların olduğu dönemde Müslüman âlimler, Batı'nın değerlerini kabul ederek ilerleme ile İngilizlerin İslam'a ve Müslümanlara karşı kötü niyetleri dolayısıyla bunun bir çare olmayacağını düşünenler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Diyubendiler, bunlar içinde İngilizlerin yönetimine ve onları taklit etmeye karşı çıkanlar arasındadır. Dolayısıyla Hindistan'ın bağımsızlığında Diyubendi âlimleri önemli yere sahiptirler. İngilizlere karşı mücadelede Şeyhu'l-Hind lakabıyla anılan Mahmut Hasan

⁸⁸ Mehmet Özşenel, *Pakistan'da Hadis çalışmaları*, İFAV yayınları, İstanbul 2014, s. 81; Cevdet Kılıç, *Büyük Mütefekkir Dr. Muhammed İkbal Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 49.

Diyubendi, Osmanlı yanlısı olarak da bilinir.⁸⁹ Onlar ırkçı Hinduların Müslümanlara karşı eylemlerine ve Şiiliğe karşı Sünni İslam'ı savunmuşlardır.

İslami ilimleri yeniden canlandırma gayesiyle Muhammed Kasım Nanovtevi (1833-77) ve Raşit Ahmet Gangohi (1829-1905) Diyubendi kasabasında 1867 yılında medrese kurmuşlardır.⁹⁰ Böylece Diyubendi hareketinin temelini oluşturmuşlardır. Mevlana Nanovtevi, Diyubendi Medresesi'nin hedefini, akıl ile kalbi birleştirerek sağlam ve şuurlu Müslüman gençleri yetiştirmek şeklinde açıklar.⁹¹ Diyubendi Medresesi fıkha önem vermiştir. Fıkıhta Hanefi, itikatta Eş'ari ve Maturidiliği benimsemişlerdir. Diyubendiler arasında Nakşbendiliğe ve Çiştîliğe müntesip olanlar da bulunmaktadır.⁹²

3.2.2. BİRELVİ HAREKETİ

Hint Alt Kıtası'nda İngilizlerin hâkim olduğu dönemde ortaya çıkan Sünni esaslı akımlardan bir diğeri Birelvilerdir. Birelvi hareketinin kurucusu Ahmet Rıza Han Birelvi'dir (ö. 1340/1921). Ahmet Rıza Han Birelvi, 1273/1856 yılında Uttar Pradeş eyaletine bağlı Ray Bireli kasabasında dünyaya gelmiştir. Küçük yaştan itibaren kendi ülkesinde ve Hicaz'da İslami ilimleri okumuş⁹³ fıkıh ve hadis ilimlerinden icazet almıştır. Ahmet Rıza Han 1293/1876 yılından itibaren fetva vermeye başlamıştır. Hint Alt Kıtası'nda Nedvetü'l-Ulema'nın kurulmasında rol

⁸⁹ Fikret Efe, *Cemaat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler*, İslam Araştırmalar Dergisi, Sayı 8, 2002, s. 103.

⁹⁰ Aydın Bayram, *Büyük Britanya'da İslami Akımlar*, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, c. 1, sayı 3, Aralık 2015, s. 395.

⁹¹ <http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video>. 18. 12. 2017.

⁹² <http://www.al-tawhed.net/Ferg/ShowCat.aspx?ID=100>. 16. 05. 2017.

⁹³ Abdülhamid Birişik, "Rıza Han Birelvi", *DİA*, c. 35, s. 61.

almasına rağmen zaman içinde oradan ayrılmıştır.⁹⁴ Rıza Han Birelvi Nadve ulemasını, Ehl-i Hadis'i ve Diyubendi âlimlerini sert bir şekilde eleştirerek küfürle itham etmiştir.⁹⁵

Rıza Han Birelvi, Diyubendilerden farklı olarak fıkıh kontrolünde tasaavuf anlayışını değil batını görüşleri ön plana çıkan bir düşüncüyü savunmuştur. Birelviler kendilerini Ehl-i Sünnet savunucuları olarak nitelendirirler de Hinduizm ve Hint Alt Kıtası'ndaki diğer inançlardan etkilendikleri söylenebilir.⁹⁶ Birelviler fıkıhta Hanefi mezhebini benimsemişler ve birçok medrese açmışlardır.

Birelvi hareketinin kurucusu Ahmed Rıza Han, Kadiri şeyhi Şah Ali Resul Marhervi'ye intisap etmiş,⁹⁷ bu tarikattan seyr ü sülûkunu tamamlamıştır. Ayrıca Çiştîyye, Sühreverdiyye ve Nakşbendiyye tarikatlarının manevi öğretilerini de tahsil etmiştir.⁹⁸ Birelviler dinen olgunlaşmanın İslam'a hizmet ve tasavvufi öğretilere riâyetle gerçekleşeceğini savunmakla birlikte şer'î hükümlere bağlılıkta Diyubendiler kadar hassas değillerdir.⁹⁹ Birelviler Hint Alt Kıtası'nda mevcut olan Çiştîyye ve Nakşbendiyye tarikat mensuplarıyla günlük hayatta irtibatlarını devam ettirmektedirler.

Bulundukları çevrede Birelviler, evliya ve onların mezarların ziyaretine önem vermişlerdir.¹⁰⁰ İngilizlerin ve misyonerlerin Hz. Peygamber'in itibarını zedeleme çabalarına karşı Ahmet Rıza Han,

⁹⁴ Azmi Özcan, “Nedvetü'l-Ulama”, *DİA*, c. 32, s. 514.

⁹⁵ Abdülhamid Birişik, “Rıza Han Birelvi”, *DİA*, c. 35, s. 61.

⁹⁶ M. Nur Pakdemirli, *Hint Alt Kıtasında Dini Ekoller ve Din Eğitimi*, *EKEV Akademi Dergisi*, sayı 62, Bahar 2015, s. 433.

⁹⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2015, s. 111.

⁹⁸ Abdülhamid Birişik, “Rıza Han Birelvi”, *DiA*, c. 35, s. 61.

⁹⁹ Bayram, a. g.m, s. 399.

¹⁰⁰ Özşenel, a. g. e, s. 116.

peygamber sevgisi hakkında halka vaaz ve irşatta bulunmuş,¹⁰¹ Peygamberin gölgesi olmayan bir nur olduğunu ve gaybı bildiğini ileri sürmüştür. Onun bu görüşleri Vehhabilerden ve bazı tasavvuf âlimlerden eleştiri almıştır. Birelviler, Diyubendilere evliyaya yeterince saygı göstermediği ithamında da bulunurlar.¹⁰²

Diyubendiler ve Birelvilerin her ikisi de İngilizler döneminde ortaya çıkan ve tasavvuf kökenli akımlar olmalarına rağmen aralarında ihtilaf ve tekfir ile suçlamaları vakıadır.¹⁰³ Birelviler sadece Diyubendiler'i değil Ehl-i Hadis ekolünü de küfürle suçlamaktadırlar.¹⁰⁴

Birelviliğe müntesip sosyal yapının daha çok kırsal kesimde yaşayan Müslümanlardan oluştuğu, dolayısıyla entelektüel seviyenin pek yüksek olmadığı söylenebilir.¹⁰⁵ Birelviler'in İngilizlerin yönetimine karşı çıkmaması muhafazakâr Müslümanlar tarafından kınanmıştır. Birelviler, Hint Alt Kıtası'nda Osmanlıyı destekleyen hilafet hareketine katılmamış, Osmanlı'nın hilafet hakkı olmadığı görüşünü savunarak İngilizlerin safında yer almışlardır.¹⁰⁶ Hatta İngilizlerin lehine, Hint Alt Kıtası hakkında Daru'l-İslam fetvası vermişlerdir.

Pakistan'da Diyubendi kökenli Sipah-i Sahabe adındaki hareketin, Birelvileri Şiilikle suçlamasının altında yatan neden, Birelvilerin Hz. Ali'den başlayarak Ehl-i Beyt imamlarına önem vermeleridir.¹⁰⁷ Kadiri meşrep ve Sünni itikattan gelmesine rağmen Birelviler, Ehl-i Beyte olan

¹⁰¹ Abdülhamid Birişik, "Rıza Han Birelvi", *DİA*, c. 35, s. 62.

¹⁰² Bayram, a. g. m, s. 400.

¹⁰³ Zaferullah Daudi, *Pakistan ve Hindistan'da Şah Velîyyullah ed-Dihlevîden Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 235.

¹⁰⁴ Pakdemirli, a. g. m, s. 434.

¹⁰⁵ Abdülhamid Birişik, "Rıza Han Birelvi", *DİA*, c. 35, s. 62.

¹⁰⁶ Pakdemirli, a. g. m, s. 433.

¹⁰⁷ Büyükkara, a. g. e, s. 111.

muhabbetin şiddetinden ötürü diğer Sünni tarikatlara nazaran Şiiliğe yakınlaştırılma hatta Şiilik ile suçlanmıştır.

Ahmet Rıza Han vefat ettikten sonra Birelviler’de bölünme gözlenmiştir. Sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Pakistan’da ortaya çıkan Birelvi kökenli siyasi parti, Pakistan’da Taliban’ın yayılmasına karşı çıktıkları gibi Sovyetler’in işgaline karşı Afganistan’daki mücahitleri de desteklememişlerdir. 1980 yılında Pakistan’da entelektüel Birelviler “Minhacü’l-Kur’an” Cemiyeti’ni kurmuştur. Bu cemiyetin yöneticisi Muhammed Tahirü’l-Kadiri’dir. Tahirü’l-Kadiri daha sonra Pakistan siyasetine girmiştir. Fakat diğer cemaatler tarafından tekfirle ve Batı yanlısı olmakla suçlanmıştır.¹⁰⁸

3.2.3. EHL-İ HADİS HAREKETİ

Hint Alt Kıtası’nda “Selefiler” adıyla bilinen bir diğer cemaat, Ehl-i Hadisçiler’dir. Bu ekolün kurucusu Hindistanlı Seyyid Nezir Hüseyin Dihlevî’dir (1805-1902). Hindistan’da ortaya çıkan Ehl-i Hadis cemaati sonrasında Pakistan’da da varlığını sürdürmüştür. Ehl-i hadis ekolü, Şah Veliyyullah Dihlevî’den etkilenen bir başka kanattır.¹⁰⁹ Kendilerini Asr-ı Saâdette yaşayan Müslümanlarla temellendiren bu cemaat, hadislerin zahiri manasıyla amele önem vermiştir. Mezhepleri taklidi reddetmişler ve Hint Alt Kıtası’ndaki Vehhabiler olarak görülmüşlerdir.¹¹⁰ Muhammed Hüseyin Batalevi (ö. 1305/1887) İngiliz hükümetiyle görüşerek kendilerinin Vehhabi değil “Ehl-i Hadis” olarak isimlendirilmesi konusunda anlaşmış, o görüşmeden sonra kendilerine Ehl-i Hadis

¹⁰⁸ Büyükkara, a. g. e, s. 116.

¹⁰⁹ Özşenel, a. g. e, s. 108.

¹¹⁰ Pakdemirli, a. g. m, s. 428.

demişlerdir.¹¹¹ Vehhabiler Hanbelî mezhebinden, dolayısıyla Ehl-i Hadis'e göre mukallit olduklarından Ehl-i Hadisçiler kendilerini Vehhabi kabul etmemektedirler.¹¹² Bununla birlikte İbn Teymiyye ve Muhammed bin Abdülvehhab'ın görüşlerini paylaşmaktadırlar.

Ehl-i Hadisçiler tevhid konusuna çok önem verirler. Her türlü velâyet anlayışını, kabirleri ziyareti bi'dat sayarlar. Her hangi bir mezhebe tabi olmadan Kur'an ve sünnete dayalı yeni içtihat yapmayı savunurlar. Müslüman toplumundaki batıl ve hurafelere karşı çıkıp onları yok etmeye kendilerini adanmışlardır. Ehli- Hadisçiler kendilerini Şah Veliyyullah Dihlevî'nin gerçek takipçileri olduklarını Diyubendilerin, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin yolundan saptıklarını iddia ederler.¹¹³

Diyubendiler ve Birelviler gibi Ehl-i Hadisçiler de Hint Alt Kıtası'nda birçok medrese açmışlardır. Seyyid Nezir Hüseyin Dihlevî vefat ettikten sonra onun kurduğu "Medrese-i Miyan Sahib" adındaki medreseden yetişen talebeleri Ehl-i Hadisçi görüşleri yaymışlardır.¹¹⁴ Hint Alt Kıtası'ndaki Ehli-Hadisçiler vakıf, medrese ve siyasi nüfuz alanını genişletmede Suudi Arabistan'ının maddi desteğinden faydalanmışlardır.¹¹⁵

Diyubendiler, Birelviler ve Ehl-i Hadisçiler ortak değerlerine rağmen birbirlerini küfürle suçlamaktadırlar. Ehl-i Hadisçiler, Diyubendi ve Birelvileri daha çok tasavvufi yönlerinden ötürü tekfir etmişlerdir. Şiilere katı tavır takınmışlar, ortaya koydukları fıkha "Fıkhu'l-Hadis"¹¹⁶ adını vermişlerdir.

¹¹¹ Özşenel, a. g. e, s. 109.

¹¹² Abdullah Aydın, "Ehl-i Hadis", *DİA*, c. 10, s. 508.

¹¹³ Özşenel, a. g. e, s. 109.

¹¹⁴ Pakdemirli, a. g. m, s. 427.

¹¹⁵ Salim Çevik, *Pakistan Siyasetini Anlama Klavuzu*, SETA Yayınları XXIII, Ankara 2013, s. 92.

¹¹⁶ Muḥammam Khalid Masud, "Fetava-yı Ulema-i Hadis", *DİA*, c. 12, s. 447.

İngilizler döneminde ortaya çıkan Diyubendi, Birelvi, Ehl-i Hadis, Nedvetü'l-Ulema ekolleri ve Seyit Ahmet Han'ın başlattığı Garpçı düşünce ayrı birer yol izleyerek İslam'ı savunduklarını söylerken birbirlerini de küfürle, zındıklıkla, ehl-i bidat olmakla suçlamışlardır.

Bu ekoller İslami ilimler hakkında önemli eserler de bırakmışlardır. Hint Alt Kıtası'nda Müslümanların İslami eğitim almasında medreseler, Daru'l-Ulûmlar kurmuşlardır. Tasavvuf yoluyla İslam'ı tanıyan Hint Alt Kıtası'nda, tarikatlar yaygınlaşmıştır. İngilizler döneminde Sünni tarikatlar medreseyle beraber faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Medrese ve daru'l-ulûmlarda zahiri ilimlerin yanında tasavvufi öğretilere de yer verilmiştir. Diyubendiler tasavvufu şariat ekseninde ele alırken Birelviler batini yönü ön planda tutmuşlardır. Ehl-i Hadisçiler ile Garpçı düşüncede olanlar ise tasavvuftan uzak durmuşlar ve bi'dat saymışlardır. Siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı Hint Alt Kıtası'ndaki tarikatların faaliyetleri sınırlı çevrede kalmıştır.

Müslüman toplumun ahlâki çöküntüsüne çözüm üretmek, dini yaşantıyı yeniden ihya etmek düşüncesiyle tasavvufi çevreden, Çiştîyye'nin Sabiriyye kolundan Muhammed İlyas Kandehlevi ıslah ve iman hareketi diye nitelediği Tebliğ Cemaati'nin kurucusu olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEBLİĞ HAREKETİ VE TARİKATTAN CEMAATE

DÖNÜŞÜMÜ

Bu bölümde Tebliğ Hareketi'nin tarikattan cemaate dönüşümünü, doktrin yapısındaki değişimin nedenlerini dini, siyasi, sosyal ve kültürel nedenleriyle ortaya koymaya çalışacağız.

1. TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİN YAPISINDAKİ DEĞİŞİMİN NEDENLERİ

1.1. SİYASİ VE SOSYAL DURUM

Muhammed İlyas'ın hayatı Hindistan'ın İngiliz sömürgesi dönemine denk gelmektedir. Hint Alt Kıtası'na önce Fransızlar hâkim olmaya çalışmıştır. İngilizler ile Fransızlar arasında geçen savaş sonrasında Hint Alt Kıtası İngilizlerin eline geçmiştir.¹¹⁷ XIX. yüzyılda İngiltere Hindistan'ı “Doğu Hint Şirteki” aracılığı ile kuşatmıştır. 1274/1857 yılında Müslümanların ayaklanması başarısızlıkla sonuçlanınca İngilizler Hindistan'ın tamamını ele geçirmiştir.¹¹⁸

İngilizler Hint Müslümanlarının diğer din mensupları nezdindeki güvenini kendilerine açısından tehlikeli bulmuşlardır. Bu sebeple toplumda Müslümanların itibarını ve güvenilirliğini zedeleme siyaseti gütmüşlerdir. İlk Hinduları, Müslümanların hâkimiyetine karşı kıskırtmışlardır.¹¹⁹ İngiliz sömürgesine karşı çıkanlar hapislere atılmış ve işkencelere maruz kalmışlardır. Hacı İmdadullah (ö.1317/1899),

¹¹⁷ Kılıç, a. g. e, s. 42.

¹¹⁸ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 363.

¹¹⁹ Kılıç, a. g. e, s. 43.

Rahmetullah Kayranvi ve Abdülgani (ö. 1295/1878) gibi âlimler baskı görmüş, bu isimler o dönem güvenli bölge olması hasebiyle Mekke'ye göç etmişlerdir.¹²⁰

Asya ve Afrika'nın İngilizler tarafından idare edilmek için yaratıldığı düşüncesiyle hareket eden İngilizler,¹²¹ Hindistan'a girince var olan Hint sanayisini de iflas ettirerek Hindistan'ın ekonomisini geriletmişlerdir.¹²² Hindistan idari olarak ele geçirildikten sonra siyasi yönetim iki kısma ayrılmıştır. Birincisi doğrudan İngilizlerin, ikincisi ise İngiltere'ye tabi yerli prenslerin idaresindedir. Bombay, Bengal, Pencap gibi büyük yerleşim birimlerindeki mahkemelere bizzat Londra'dan hâkim tayin edilirken başka yerlerdeki mahkemelere genel valiler atanarak adli işler yürütülmüştür.¹²³

Hindistan'ın o dönemdeki temel ihracatını kumaş, pamuk, hububat, süt, tohum, çay oluşturmaktaydı.¹²⁴ Endüstri ürünleri ithal ediliyordu. Ancak ithal mallar çok pahalı, ihraç ettikleri malların kar marjı ise düşüktü.¹²⁵ Hintliler kendilerini sömüren İngilizleri zenginleştirmiş ama kendileri fakir kalmıştı. Köylü Hintliler sağlık durumlarına bakılmaksızın fabrikalarda çok çalıştırılmıştı.¹²⁶ Çocuklar bile işçi sınıfın sokulmuş, çocuklarla ilgili kanun değişikliğinden sonra durum değişmişti. Buna rağmen İngiliz sömürgesine asıl tepki Hindulardan değil, Müslümanlardan gelmekteydi.

¹²⁰ Azmi Özcan, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, TDV Yayınları, s. 27.

¹²¹ Ağaoğlu Ahmet, *İngiltere ve Hindistan*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1929, s. 15.

¹²² Ahmet, a. g. e, s. 23.

¹²³ Ahmet, a. g. e, s. 25.

¹²⁴ Burton Sten, *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İnkilap Yayını, İstanbul 2015, s. 248.

¹²⁵ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1950, s. 367.

¹²⁶ Aynı eser, s. 27.

İngilizlere karşı direniş gösteren Hindistan Müslümanları 1857'den sonra Osmanlı Sultanın/Halifenin ismini Cuma hutbelerinde anmaya başlamışlardır. Şah Veliyullah silsilesinden gelenler, İngilizlere karşı cihat ilan etmiş olup çoğunluğu âlimlerdir. Daha sonra Muhammed İlyas da İngilizlere karşı Hindistan'ın bağımsızlığı için İngilizlere karşı mücadelede ve cihat üzerine Mevlana Mahmut Hasan Diyubendi'ye biat etmiştir.¹²⁷ İlyas, çevresindeki insanları İngilizlere karşı boykota çağırmıştır.¹²⁸ Hint Müslümanları Osmanlıya destek amacıyla İngilizlere karşı çıkmışlardır. Özellikle Diyubendi ve Nedvetü'l-Ulemâ âlimleri Osmanlı'nın hilafetin desteklemişlerdir.¹²⁹

Hint Müslümanları, Balkan savaşları ve sonrasında da Osmanlı'ya destek vermişlerdir. Bu destek iki türlüdür. Birincisi, birçok bölgede maddi destek amacıyla “yardım sandıkları” açılmasıdır. İkincisi, bildiri ve dilekçeler hazırlanarak İngilizler'in Osmanlı'yı desteğe çağırılmasıdır. Osmanlı'ya destek konusunda Hint Müslümanlarının Sünni-Şii ayrımı yapmaksızın birlikte hareket ettikleri görülmektedir.¹³⁰

Hindistan'da Sünni ve Şii Müslümanlar Osmanlı'ya destek konusunda beraber hareket etseler de aralarında İngilizleri destekleyenler de vardır. 1908'de Mir Ali ve Ağa Han'ın teşkil ettikleri dini cemiyet İngilizler'in yanında yer almıştır.¹³¹ 1912'de başlayan Balkan ve Trablusgarp savaşlarında Ağa Han ve Mir Ali'nin İngilizlere

¹²⁷ Ebul Hasen Ali en-Nedvi, Büyük İslam Davetçisi Muhammed İlyas Kandehlevi –Hayatı ve Tebliğ Çalışması-, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2014, s. 61, Ömer Mahir Alper, “Kandehlevi Muhammed İlyas”, *DİA*, c. 24, s. 295.

¹²⁸ Fikret Efe, a. g. m, s. 103.

¹²⁹ Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam*, Çev. Ahmet Küskün, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1990, s. 152.

¹³⁰ Azmi Özcan, a. g. e, s. 87.

¹³¹ Ahmet Ağaoğlu, *İngiltere ve Hindistan*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1929, s. 35.

desteklerinin devamı, onların Hindistan'daki itibarlarını kaybetmelerine neden olmuştur.¹³²

O dönemdeki Hint Müslüman liderleri Şevket ve Mehmet Ali, Hint Kongresi'yle İslam Cemiyeti'ni uzlaştırmaya çalışmışlardır. 1910-1920 tarihleri arasında Hint ekonomisi yükselmeye başlayınca İngilizler, Hint burjuvaların mallarına göz dikmeye başlamıştır. Dolayısıyla Hint Kongresi'yle İslam Cemiyeti'nin birleşmesinin bir diğer nedeni Hint zenginlerinin mallarını İngilizler'den koruma düşüncesidir.¹³³ Az sayıda Hindu da Osmanlı'ya destek olmuşlardır. Hinduların Müslümanlarla beraber hareket etmelerindeki esas amaç, kendi bağımsızlıklarıdır. Onların Hint Hükümetinden gizli bir şekilde Osmanlı'ya desteklerinde Diyubendi medresesi rol almıştır.¹³⁴

Diyubendi âlimlerinden Muhammed İlyas İngilizlere karşı hayatı boyunca direnmiştir. İngilizlerin okullarına ve düşünce yapısına karşı çıkmıştır. Tebliğ Cemaati mensuplarının bir kısmının, devlet okullarını gayr-i İslami saymalarının nedeni Muhammed İlyas'ın İngiliz okullarına karşı tutumudur.

Muhammed İlyas'ın bu tepkisinde haksız olduğu da söylenemez. Zira İngilizler, siyasi anlamda yönetimi ele geçirdikten sonra İslam kültürünü yok etmeye gayret göstermişlerdir. İlk Hindistan'ın resmi dili olan Farsça yerine İngilizce ikame edilmiştir.¹³⁵ İngilizler Hindistan'da azınlıkta olmalarına rağmen Farsça ve Arapça dillerini öğrenme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Kurdukları okullar İngilizce

¹³² Ağaoğlu, a. g. e, s. 35.

¹³³ Ağaoğlu, a, g, e, s. 36.

¹³⁴ Manzoorul Haq, *Hintli Müslümanlar*, Zühal KOLL Yayınevi, İstanbul 1965, s. 8; Özcan, a. g. e, s. 92.

¹³⁵ Marshall G.S Hodgson, *İslam Serüveni – Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih-*, III. Cilt, Cev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, 355.

öğreterek memur yetiştirmiş, yerli dilleri öğrenmekle uğraşmamışlardır.¹³⁶

Müslümanlar sayı bakımından Hindulara nispetle az olsa da ülkenin yönetimini birkaç asır ellerinde tutmuşlardır. İslam dini, Hindistan'ın sanat ve edebiyatının zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu durumun dilde yansımaları olmuştur. Urdu dili Arap ve İran dünyasından gelen tesirlerin neticesinde ortaya çıkmış, Hindistan'ın mahalli dili haline gelmiştir.¹³⁷

İngilizler, Müslümanlar ile Hinduların birlik ve beraberliğini bölmek için önce Müslümanları desteklemişlerdir. İngilizleri korkutan şey Hint milliyetçiliği altında Hintli Müslümanlar ile Hinduların birlikte hareket etmesi idi. İngilizler bu birleşmeyi bozmak için Hint Müslümanlarının farklı bir ırk olduğu teorisini ortaya atmışlardır¹³⁸ Bu tutum daha sonra Müslümanların Hindulardan ayrı bir devlet kurmasına zemin hazırlamıştır.

Hindistan'da kendilerine karşı ayaklanan “Mücahidün” hareketini İngilizler, “Hindistan Mutaassıpları ve Vehhabiler” diye adlandırmışlardır. Mücahidün hareketi Sünni karakterli olsa da Vehhabi diye nitelendirilme sebebi, bu hareketin Sünni Müslümanların gözünden düşürülerek toplum nezdindeki etkilerinin azaltılmasıdır.¹³⁹

İngilizlerin Hindistan'daki mevcudiyeti ve Müslümanlara yaptığı zulümlerden dolayı Cihangir Şah, Hindistan'ı ilk defa “Darü'l-Harb” ilan

¹³⁶ S. A. A. Rizvi, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti - Geleneksel Toplumun Çözülüşü*-, Çev. Salih Şimşek, Kitabevi Yayını, İstanbul 1997, c. 2, s. 342.

¹³⁷ Manzoorul Haq, a. g. e, s. 34.

¹³⁸ Manzoorul Haq, a. g. e, s. 11.

¹³⁹ Burton Sten, a. g. e, s. 390.

etmiştir.¹⁴⁰ Bunun üzerine İngilizler, bazı âlimleri Mekke'ye gönderip onları Vehhabi göstererek Hindistan'ın Darü'l-Harb değil, Darü'l-İslam olduğuyla ilgili fetva alabilmişlerdir. Böylece Hindistan'daki "Cihat" hareketinin önünü kesmeyi hedeflemişlerdir.¹⁴¹

Hindistan'da Müslümanların İngilizlere karşı çıkma sebepleri sadece dini gerekçelere dayanmamaktadır. Müslümanların ziraat alanlarının, Hindu aristokratları tarafından gasp edilmesine İngilizlerin sessiz kalması, Müslümanların direniş hareketlerine katılmasındaki bir diğer etkidir.¹⁴²

İngilizlere karşı çıkan Müslümanların yanında İngilizlere sadık olanlar da vardır. Seyit Ahmet Han, İngilizler tarafında yer alan isimlerdendir. Ahmet Han'ın, İngilizlerin Müslümanlara kötü muamelesini durdurmak amacıyla iş birliği yaptığını iddia edenler de mevcuttur.¹⁴³ Seyit Ahmet Han İngilizlerle işbirliğine giderek Müslümanların ihya olması için Kur'an merkezli natüralizm doktrinini ileri sürmüştür.¹⁴⁴ Kur'an'ın akılla yorumlanması gerektiğini söyleyip mezhepleri taklidi reddetmiş¹⁴⁵ Osmanlı Padişahı Abdülhamid'in hilafetini reddederek, Hint Müslümanlarının İngiltere'ye sadık kalmalarının kendileri açısından daha faydalı olacağını ileri sürmüştür.¹⁴⁶

Bölgedeki bazı Müslüman âlimler, Hindistan'da Müslümanların ekonomik ve teknolojik geri kalmasının müsebbibi olarak tasavvufu

¹⁴⁰ S. A. A. Rizvi, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti - Geleneksel Toplumun Çözülüşü-*, Çev. Salih Şimşek, Kitabevi Yayını, İstanbul 1997, c. 2, s. 335.

¹⁴¹ Rizvi, a. g. e, s. 398.

¹⁴² RIZVI, a. g. e, s. 341.

¹⁴³ Aktaş, a. g. e, s. 36.

¹⁴⁴ M. G. S. Hodgson, a. g. e, s.357.

¹⁴⁵ K. A. Nizami, *"Hindistan", DİA*, c. 18, s. 88.

¹⁴⁶ Burton Sten, a. g. e, s. 385.

görmüşlerdir.¹⁴⁷ Bu hareketin bariz vasfı, tasavvufi hareketlere karşı rasyonalite ekseninde Garpçılığı savunmaktır. Bu konjonktür Tebliğ Cemaati'nin Muhammed İlyas'tan günümüze siyasete karışmama prensiplerinden birini oluşturmaktadır.

Muhammed İlyas'ın siyasi anlayışında Diyubendi hocalarının tesiri vardır. Diyubendiler İngilizlere ve Garpçı Müslümanlara karşıdır. Mevlana İlyas'ın siyasi yolla iktidarı ele geçirme ve inkılap eylemlerinden uzak durmasının nedeni, Hz. Peygamber (SAV)'ın hayatında bir karşılığının bulunmadığı düşüncesidir. Ona göre Hz. Muhammed (SAV) hayatında eylemler ile iktidarı ele geçirmemiştir. Bu sebeple Muhammed İlyas ne İngilizlere ne de Hindu idarecilere karşı çıkan Müslüman siyasetçilerin yanında olduğunu hissettiren bir siyaset izlemiştir.

1.2. HİNT ALT KITASI'NDA EĞİTİM, ÖĞRETİM VE İLMİ DURUM

Lord William Bentinck 1835'te Hindistan'da İngilizce, Batı tarzı öğretim başlatmıştır. İngilizler böylece kendi kültürlerini dil vasıtasıyla üst tabakadan alt tabakaya kadar yayma siyaseti yürütmüşlerdir.¹⁴⁸ Eğitim sistemi ilkokul, orta öğretim ve üniversite basamaklarından oluşmaktadır. İngilizler kurdukları okullarda din ve ahlâk dersleri vermedikleri için dini tartışmalardaki ehliyet giderek azalmıştır. Batı

¹⁴⁷ M. G. S. Hodgson, a. g. e, s. 358.

¹⁴⁸ Hikmet Bayur, a. g. e, s. 369.

tarzı okullarda Hindu ve Müslüman öğrencilerin din dersi almaması, İngilizleri çok da alakadar etmemiştir.¹⁴⁹

Hindistan'da İngilizler dışında misyoner okulları da mevcuttur. Bu okullarda daha çok fakir Hindu ve Müslüman çocuklar eğitim görmüştür. Okulların masraflarını karşılamak için maddi desteği İngiltere'deki Hristiyanların karşılaması, onlara cüzi bir fiyatla eğitim imkânı sunmaktadır.¹⁵⁰

İngiliz okullarından yetişen öğrencilerin çoğunluğu 1880 yılına kadar Brahman, yani üst kastların çocuklarıdır. İngilizler bu eğitim sonucunda kendilerine sadık ve az maaşla çalışıp memurluk yapan bir kadro oluşturmuşlardır.¹⁵¹ Kraliçe Victoria, bütün Hintlilerin eğitim becerileri ve dürüstlüğüne göre kamuda çalışmalarına söz vermiş ise de bunun gerçekleşmesi uzun zaman almıştır. Hintlilerin görevlere getirilmesine tamamen karşı çıkan İngilizler de vardır.¹⁵²

İngilizlere sadık Müslümanlardan Seyit Ahmet Han, Müslümanları İngilizlere ısındırmaya çalışmış, bu minvalde Gazipur'da "Edebi ve İlmi Cemiyet"i, 1866'da "İngiliz-Hintli Cemiyeti" ni kurmuştur. Bu cemiyet sayesinde birçok İngilizce eser, Urducaya tercüme edilmiştir. Seyit Ahmet Han, Kraliçe Victoria ile 1869'da İngiltere'de bir araya gelmiştir. Bu görüşme sonrası aylık gazete de çıkararak Müslümanları Batı'ya, özellikle de İngiltere'ye ısındırmaya çalışmıştır.¹⁵³

Seyit Ahmet Han, 1875'te "Mahomedan Anglo-Oriental" okulun, 1920'de Aligarh Üniversitesi'ni açmıştır. İngilizceden Urducaya tercümeler yapılmıştır. Eğitim dili İngilizce olan bu kolej, Garpcılık

¹⁴⁹ Bayur, a. g. e, s. 372.

¹⁵⁰ Bayur, a. g. e, s. 373.

¹⁵¹ Bayur, a. g. e, s. 375.

¹⁵² Burton Sten, *Hindistan Tarihi*, Cev. Müfit Günay, İnkilap Yayını, İstanbul 2015, s. 252.

¹⁵³ Bayur, a. g. e s. 381.

fikrinin eğitim alanında Hint Alt Kıtası'nda yayılmasına temel teşkil etmiştir.¹⁵⁴ Bu düşünceden etkilenen Müslümanlar geleneksel eğitim modellerine ve temsilcilerine karşı çıkmışlar, birbirlerini zındıklık ve gericilikle suçlamışlardır. Ahmet Han dinin, hayatın her alanına müdahalesine sıcak bakmadığı için dönemin İslam uleması tarafından tekfirle suçlanmıştır.¹⁵⁵

Müslümanlar, İngilizcenin Hindistan'da resmi dil olmasından rahatsızlık duyarak buna karşı çıkmışlarsa da 1826'da yılında Kalküta Medresesinde İngilizce dersi için sınıf açılmıştır.¹⁵⁶

İngilizlerin etkisindeki Müslümanlar, Seyit Ahmet Han ve çevresiyle sınırlı değildir. Tafadul Hüseyin Keşmiri bunlardan biridir. Kendisi İngilizler döneminde Latince ve İngilizce öğrenmiş ve Mirza Talip Han (Ebu Talib Londani) 1798 ile 1803 yıllar arasında Avrupa'da kalmıştır.¹⁵⁷

İngilizlere karşı Müslümanlar arasındaki bölünmüşlük, etkisini fetvalarda da göstermektedir. Kimi, Hint Alt Kıtası'nı Darü'l-Harb ilan ederken kimileri Darü'l-İslam, kimileri de İngilizlerin bölgeleri idare etmedeki tesirlerine göre Darü'l-Harb ve Darü'l-İslam olarak diye nitelemişlerdir.¹⁵⁸ İngiliz hükümeti devlet kadrolarında görev almak isteyenlerden özellikle hukuk, tıp, eğitim ve ticaret alanlarında İngilizceyi şart koşturmuştur.

İngilizlerin Hint Alt Kıtası'nı istilasından sonra İngilizce eğitime yoğunlaşıp Müslümanları memurluk görevlerinden uzaklaştırmaları, misyonerlerin faaliyetleri ve kendilerine sadık Müslümanların Garpcı

¹⁵⁴ Hatiboğlu, a. g. e, s. 90.

¹⁵⁵ Sten, a. g. e, s. 381.

¹⁵⁶ Rizvi, a. g. e, s. 342.

¹⁵⁷ Rizvi, a. g. e, s. 340.

¹⁵⁸ Hatiboğlu, a. g. e, s. 84.

düşünceyi sahiplenmesine tepki olarak yeni darü'l-ulûm ve medreseler de ortaya çıkmıştır. Hint Alt Kıtası'nda medreselerin tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuf derslerini vermesi müslümanların İslam'ı öğrenip öğretmesinde önemli bir yere sahiptir. Darü'l-ulûm ve medreseler toplumun inanç, ahlâki yapılanma ve toplumsal dayanışmasında da önemli görevler üstlenmişlerdir.

Darü'l-ulûmlar ve medreseler hükümetten destek almadan Müslüman halkın ve zenginlerin maddi katkısıyla faaliyet yürütmüşlerdir. Bu noktada Şah Veliyyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762) açtığı çığır, İslami ilimler konusunda önemlidir. Abdülhalık Dihlevî (ö.1642) ve Şah Veliyullah Dihlevî (ö. 1762) Hicaz'da İslami ilimler eğitimi alıp tekrar Hint Alt Kıtası'na dönen ve böylece Hintli Müslümanlar arasında hadis ilmin canlandıran önemli şahıslardır.¹⁵⁹ Şah Veliyullah Dihlevî, sadece şahsı değil çocukları ve onların yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla da Hadis ilmini Hint Alt Kıtası'nda canlandırmıştır.¹⁶⁰

Aslında Müslümanların hâkimiyet kurduğu Hint Alt Kıtası'nda Gazneliler, Babüriler'den İngilizler'in sömürgeciliğine kadarki süreçte tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf ilim dallarında önemli eserler okutulmuş ve telif edilmiştir.¹⁶¹ XII. asırda Hint Alt Kıtası'nda yedi kıraat ilmi okutulmuştur. XIV. asırdan itibaren tefsir yazılmaya başlanmıştır. Kur'an'ı Kerim'in Farsça ve Urduca tercümeleri yapılmıştır. XVI. asırdan itibaren ise hadis ilmi canlanmaya başlamış, medreselerde *Kütüb-i Sitte*, *Muvattâ*, *Şemail-i Tirmizi*, *Şerhu Meani'l-*

¹⁵⁹ Hatiboğlu, a. g. e, s. 83.

¹⁶⁰ Özşenel, a. g. e, s. 99.

¹⁶¹ http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=3674, 11. 09. 2017

Âsar gibi temel hadis kitapları okutulmuştur. XIX. ve XX. asırlarda Diyubendiler, Birelviler ve Ehl-i Hadisçiler hadis ilmini daha da canlandırmışlardır.¹⁶²

Netice itibariyle İngilizler, Hint Alt Kıtası'na hâkim olduktan sonra Müslüman toplumun eğitimi konusunda kısıtlamalar getirmişlerdir. Müslüman bir aile çocuğunun, din eğitim yanında müspet ilimleri öğrenmesi engellenmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, çocuklarını büyük ölçüde medreselere göndermişlerdir. Medreselerde İslami ilimlerin yanında fen bilimlerinin de okutulup okutulmaması konusunda görüş farklılığı yaşanmıştır.

1.2.1. MEDRESELER

Hint Alt Kıtası'nın eğitim-öğretim sisteminde medreseler önemli bir yere sahiptir.¹⁶³ İslam'ın ortaya çıkmasından itibaren “oku” emri Müslümanları ilme, okuma yazmaya teşvik etmiştir. Hatta Bedir Savaşı'nda esir düşen müşriklerin Müslümanlara okuma yazma öğreterek esirlikten kurtulması Hz. Peygamber (sav)'in okuma ve yazmaya önem verdiği açıktır. İlim öğrenmek ve ilmin değeri âyet ve hadislerde açıkça anlatılmıştır.¹⁶⁴ İslam'ın oku emrini yerine getiren Müslümanlar peygamberin zamanından başlayarak günümüzde de ilimle meşgul olmaktadır. Mekke devrinde Müslümanlar Darü'l-Erkam'da Kur'an öğrenmişlerdir.¹⁶⁵

¹⁶² K. A. Nizami, “*Hindistan*”, *DİA*, c. 18, s. 90; Özşenel, a. g. e, s. 100.

¹⁶³ Ahmed Aid, Ahmed Muhtar Ömer, Ceylani bin el-Hac Yahya, Daud Abduh, Salih Cevad Ta'me Nedim Mar'aşli, *el-Mu'cemü'l Arabî el-Esasi*, el-Münzametü'l Arabiyyetü lit-Terbiyeti ve es- Sekafeti ve el-Ulum, Tunus 1988, ss. 446-447.

¹⁶⁴ et-Tevbe, 9/122; en-Nahl, 16/43.

¹⁶⁵ Mehmet Dalkılıç, “*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*”, *Medreselerin Ortaya Çıkmasına Zemin Hazırlayan Tarihsel Süreç*, M. Ş. Ü. Yayınları, Muş 2012, c. 1, s. 238.

Hız. Peygamber (sav) Mekke'den Medine'ye hicret edince mescit yaptırmıştır. Mescide bitişik kendisinin ve eşlerinin kaldığı hücreler ve mescidin arka tarafında ilim tahsil etmek isteyen ve kimsesiz Müslümanların kalacağı Suffa inşa edilmiştir. Ashab-ı Suffe orda Sünnet-i Seniyye'yi öğrenmiş ve İslam'ı tebliğ etmek için Medine civarındaki kabilelere gitmişlerdir. İslam tarihinde ilk eğitim kurumu Ashab-ı Suffe'dir.¹⁶⁶

Medine'de Kur'an öğretilen yere Daru'l-Kurra denilmekteydi. Daha sonra İslam dünyasında ortaya çıkan medreseler eğitim kurumu olarak Suffe ve Daru'l-Kurra'yı referans almışlardır. İlk medrese Nişaburda Daru's-Sünne adıyla inşa edilmiş ve hadis ağırlıklı eğitim verilmiştir. Bağdat'ta ise fıkıh eğitimi ağırlıklı medrese inşa edildiği nakledilmektedir.¹⁶⁷

Müslüman halkın ilim öğrenmek için camilerden ayrı bir yer ihtiyacı İslam'la tanışan toplumlar için de bir vakıadır.¹⁶⁸ Camilerdeki ders halkaları gittikçe büyümüş, derslerle ilgili yükselen sesler ibâdet için camiye gelen Müslümanları rahatsız etmeye başlamıştır. Ayrıca camilerin fiziksel imkânları eğitim verme açısından yeterli olmamaya başlamış böylece Müslüman toplumlarda medreselerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması hızlanmıştır.

Bağdat'ta ilk medrese Nizamülmülk'ün (ö.1092) inşa ettirdiği Nizamiye Medresesi'dir. Burada maddi imkânı olmayan fakir talebelerin

¹⁶⁶ İbrahim Hatiboğlu, "İslamîet'in Doğuşu ve Yayılışı", *İslam'a Giriş – Temel Esasları*, ed. Süleyman Uludağ, DİB Yayınları, İstanbul 2008, s. 65.

¹⁶⁷ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, c. 28, s. 324.

¹⁶⁸ Dalkılıç, a. g. m, s. 239.

de eğitim alabilmesine imkân tanımıştır.¹⁶⁹ Nizamiye Medresesi'nden önce Samanoğulları tarafından Buhara'da medrese inşa edildiği de nakledilmektedir.¹⁷⁰

Müslümanlar Hint Alt Kıtası'nı fethettikten sonra buralara da cami ve medreseler inşa etmişlerdir. Aralarında sufilerin de yer aldığı Müslümanlar, vaaz ve irşatlarla Hintlilere İslam'ı anlatmaya çalışmışlardır. Sonraları bu faaliyetler sistemli olarak medreselerde icra edilmiştir. Dolayısıyla Hint Alt Kıtası'nda medreseler, Gaznelilerden günümüze kadar gelmektedir. Bunlar küçük eğitim kurumlarına medrese, büyük eğitim kurumlarına ise Darü'l-ulûm adını vermişlerdir. İlk dönemlerde Hint Alt Kıtası'ndaki medreselerde hadis ve tefsir okutulmuş, XIII. asırdan sonra tıp, mimari ve sanat eğitimleri de verilmeye başlanmıştır. Babüriler zamanında medrese hocaları yanında talebelere de maaş bağlandığı nakledilmektedir.¹⁷¹

Evrengzib (ö.1707) zamanında kurulan Rahimiyye Medresesi Hint Alt Kıtası'nda önemli bir yere sahiptir. Şah Veliyyullah Dihlevî gibi âlimler orada yetişmişlerdir. İngiliz döneminde orta çıkan Diyubendi, Birelvi ve Ehl-i Hadis ekollerinin temsilcileri de bu medresede eğitim görmüşlerdir. Bunun dışında Molla Kutbiddin 1693'de "Darü'l-Ulum-i Fireng-i Mahal"i kurmuştur. Molla Kutbiddin'in oğlu Molla Nizameddin'in hazırladığı ders müfredatı, sadece bu medresenin değil yaklaşık üç asır Hint Alt Kıtası'nda tüm medrese müfredatının temelini oluşturmuştur. Hint Alt Kıtası'nda Darü'l-ulum, Nedvetu'l-ulama, Medrese-i Arabîyye İslamîye, Darü'l-Ulum-i Emcediyye, Rüknu'l-İslam,

¹⁶⁹ Dalkılıç, a. g. m, s. 241; Gözütok, a. g. m, s. 210.

¹⁷⁰ Gözütok, a. g. m, s. 210.

¹⁷¹ Abdülhamit Birışık, "Hint Alt- Kıtasında Medrese", *DİA*, c. 28, s. 333.

Camia-i Müceddidiyye, Camia-i Arabîyye, Riyazu'l-Ulum medreseleri önemli eğitim kurumlarıdır.¹⁷²

İngilizler döneminde Diyubendi, Birelvi, Ehl-i Hadis, Nedvetü'l-Ulema ekollerinin kurdukları medreseler önceki geleneği korumuştur. İslami ilimlerin öğretilmesi konusunda önemli eserler bırakmışlardır. Mevlana Muhammed İlyas da Diyubendi ekolünün hocalarından eğitim almıştır.

19. asra gelindiğinde Müslümanların ancak eğitimle sömürüye karşı çıkabileceğini düşünen Muhammed İlyas, Hint Müslümanları arasındaki bozulmanın asıl kaynağının maneviyat kaybı olduğunu düşünür. Ona göre Müslümanlar ibâdetlerin ruhundan ve cezbesinden uzak kaldıkları için bu duruma düşmüşlerdir.¹⁷³ Muhammed İlyas'a göre çözüm, medrese eğitiminden önce İslami şuurun Müslüman topluma yüz yüze de görüşülerek aşılmasıdır. Onun bu fikri, Tebliğ hareketini doğurmuştur.

1.2.2. DİYUBENDİ MEDRESESİ

1866'da Seherenpur'un Diyobend Kasabası'nda, Çatta Mescidinde Muhammed Abid Hüseyin (ö. 1912), Mevlana Zülfikar Ali ve Mevlana Fazlurrahman Osmanî tarafından bir medrese kurulmuştur. Muhammed Kasım Nanovtevi (ö. 1877) ve Reşit Ahmet Gangohi'nin (ö. 1906) çaba ve gayretleriyle bu medrese yeniden inşa edilerek 1867'de genişletilmiştir.¹⁷⁴ Ancak Muhammed Kasım Nanovtevi, Darü'l-Ulûm Diyubendi Medresesi'nin kurucusu sayılmıştır. Bu medrese Hint Alt

¹⁷² Abdülhamit Birişik, "Hint Alt- Kütasında Medrese", *DİA*, c. 28, s. 336.

¹⁷³ Kılıç, a. g. e, s. 57.

¹⁷⁴ Zaferullah Daudi, a. g. e, s. 291; <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195390155/obo-9780195390155-0019.xml>. 19. 11. 2017.

Kıtası'ndaki ilk Darü'l-Ulûm olan ve 1693 senesinde açılan Leknev'deki Darü'l-Ulûm Fireng-Mahal'den¹⁷⁵ daha büyüktür. Darü'l-Ulûm Diyubendi'nin diğer ismi "Medrese-i Arabî İslamu Diyubendi"dir. Diyubendi Medresesi'nin inşa edilmesinde Muhammad Kasım Nanovtevi'ye (ö. 1877) yardımcı olan Raşit Ahmed Gangohi'dir (ö.1906). Onların bu yönde harekete sevk eden temel etken İngilizlerin siyasetine, eğitimine ve onların kültürüne karşı İslam medeniyet ve kültürünü korumak,¹⁷⁶ akıl ile kalbi birleştirerek sağlam ve şuurlu Müslüman gençleri yetiştirmektir.¹⁷⁷

Darü'l-Ulûm Diyubendi Ders-i Nizami'ye¹⁷⁸ ders programı ilavede bulunarak müfredatı geliştirmişlerdir. Diyubendiler daha çok hadis ilmine önem vermişlerdir. Darü'l-Ulûm'da akli ilimlerden felsefe, mantık ve usul ilkin fazla rağbet görmezken daha sonra o ilimler de okutulmuştur.¹⁷⁹

Darü'l-Ulûm genişleyerek Darü'l-İfta, Darü'l-Hadis bölümleri açılmıştır. Öğrencilerin barınması için yurtlar inşa edilmiştir. Hint Alt Kıtası'nda Diyubendi'ye bağlı başka medreseler de kurulmuştur. Bu medreseler özellikle Hanefiliği benimseyenler tarafından rağbet görmüştür. Medreseye sadece Hint Alt Kıtası'ndan değil dünyanın çeşitli yerlerinden de öğrenciler gelmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Azmi Özcan, "Darülulum", *DİA*, c. 8, s. 553.

¹⁷⁶ Özşenel, a. g. e, s. 99; Aydın Bayram, a. g. m, s. 395.

¹⁷⁷ <http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video>. 20. 11. 2017.

¹⁷⁸ Dersi Nizami; Molla Kutbiddin 1693'de "Darü'l-ulum-i Fireng-i Mahal"i kurmuştur. Molla Kutbiddin'in oğlu Molla Nizameddin ders müfredatı hazırlamıştır. Hint Alt Kıtasındaki medreselerde bu müfredat "Dersi Nizami" adıyla yıllarca uygulanmıştır.

¹⁷⁹ Büyükkara, a. g. e, s. 86.

¹⁸⁰ Daudi, a. g. e, s. 292.

Diyubendi kurucuları, medresenin maddi giderleri için hükümetten ve zenginlerden maddi destek almama prensibini benimsemişlerdir. Tıpkı Çiştîyye tarikatının ilk devirlerinde oluğu gibi devlet idarecilerinin desteğinden uzak durmuşlardır. Nanovtiye göre İslam ilminin zenginliği ve büyüklüğü, diğer maddi zenginliklerden, makam ve mevkiden daha önemlidir.¹⁸¹ Diyubendi ekolü fıkıhta Hanefi Mezhebi'ne mensup olduğu için Hint Alt Kıtası'nda ortaya çıkan mezhepsizliğe tepki göstermişlerdir. Garpçıların İslami görüşlerini kabul etmemişler ve taklidi benimsemeyenleri de yermişlerdir.

Diyubendi Darü'l-Ulûm'u İslami eğitimde eski medrese sistemini geliştirse de zamanın ihtiyacına cevap vermede yetersiz kaldığı eleştirisine muhatap olmuştur. Diyubendiler klasik Arapça ve İslam edebiyatını okuyup anlamada, kitap telif etmede başarılıdırlar.¹⁸² Arapça, Farsça ve Urduca dini edebiyat konusunda Hint Alt Kıtası Müslümanlarına katkıda bulunmuşlardır.

Diyubendiler 1892'de Darü'l-İfta bölümünü açmışlardır. Darü'l-İfta, müftülük makamı ve Müslüman toplumunun karşılaştığı dini problemlerle ilgilenen fetva makamıdır.¹⁸³

Darü'l-İfta'dan sonra 1912'de Darü'l-Hadis açılmış ve bir yıllık Devre-i Hadis programı uygulanmıştır. Bu hadis programında *Buhari*, *Müslim*, *Nesai*, *İbn Mace*, *Tirmizi*, *Ebu Davud*, *Şemailü't-Tirmizi*, *Muvattâ*, *Muvattâ-i İmam Muhammed*, *Tahavi* kitapları okutulmaktadır.¹⁸⁴ Ahmet Ali Seheranpuri (ö. 1880), Mahmut Hasan Doebandi (ö.1920),

¹⁸¹ Daudi, a. g. e, s. 292.

¹⁸² Daudi, a. g. e, s. 293.

¹⁸³ Azmi Özcan, "Darü'lulum", *DİA*, c. 8, s. 554.

¹⁸⁴ Daudi, a. g. e, s. 294.

Eşref Ali Tahenavi (ö. 1943) gibi âlimler Diyubendi ekolü olarak hadis edebiyat alanlarında büyük katkıda bulunmuşlardır.¹⁸⁵

Diyubendiler itikatta Eş'ari ve Maturididirler. Tarikat olarak daha ziyade Çiştîliğe ve Nakşbendiliğe yönelmişlerdir.¹⁸⁶ Diyubendiler tekke, zaviye yerine medrese açmış, tasavvufu fıkhnın ekseninde tutmaya çalışmış, Darü'l-Ulûm'da hoca talebe münasebetinde mürşit mürit ilişkisini esas almışlardır.¹⁸⁷ Diyubendiler sahih amel sahibi mü'minlerin maneviyatından feyz almayı, vefat etmiş bile olsa mümkün kabul ederler.¹⁸⁸

Hiz. Peygamber (sav)'in kabrine ziyareti caiz gören Diyubendiler, Hiz. Peygamberin değdiği toprağın Kâbe'den daha faziletli olduğu görüşündedirler. Onlara göre Hiz. Peygamber kabrinde olsa bile ruhu ölmez ve tÂsarrufta bulunabilir. Hiz. Peygamber başta olmak üzere velilere tevessül hayatta olsun ya da olmasın caizdir.¹⁸⁹

Diyubendiler Pakistan'ın kurulmasında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Diyubendi hadis âlimi Şeyhu'l-İslam Mevlana Hüseyin Ahmet Medeni'nin (ö. 1957) başını çektiği grup, kongreyi destekleyerek Pakistan'ın kurulmasına karşı çıkmıştır. Diğer Diyubendi âlimi Şebbir Ahmed Osmanî (ö.1949) taraftarları ise Müslim Lig'i¹⁹⁰ desteklemiştir. Diyubendiler arasında prensip gereği siyasetten uzak duranlar sadece Tebliğ Cemaati mensuplarıdır.¹⁹¹

¹⁸⁵ Özşenel, a. g. e, s. 106.

¹⁸⁶ <http://www.al-tawhed.net/Ferq/ShowCat.aspx?ID=100>. 20. 11. 2017.

¹⁸⁷ Büyükkara, a. g. e, s. 86.

¹⁸⁸ Daudi, a. g. e, s. 234.

¹⁸⁹ Davudi, a. g. e, s. 235.

¹⁹⁰ Müslim Lig, Pakistan'ın bağımsızlığında önemli rol oynayan Müslümanların kurduğu teşkilattır.

¹⁹¹ Davudi, a. g. e, s. 236.

Hint Alt Kıtası'nda Diyubendiler geleneği referans alan eğitim metodu uygulamışlardır. Kimi Darü'l-Ulûm tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, kelâm ve felsefe ilimlerinde sistematik bir müfredat geliştirerek eğitim vermeye çalışmıştır.¹⁹²

Seyit Ahmet Han'ın kurduğu Aligarh Kolej Garpcı fikirleriyle modernist düşüncenin ilk temsilcileri kabul edilir.¹⁹³ Hint Alt Kıtası'nda geleneğe mensup Diyubendiler ile Aligarh ekolü arasında orta yolun bulmaya çalışan, uzlaşmacı karakterde Muhammed Ali Mongeri Kanpuri ve taraftarları 1892'de Encümen-i Nedvetü'l-Ulema kurulunu oluşturmuşlardır. Bu dini kurul geleneksel ve modern tarzda eğitim verme, Hintli Müslüman âlimleri bir çatı altında birleştirme gayesi gütmüştür. Daha sonra bu kurul, Tebliğ Cemaati'nin etkisinde kalmış ve modernist görüşlerden uzaklaşmıştır.¹⁹⁴

Diyubendi kökenli bunun dışında dini hareketler de vardır. Bazıları parti kurarak siyasete atılırken kimileri siyasetten uzak durmuştur. Meclis-i Tahaffuz-i Hatm-i Nübüvvet, Sipah-i Sahabe, Tebliğ Cemaati, Taliban hareketi ki bunlar, Afganistan'da 1878-1880 yıllar arasında İngilizlere karşı bağımsızlık savaşında da önemli rol oynamışlardır.¹⁹⁵ Günümüzde ismini sıkça duyduğumuz Taliban hareketi, Diyubendilere bağlı bir medresede hoca olan Molla Muhammed Ömer ve talebeleri tarafından kurulmuştur.

¹⁹² Azmi Özcan, "Darü'lulûm", *DİA*, c. 8, s. 554.

¹⁹³ Graham E. Fuller, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, Timaş Yayınları, Çev. Mustafa Acar, İstanbul 2004, s. 203

¹⁹⁴ Azmi Özcan, "Nedvetü'l-Ulema", *DİA*, c. 32, s. 515

¹⁹⁵ Büyükkara, a. g. e, ss. 87-100.

1.2.3. TEBLİĞ CEMAATI'NDE EĞİTİM

Tebliğ Cemaati'ne bağlı medreselerde sarf, nahiv, Kur'an'ı Kerim, Fıkıh, Hadis, Tefsir, Siyer dersleri okutulmaktadır. Medresede Arapça öğrenimi önemli yer tutar Medrese talebeleri tatillerde tebliğ seferlerine çıkmaya teşvik edilirler.¹⁹⁶ Tebliğ Cemaati'nin altı sıfatından biri "ilim ve zikirdir". İlim alma konusunda müntesiplerini ve vaazlarını dinleyen dinleyicileri teşvik etmektedirler. Merkez olarak kullandıkları yerlere medrese açmayı da amaçlamışlardır. kurumlarında eğitim gören talebeler gerçek manada tebliğci olma gayesiyle eğitilmektedir.

Muhammed İlyas Diyubendi ekolü kökenli olduğu için Tebliğ Cemaati'nin medreselerinde Diyubendi ve Nedvetü'l-Ulema âlimlerinin eserlerine önem verilmektedir. Medrese kökenli tebliğciler fıkhi konularda Hanefi mezhebini benimsedikleri için toplumda karşılaşılan dini sorunlara Hanefiliğe göre fetva vermektedirler. Tebliğ Cemaati'nin ana esaslarında müslümanlara kolaylaştırıcılık ve gayri Müslimlere karşı saygılı ve hoşgörü esastır. Bununla birlikte âyet ve hadislerin zahiri manasına önem vermekle Selefilige yaklaştıklarını ve radikal yönleri olduğunu söyleyenler de vardır.

Tebliğ Cemaati'ne bağlı medreselerde, darü'l-ulûmlarda İslami ilimleri öğrenmede örgün eğitim şekli uygulanmaktadır. Örgün eğitimin verildiği kurumlar belli bir yaş gurubunu içermektedir. Bunların dışında kalan çiftçi, esnaf, memur, asker, polis, sağlık personeller ve benzeri meslektekiler camilere, mescitlere giderek yaygın İslami eğitimden yararlanmaktadırlar.

¹⁹⁶ Tebliğ Cemaati mensuplarına bağlı medrese öğrencisiyle yaptığım mülakatta, ismini vermek istemediği talebenin anlattıklarına göre; her ayın sonunda üç günlük ve yaz tatilinde kırk günlük tebliğ seferine çıkmak zorunludur. 08. 03. 2018.

Tebliğ Cemaati, yaygın eğitim faaliyetlerini cami ve mescitlerde yürütmektedir. Genelde örgün eğitimin dışındaki Müslümanları camilere davet ederek yaygın eğitim şeklinde vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Günümüz Hint Alt Kıtası'nda medrese ve ilahiyatların dışında kalan dini eğitim boşluğunu cemaatler veya kurslar doldurmaktadır.

Tebliğ Cemaati'ne katılmadan önce hiçbir dini kitap okumayanlar, tebliğ seferine ya da onların meşveret/istişarelerine katıldıkları andan itibaren hadis kitapları okumaya başlarlar.¹⁹⁷ Tebliğ Cemaati'nin seferlerinde ve yaşadıkları mahallenin camilerinde en çok takip ettikleri kitap, Şeyhu'l-Hadis Muhammed Zekeriyya Kandehlevi tarafından hazırlanan "*Amellerin Faziletleri*" anlamındaki "*Fezail-i A'mal*"dir. Bu kitabın aslı Urduca olup birçok dile tercüme edilmiştir.¹⁹⁸ Tebliğ Cemaati dünyanın hangi ülkesinde faaliyet gösterirse göstere sin aynı hadis kitabını faaliyet sırasında okurlar. *Fezail-i A'mal*; Hikâyetü's-Sahabe, Kur'an'ın Faziletleri, Namazın Faziletleri, Zikrin Faziletleri, Tebliğ'in Faziletleri, Ramazan'ın Faziletleri bölümlerinden oluşmaktadır. Her bölümün kendi içinde alt başlıklar, konularla ilgili âyet ve daha çok hadisler kısa izahlarıyla yer almaktadır.¹⁹⁹

Tebliğ Cemaati'nin kurucusu kabul edilen Mevlana Muhammed İlyas Kandehlevi, cemaatin kaynak eserlerinin hazırlayan Mevlana Muhammed Zekeriyya Kandehlevi, Muhammed Yusuf Kandehlevi

¹⁹⁷ Kırgızistan'ın Oş şehrinde bulunduğum sırada camilerde şahit oldum.

¹⁹⁸ Bkz, Zekeriya Kandehlevi, *Fezail-i A'mal*, çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2013; Fikret Efe, "*Cemaat-i Tebliğ'in Davet Tebliğ ve Eğitim Yöntemi*", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 17, sayı; 3, s. 221.

¹⁹⁹ Zekeriyya Kandehlevi, *Fezail-i A'mal*, ss. 4-17.

Diyubendi ekolüne bağı medreselere devam etmişler, Diyubendilerin önde gelen hocalarından eğitim almışlardır.

Şimdi bu üç önemli ismin hayatına kısaca değinelim.

2. TARİKATTAN CEMAATE DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE TEBLİĞ CEMAATİ ÖNDERLERİ

2.1. MUHAMMED İLYAS KANDEHLEVİ

Mevlana Muhammed İlyas ya da diğer ismiyle Ahtar İlyas 1885'te Hindistan'ın Utar Pradeş eyaletine bağı Kandehle şehrinde dünyaya gelmiştir.²⁰⁰ Muhammed İlyas baba ve anne tarafından tarikat ehli, dindar bir aileye mensup olup Hz. Ebu Bekir'in soyundan gelmektedir.²⁰¹ Babası Mevlana İsmail bölgenin tanınmış âlim ve zahitlerindendir. Gece gündüz zikir ve ibâdetle meşgul olup halka hizmet ettiği nakledilir. Muhammed İlyas'ın iki kardeşi vardır. Bunlar Mevlana Muhammed ve Mevlana Yahya'dır. Mevlana Muhammed İlyas kardeşlerin en küçüğüdür. Nakledildiğine göre bölgedeki dini cemaatler İlyas'ın babasına itimat eder ve onu severlerdi.²⁰² Onun uzlaşmacı tavrı daha sonra Mevlana İlyas'ta da görülmüştür. İlyas'ın annesi Safiye Hanım'ın da hafız olduğu, sürekli Kur'an tilaveti ve günlük virtlerle meşguliyeti nakledilmektedir.²⁰³

Mevlana İlyas küçük yaşta iken bazı özellikleri ailesi tarafından fark edilmiştir. Rivâyete göre anneannesi, İlyas'a hitaben, “senden bana

²⁰⁰ M. Anwarul Haq, *The Faith Movement of Mawlana Muhammad İlyas*, George Allen and Unwin Ltd, London 1972, s. 80.

²⁰¹ Nedvi, a. g. e, s. 45.

²⁰² Nedvi, a. g. e, s. 49.

²⁰³ Nedvi, a. g. e, s. 53.

sahabe kokusu geliyor” der ve bazen elini torununun başına koyarak “neden, ben seninle beraber sahabe suretinde bir takım insanların gezip durduklarının görüyorum?” Derdi. Hint Şeyhi diye bilinen Mahmut Hasan’ın da “İlyas’ı gördüğümde ben Muhammed İlyas’ı görünce sahabeleri hatırlıyorum” dediği nakledilir.²⁰⁴

Ağabeyi Mevlana Yahya, babasının izniyle kardeşi Mevlana İlyas’ı Seharenpur’un Gangoh köyüne ilim tahsili için götürmüştür.²⁰⁵ Burada, dönemin önemli âlim ve mürşitlerinden Mevlana Reşit Ahmet Gangohi ikamet etmektedir. Yaklaşık on sene mürşidi Reşit Ahmet’in sohbetlerinden istifade etmiştir. Muhammed İlyas’ın da intisap ettiği Reşit Ahmet, ilim tahsilini tamamlamamış öğrencilerin ve küçük yaştakilerin biatlerini kabul almamasına rağmen Mevlana İlyas’ın sıra dışı hallerinden ötürü onu müritliğe kabul etmiştir.²⁰⁶

Mevlana İlyas gençliğinde yedi sene kadar ağır bir rahatsızlık geçirmiş, eğitiminde aksama olmuştur. Bu durum kendini bir hayli üzmüş, onu sevenler eğitimi bırakmasını ve sağlığına dikkat etmesini söyleseler bile “eğitim almadan yaşayıp da ne yapacağım” diyerek ilim tahsiline devam etmiştir.

1905 yılında Şeyhi Reşit Ahmet Gangohi vefat edince²⁰⁷ Muhammed İlyas, 1908’de Diyobend kasabasına giderek “Dar’ül-Ulûm” Medresesi’nde Şeyh Mahmut Hasan’dan *Tirmizi* ve *Buhari* okumuş,²⁰⁸ ağabeyi Mevlana Yahya’dan da *Kütüb-i Sitte*’yi tamamlamıştır. Bu arada yarım kalan manevi eğitimini de tamamlamak için Reşit Ahmet

²⁰⁴ Nedvi, a. g. e, s. 54.

²⁰⁵ Haq, a. g. e, s. 83.

²⁰⁶ Nedvi, a. g. e, s. 56.

²⁰⁷ Haq, a. g. e, s. 34.

²⁰⁸ Haq, a. g. e, s. 85.

Gangohi'nin halifesi²⁰⁹ Halil Ahmet Efendiye (ö. 1927) biat etmiştir.²¹⁰ Onun Hindistan'ın İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesinde yer alışı öğrencilik dönemlerinden itibaren başlar. O mücadelesinde Mevlana Mahmut Hasan Diyubendi ile birlikte hareket etmiştir.²¹¹

Muhammed İlyas eğitiminin ilerleyen aşamasında Diyubendi müderrislerinden Mahmut Hasan ve İmdadullah Tehanevi'den icazeti almıştır.²¹² Hocası Mahmut Hasan, şariat ile tarikatı cem etmiş bir şahsiyet olarak tanıtılır.²¹³

İlyas 1910'da, Mezahirü'l-Ulûm Medresesi'nde orta derecedeki kitapları okutmaya başlamıştır. 1912'de yılında Mevlana Raufü'l-Hasan'ın kızıyla evlenmiştir. 1914'te Mürşidi Mevlana Halil Ahmet ve Mahmut Hasan ile birlikte ilk Hac yolculuğuna çıkmıştır.²¹⁴

1916'de ağabeyi Mevlana Yahya ondan iki sene sonra da en büyük ağabeyi Mevlana Muhammed'in vefatı üzerine Mezahirü'l-Ulûm Medresesi'nden bir senelik izinle alarak Seharenpur'dan ayrılarak Nizameddin'e gitmiş, sonra oraya yerleşmiştir. İkamet ettiği yer, meşhur Nizameddin Evliya'nın dergâhı olarak bilinen bölgedir. Burası onun hayatındaki dönüm noktalarından biridir. Değer verdiği kişilerle istişare ederek Tebliğ Hareketi fikrini ve doktriner yapısını belirlemiştir.

Nizameddin'e yerleştikten sonra talebelere İslami klasikleri okutmuştur.²¹⁵ Derse başlamadan önce iki rekât namaz kıldığı, sonra öğrencilerinin arasına katıldığı, ders ve ilmi faaliyetlerinin dışında

²⁰⁹ Anwarul Haq, a. g. e, s. 185.

²¹⁰ Ömer Mahir Alper, "Kandehlevi Muhammed İlyas", *DİA*, c. 24, s. 295, Nedvi, a. g. e, s. 59.

²¹¹ Nedvi, a. g. e, s. 61; Ömer Mahir Alper, "Kandehlevi Muhammed İlyas", *DİA*, c. 24, s. 295.

²¹² Nisar Ahmed Faruqi, "İmdadullah Tehanevi", *DİA*, c. 22, s. 223.

²¹³ Fikret Efe, "Cemaat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine yönelilen Eleştiriler", *İslam Araştırmalar Dergisi*, Sayı 8, 2002, s. 103.

²¹⁴ Haq, a. g. e, s. 87.

²¹⁵ Fikret Efe, a. g. m, s. 105.

riyazetle meşgul olduğu nakledilmektedir.²¹⁶ Muhammed İlyas öğretimin yanında toplumun dini yaşantısıyla da ilgilenmiştir. Müslümanların din değiştirmelerine, ahlâki çöküşün yaygınlaşmasına seyirci kalmamıştır. Müslümanların yeniden din ile ihya olmasını kendisine dert edinmiştir. Bu nedenle bulunduğu Mevat bölgesinde adı Müslüman fakat yaşantılarında daha çok Hinduizm etkisi bulunan insanları muhatap alarak onlara İslam'ı anlatmıştır.

Mevat bölgesinde uygulanan tebliğ metodu şu anda dünyanın her yerinde kullanılmaktadır. Tebliğ Cemaati üyeleri XIX. yüzyılın başlarındaki Mevat bölgesinin ahlâki durumuyla şu andaki Müslüman toplumunun durumunun benzer olduğu kanaatindedirler.

2.1.1. TEBLİĞ CEMAATİ'NİN İLK NÜVELERİ; MEVAT BÖLGESİ

Tebliğ Cemaati'nin Mevat bölgesinin ilk faaliyet alanı olarak seçmesinin bazı gerekçeleri vardır. “Mev”, Hindistan'daki en eski kabilelerdendir. İslam'ın Hindistan'a yayılmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren Mev kabilesi isyancı, çapulcu, yağmacı ve bozguncu diye anılmaktadır. Daha sonra bölge kontrol altına alınsa da hem Hinduların hem de Müslümanların bayramlarını kutlama gibi durumlar söz konusudur. Yeni doğan çocuklarının cumartesi günü kutlamasına Hindu Brahmanları da katılmaktadır. Mevatlılar Müslüman olduklarını söyleseler de köylerinde Hinduizm'in izleri ve putlara tazim mevcudiyetini korumaktaydı. İçlerinde namaz kılanlar yok denecek kadar

²¹⁶ Haq, a. g. e, s. 90.

azdı. “La ilahe illallah” kelimesini bilenlerin bile çok az kişinin olduğu iddia edilmektedir.²¹⁷ XIX. yüzyıl sonunda Mev bölgesinde, Ticare ilçesine bağlı elli iki köyden sadece sekizinde cami bulunmaktaydı. Hindu âdetleri halen devam etmekte, mâbetler Hindularinkine benzemekte ve kurbanlar oraya adanmaktaydı.²¹⁸

Muhammed İlyas’ın doğup büyüdüğü, eğitim sonrası döndüğü Nizameddin, Mevatlılara çok yakın bir yerdir. Muhammed İlyas’ın babası Mevlana İsmail vefat edince en büyük oğlu Mevlana Muhammed babasının yerini almış müritlerin ve talebelerin eğitimlerini üstlenmiştir. Ağabeyi Mevlana Muhammed de vefat edince Mevlana Muhammed İlyas medresenin idaresini üstlenmiştir. İlyas’ın Nizameddin’e geri dönmesi köylüleri de sevindirmiştir. Babasının uzlaştırıcı tutumunu devam ettirmesi, nüfuzunu pekiştirmiştir.²¹⁹

2.1.2. MEVAT BÖLGESİNDE DİNİ HAYATIN CANLANMASINDA MUHAMMED İLYAS’IN ROLÜ

Mevlana İlyas Mevat bölgesinde İslam’ı canlandırmanın, toplumun kötü ahlâka dur deyip canları ve mallarıyla Allah yolunda çaba sarf etmenin tek yolunun eğitim olduğunu düşünmektedir.²²⁰ Dini mektep ve medreseleri kurmaktaki gayesi genç nesli bu minvalde eğitmektir. Ancak Mevat bölgesine mektep ve medrese açmak kolay olmamıştır. Bu, sadece İslam öncesi âdet ve geleneğin halen aktif olmasından değil ekonomik sebeplerden de kaynaklanmaktadır. Bölge insanı fakir ve ziraat ile

²¹⁷ Nedvi, a. g. e, s. 81.

²¹⁸ Nedvi, a. g. e, s. 82.

²¹⁹ Nedvi, a. g. e, s. 86.

²²⁰ Ömer Mahir Alper, “Kandehlevi Muhammed İlyas”, DİA, c. 24, s. 295.

meşgul oldukları için çocukları tarlalardan ayırıp ellerine kalem ve kitap alarak mektep ve medreselere gelmesine ikna etmek pek kolay olmamıştır.²²¹

Mevlana İlyas, ilkin on mektep kurmuştur. Sonrasında sayı yüzlere ulaşmıştır. Mevlana İlyas, babasından kalan mirası, insanlardan gelen hediyeleri ve bölge esnafının bağışlarını eğitim için harcamış müderrislere maaş olarak vermiştir.²²²

Amaçtan yoksun bir faaliyet, akim kalmaya mahkûmdur. Mevlana İlyas'ın amacı, içinde şirk barındıran âdetlere sahip Mevatlıları İslam'ın tevhid düşüncesiyle yeniden ihya etmektir. Bu amaçla yüzden fazla dini mektep ve medrese açmış ancak bunun sadece dini mektep ve medrese eğitimiyle olmayacağına karar vermiştir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir;

1. Öğrencilere verilen teorik eğitimler yetersiz kalıyordu.
2. Medreselerden mezun olanlar din uğruna çalışmıyor, günlük maişet derdi bunun önüne geçiyordu. Dinin kıymeti toplumda yerleşmemişti.
3. Medreselerde çoğunlukla bülüğa ermemiş çocuklar okuyorlardı. Şer'an mükellef olanlar çok sınırlı sayıdaydı.
4. Medreseler halkın umumuna hitap edemiyordu. Halk ziraat ile uğraştığı için din eğitimine vakit bulamıyorlardı.

²²¹ Haq, a. g. e, s. 89.

²²² Nedvi, a. g. e, s. 88; Haq, a. g. e, s. 90.

Ona göre bölgeyi İslam’a davet edip halka İslami şuur kazandırmanın, eğitimin önemini kavrayıp daha çok mektep açmanın yolu tebliğ seferlerine başlamaktan geçiyordu.²²³

2.1.3. MEVAT BÖLGESİ’NDE YENİ TEBLİĞ SEFERLERİNİN BAŞLATILMASI

Mevat bölgesinin Tebliğ seferlerinin başlaması Mevlana İlyas’ın 1926’daki ikinci Hac yolculuğu sonrasına rastlar. Rivâyete göre, Medine’de iken davet faaliyetlerine başlamasına işaret eden manevi bir hal yaşamış, durumu şeyhi Halil Ahmet’e anlatmıştır. Onun da aynı yorumda bulunması üzerine tebliğ faaliyetlerine başlama kararı almıştır.²²⁴

Mevlana İlyas Hacdan dönünce “Geşt”/dolaşma²²⁵ ile davet/tebliğ seferlerine başlamıştır.²²⁶ İlk seferinde halkı, Kelime-i Tevhid’e -“La ilahe illallah”- ve namaza davet etmiştir. Başlangıçta sefere çıkıp tebliğde bulunmak müritlere ve öğrencilerine ağır gelmiş, tecrübesizlikten kaynaklanan zorluklara karşılaşmışlardır.

İlk tebliğ seferleri/turları sekiz gündür.²²⁷ Sefere çıkanlar kendi aralarında kararlaştırdıkları köyleri kapı-kapı dolâsarak kimi gördülerse camiye davet etmişlerdir. Halk camiye toplanınca onlara vaaz ve nasihat ederek Kelime-i Tevhid’i, namazı anlatmışlar ve tebliğ seferlerinin önemini anlatmışlardır. Farklı köylerde sefere çıkanlar cuma namazını

²²³ Nedvi, a. g. e, s. 91-92.

²²⁴ Nedvi, a. g. e, s. 94.

²²⁵ Tebliğ çalışmalarında geşt kelimesi gezip dolaşmak anlamındadır. Karşılaştıkları insanlara kelime-i tevhidi tekrar ettirerek camiye vaaz dinlemeye davet ederler.

²²⁶ Fikret Efe, a. g. m., s. 106.

²²⁷ Nedvi, a. g. e, s. 95.

kıldıkları camide tekrar bir araya gelerek yeni tebliğ bölgelerini kararlaştırmakta, böylece tek merkezden organize olabilmektedirler.

Mevlana İlyas 1932’de üçüncü kez Hacca gitmiştir. Bu yolculuğun bir diğer amacı, dünyanın dört yanından gelen hacılara tebliğ faaliyetlerinden bahsetmek ve bunu dünyaya yaymaktır.²²⁸ Hacdən döndükten sonra tebliğ çalışmalarına daha da yoğunlaşmıştır. Mevatlılar’ın bir yandan ziraatla uğraşırken diğer yandan Kur’an okumaları, ilmihal bilgilerini öğrenmeleri çok zor idi. Buna rağmen İlyas, Kur’an, sahabe hayatı, ilmihal bilgilerini öğrenecekleri ümidiyle onları tebliğ seferine çıkmaya teşvik etmiştir.

Muhammed İlyas 1934’te Tebliğ Cemaati’nin usulünü benimseyen yüz yedi kişi ile Nuh şehrinde toplantı düzenlemiştir. Toplantıda beş kişilik komisyon oluşturulmuştur. Bu Tebliğ Cemaati’nin kurumsal yapısının ilk nüvesini teşkil etmektedir. Cemaate mensup kişilerin uyması gereken kurallar tespit edilmiştir. Komisyonda alınan kararlardan bazıları şöyledir:

Günlük namazlara önem vermek, temizliğe dikkat etmek, gayr-i müslimlerin bayramlarını kutlamamak, onların kıyafetlerine benzemeyen, örtülmesi vacip olan yerleri kapatan kıyafetler giymek, tebliğin sadece âlimlerin değil her Müslümanın görevi olduğunu bilmek.²²⁹

1938’de Muhammed İlyas son Hac yolculuğuna çıkmıştır. Hacdən döndükten sonra başkanlığı altında toplanan komisyon üyelerinin aldığı kararı gözden geçirerek Tebliğ Cemaati’nin ‘Altı Sıfat/ Altı Nokta/ Altı

²²⁸ Ömer Mahir Alper, “Kandehlevi Muhammed İlyas”, *DİA*, c. 24, s. 296.

²²⁹ Fikret Efe, a. g. m, s. 107.

Prensibini ortaya koymuştur.²³⁰ Bundan sonra Tebliğ faaliyetleri daha yoğun bir şekilde sürdürülmüştür.

Davete icabet eden Mevatlılar ilk tebliğ seferini Kandehe köyüne yapmışlardır.²³¹ Kandehe, âlimlerin yoğun bulundukları bir yerdir. Bu, Tebliğ/davet ıslah hareketinin âlimler ve sufiler tarafından onaylanıp meşrutiyet kazanması açısından önemli bir hamledir. Mevlana İlyas'ın, ilk tebliğ seferinin Kandehe'ye düzenlemesi, onları da tebliğ seferine teşvik gibi bir gayeye matuftur. Zira tebliğ seferine katılan ilk müntesipler İslami eğitimi olmayan, sadece kulaktan duyma yüzeysel bilgiye sahip kimselerdi ve bu yönleriyle eleştiriliyordu. Muhammed İlyas, tebliğ seferini âlimlerin gerçekleştirmesi durumunda bu kadar eleştiri olmayacağını düşünmekteydi.

Tebliğ faaliyetleri genişleyince bunun için vakit ayıranlar ve maddi yardımda bulunanlar da çoğalmaya başlamıştır. Muhammed İlyas, ilk geniş çaplı içtimayı 1941'de Gurgano şehrinin Nuh kasabasında gerçekleştirmiştir. Toplantıya sefere çıkanlar, âlimler ve uzak eyaletlerden gelen misafirlerle birlikte yaklaşık yirmi beş bin kişi katılmıştır. Bu toplantı devrin ünlü âlim ve fakihlerini etkilemiştir. Muhammed İlyas, katılımcılara tebliğ için düzenlenen seferlerin öneminden bahsetmiştir.²³²

Mevlana Muhammed İlyas, hayatının sonuna kadar tebliğ seferleri düzenlemeye devam etmiştir. Küçüklüğünde, hastalığına rağmen İslami ilimleri öğrenme gayreti, ondaki azmin bir göstergesiydi. Tebliğ çalışmalarını başlattıktan sonra da hastalığı zaman zaman nüksetmiş

²³⁰ Fikret Efe, a. g. m, s. 107.

²³¹ Nedvi, a. g. e, s. 99.

²³² Nedvi, a. g. e, s. 142.

buna rağmen o, ibâdetlerine ve tebliğ faaliyetlerine devam etmiştir. Hasta halinde onu sevindiren şey, ancak tebliğ seferlerinin çoğalması ve bununla ilgili gelişmelerdir.

1943'te Muhammed İlyas Nedvetü'l-Ulema'ın merkezi Lucknow'u ziyaret etmiş ve orada bir konuşma yapmıştır.²³³ Hastalığı gittikçe ilerleyen Muhammed İlyas 1944 yılının 13 Temmuz sabahında vefat etmiştir.²³⁴

2.2. MUHAMMED ZEKERİYA KANDEHLEVİ

Hindistan'ın seçkin hadis âlimlerinden biri, Tebliğ Cemaati'nin kullandığı hadis kitabı yazarı Şeyhu'l-Hadis Mevlana Muhammed Zekeriya Kandehlevi'dir. Muhammed Zekeriya 1891'de Hindistan'ın Kandehle kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Mevlana Yahya, Mevlana Muhammed İlyas'ın kardeşidir. Zekeriya'nın soyu Hz. Ebu Bekir'e dayanmaktadır. Dedesi İsmail ile babası Muhammed Yahya medresede İslami ilimlerden ders veren ve diğer âlimler tarafından da tanınan şahıslardır. Mevlana Zekeriya da aile üyeleri gibi Diyubendi ekolüne bağlıdır.

İlk eğitimini amcası Muhammed İlyas'tan Farsça ve başlangıç düzeyinde Arapça dersler de almıştır. Küçük yaşta hafız olan Zekeriya Kandehlevi, Sehrenpur'daki Mezahiru'l-Ulum Medresesi'nde Arap dilbilgisi, mantık ve İslami ilimleri öğrenmiştir. Hadis ilminin ana kitaplarının çoğunu, babası Mevlana Muhammed Yahya'dan okumuştur.

²³³ Fikret Efe, a. g. m, s. 109.

²³⁴ Ömer Mahir Alper, "Kandehlevi, Muhammed İlyas", *DİA*, c. 24, s. 296, Nedvi, a. g. e, s. 187, Fikret Efe, a. g. m, s. 109.

Mürşidi Mevlana Halil Ahmet'ten *Sahih-i Buhari* ve *Sünen-i Tirmizi* okumuştur. Mevlana Halil Ahmet'in hadis çalışmalarında Zekeriyya Kandehlevi, onun sağ koludur. Tasavvuf şeyhi Mevlana Halil Ahmet, Zekeriya Kandehlevi'ye Hint Alt Kıtası'nda yayılan Çiştîyye, Sühreverdiyye ve Nakşbendiyye tarikatlarından icazet vermiştir.²³⁵

Zekeriya, hocası Halil Ahmet ile beraber Medine'de iki sene kalmış, hocası orada vefat edince Seheranpur'a dönmüş ve Mezahiru'l-Ulûm Medresesi'nde çalışmaya başlamıştır. Bu medresede Arapça gramer, fıkıh dersleri yanında *Sünen-i Ebu Davut*, *Sünen-i Nesai*, *Sahih-i Buhari* kitaplarından dersler vermiştir. 1954'te medresenin idareciliği kendisine verilmiştir. Medresenin ücretini kabul etmemiş, geçimini kitap telifi ve yayıncılık gibi işlerle sağlamıştır.²³⁶

Zekeriyya Kandehlevi medresede eğitim vermeye başladığında yirmi yaşındadır. Medresede çalışan hocalara nazaran yaş itibarıyla küçük olmasına rağmen ilim aşkı, özellikle hadis ilmine bağlılığı dikkat çekmiştir. Zekeriya'ya göre hadis ilmiyle meşgul olmak Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber (sav)'e yaklaştırmada en büyük vesiledir. Hadis dersini anlatırken Hz. Peygamber'e olan sevgisinden dolayı gözlerinden yaşlar aktığı, sesinin boğulduğu anlatılır. Hayatı boyunca hadis ilmiyle uğraşmış ve Şeyhu'l-Hadis lakabını almıştır.²³⁷

²³⁵ <https://www.central-mosque.com/index.php/History/shaykh-maulana-muhammad-zakariyya-kandhlawi-ra.html>. 19. 12. 2017; Mehmet Özşenel, "Kandehlevi, Muhammed Zekeriyya", *DİA*, c. 24, s. 298.

²³⁶ <https://www.central-mosque.com/index.php/History/shaykh-maulana-muhammad-zakariyya-kandhlawi-ra.html>. 19. 11. 2017.

²³⁷ <https://al-faedah.blogspot.com.tr/2014/10/keilmuan-maulana-zakariyya-al-kandhlawi.html>. 11. 12. 2017.

Nafile ibâdetlere önem veren Zekeriya, az yer az uyur ve ders verme dışında ilmi çalışmalarına da devam ederdi. Bunca yoğunluğuna rağmen ziyaretine gelen konuklarla da kendisinin ilgilendiği nakledilir.

Zekeriya Kandehlevi yüze yakın kitap telif etmiştir, telif ettiği eserler arasında *Evcezu fi Şerhi'l Muvattâ İmam Malik* ve Tebliğ Cemaati mensupları tarafından okunan *Fezail-i A'mal* eserleri meşhurdur.²³⁸

Tebliğ Cemaati üyeleri tarafından çok okunan bir diğer kitabı *Fezail-i Kur'an'dır*. Mevlana Şah Muhammed'in tavsiyesi üzerine kaleme alınan bu eser, *Fazail-i A'mal* içinde de geçer. Kitabında Kur'an okumanın faziletleri hakkındaki hadisleri derlemiştir. O devirde Müslümanların Kur'an okumaya ilgisi kalmadığı düşüncesi Zekeriya Kandehlevi'yi bu eseri kaleme almaya yöneltmiştir.²³⁹ Zekeriya Kandehleviye göre Kur'an'ı iyi anlamanın yolu mana ve maksadıyla öğrenmekten geçer. Sadece kelimelere mana vermek, en alt derece öğrenme ve anlamadır.²⁴⁰

Hint Alt Kıtası'nda kendi rey ve görüşleriyle Kur'an'a zahiri mana verenler de bulunuyordu. Zekeriya'ya göre Kur'an'ın daha iyi anlayıp mana vermek için sarf, nahiv, belagat, kıraat, akide, fıkıh usulü ve füru fıkıh ilimlerini iyi bilmek gerekir. Ayrıca bunları bildikten sonra bir de vehbilik gerekir. Eğer birisi bunları iyi bilmeden Kur'an'ın kelime manalarıyla kendi görüşünü aktarırsa hata etmiş olur.²⁴¹

²³⁸ <https://www.central-mosque.com/index.php/History/shaykh-maulana-muhammad-zakariyya-kandhlawi-ra.html>. 05. 10. 2017; Mehmet Özşenel, "Kandehlevi, Muhammed Zekeriyya", *DİA*, c. 24, s. 298.

²³⁹ Muhammed Zekeriyya Kandehlevi, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2012, s. 7.

²⁴⁰ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 14.

²⁴¹ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 27.

İlmi ve irfanıyla tanınan Zekeriya Kandehlevi, kendi zamanındaki âlimlerin de saygısını kazanmıştır. O ilimle meşguliyeti yanında irşat faaliyetlerini de sürdürmüştür. Amcası Mevlana Muhammed İlyas Kandehlevi'nin başlattığı tebliğ çalışmalarında ve Tebliğ Cemaati'nin Arabîstan'da yayılmasında katkıda bulunmuştur. Hayatının son on yılını Medine'de geçirmiş ve 1982'de Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir.²⁴²

2.3. MUHAMMED YUSUF KANDEHLEVİ

Muhammed Yusuf Kandehlevi, Tebliğ Cemaati'nin kurucusu, Muhammed İlyas Kandehlevi'nin oğludur. Muhammed Yusuf 1917 senesinde Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinin Kandehle köyünde dünyaya gelmiştir. Muhammed Yusuf doğduğu zaman babası Muhammed İlyas, Mezahirü'l-Ulûm Medresesi'nde müderris idi. İlim ehli bir ailede büyüyen Muhammed Yusuf, on yaşında hafızlığını tamamlamıştır. İlk eğitimini babasından almıştır. Kaşifü'l-Ulûm Medresesi'nde eğitimini tamamladıktan sonra, yüksek tahsil için on beş yaşında Mezahirü'l-Ulûm Medresesi'ne başlamıştır. Sağlık nedenlerinden dolayı eğitimini medresede değil babasının yanında tamamladığı kaydedilse de²⁴³ aksini söyleyenler onun medrese eğitimini tamamladığını söyleyenler de vardır.²⁴⁴ Yusuf Kandehlevi Mezahirü'l-Ulûm'da öğrenci iken ünlü hadis âlimlerinden özellikle amcasının oğlu Şeyhü'l-Hadis Muhammed Zekeriya Kandehlevi'den hadis dersleri almıştır.

²⁴² Mehmet Özşenel, “Kandehlevi, Muhammed Zekeriyya”, *DİA*, c. 24, s. 298; <https://al-faedah.blogspot.com.tr/2014/10/keilmuan-maulana-zakariyya-al-kandhlawi.html>, 01. 19. 2017.

²⁴³ Mehmet Özşenel, “Kandehlev, Muhammed Yusuf”, *DİA*, c. 24, s. 297.

²⁴⁴ Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hayatü's Sahabe*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, c. 1, İstanbul 2014, s. 5

Muhammed Yusuf, babasının vefatından sonra Muhammed İlyas’a yakın âlimlerin istişaresi sonucu oy birliğiyle Tebliğ Cemaati liderliğini üstlenmiştir. Babasından sonra Tebliğ Cemaati’nin ikinci lideridir.²⁴⁵ Muhammed Yusuf, “Hazratçi” adıyla da tanınmaktadır. “Hazratçi” olarak tanınması medrese eğitiminden sonra tebliğ faaliyetleriyle daha çok meşgul olmasından kaynaklanmaktadır.²⁴⁶ Babası gibi Müslümanların inançlarından sapmamaları ve İslam’ı iyi yaşamaları için tebliğ ve davet işlerine hayatını adanmıştır. Tebliğ çalışmalarının yanında Hadis ilmiyle de meşgul olup İmam Tahavi’nin hadise dair “*Maani’l-Âsar*” adlı eserine dört ciltlik “*Emani’l-Ahbar*” adlı şerhi yazmıştır. Bunun yanında Tebliğ Cemaati mensuplarının en çok okuduğu ve İslam dünyasında da sahabelerin hayatı konusunda muteber kitaplardan birisi olan “*Hayatü’s-Sahabe*” eserini kaleme almıştır.²⁴⁷

Tebliğ Cemaati liderliğine gelmeden önce öğretim ve telif işleriyle uğraşan Yusuf Kandehlevi, babasından sonra hayatının tamamını tebliğ çalışmalarına vermiştir. İnsanları İslam’a davet etmek, vakitlerini Allah yoluna harcamalarını anlatmak için Hint Alt Kıtası’nı dolaşmıştır. Gittikleri yerlerde – camilerde- Müslümanlara tevhidi hatırlatmış, Hz. Peygamber ve sahabelerin İslam’a davet etmedeki bÂsarılarını; vakitlerini ve mallarının bu yolda nasıl harcadıklarını anlatmış, her Müslümanı davet işiyle uğraşmaya teşvik etmiştir.²⁴⁸

Yusuf Kandehlevi davet etme faaliyetlerine Arapları da dâhil etmek istemiştir. Bu nedenle Hindistan’dan Hacca giderek kabileleri ziyaret

²⁴⁵ <http://twocircles.net/2016jun27/1467011128.html>, 11. 12. 2017.

²⁴⁶ Kırgızistan’da Tebliğ Cemaati üyeleri kendi aralarında “hazrat” kelimesini kullanmaktadırlar.

²⁴⁷ Mehmet Özşenel, “*Kandahlavi, Muhammed Yusuf*”, DİA, c. 24, s. 297.

²⁴⁸ <https://tablighijamaat.wordpress.com/2008/06/09/biography-of-maulana-muhammad-yusuf-kandhlavi-second-ameer-of-tableeghi-jamaat/>, 11. 12. 2017.

etmiş, davet faaliyetlerini anlatmıştır. Ona göre hacdaki diğer Müslümanlara tebliğ faaliyetleri hakkında bilgiler vermek, Arap Yarımadası'nda da tebliğ faaliyetleri canlandıracaktı.²⁴⁹

Yusuf Kandehlevi hayatında üç defa hac yapmıştır. İlk hac yolculuğunun babasıyla birlikte gerçekleştirmiştir. İkincisini Şeyhü'l-İslam Ahmet Medeni ile beraber yapmıştır. Oradaki âlimlerle davet faaliyetleriyle ilgili görüşmeler yapması ikinci hac yolculuğundadır. Arapları bizzat ziyaret ederek orada da Tebliğ Cemaati ve davet etme yollarını anlatmıştır. Bunun neticesinde Mekke ve Medine'de Tebliğ Cemaati mensupları çoğalmıştır. Daha sonra Mısır, Sudan, Irak, Ürdün, Suriye, Filistin, Lübnan, Yemen, Libya, Tunus, Cezair'e tebliğ faaliyetleri için takipçilerini göndermiştir.²⁵⁰ Yusuf Kandehlevi'nin tebliğ faaliyetleri sadece Arap ülkelerinde değil Avrupa'da da yayılmıştır. Türkiye'ye ilk defa Tebliğ Cemaati'nin mensupların gelmesi 1950 yılına tekabül etmektedir.²⁵¹

Muhammed Yusuf Kandehlevi üçüncü haccı sonrası Pakistan'a, tebliğ seferine çıkmıştır. Orada yoğun çalışmalar yapmış, 1965'de hastalığı nedeniyle Cuma günü kırk sekiz yaşındayken vefat etmiştir. Cenazesini büyük bir kalabalıkla beraber amcasının oğlu Şeyhü'l-Hadis Muhammed Zekeriya Kandehlevi kıldırılmıştır. Cenazesi Delhi'nin Nizameddin semtinde, babası Muhammed İlyas Kandehlevi'nin kabrinin yanına defnedilmiştir.²⁵²

²⁴⁹ Y. Kandehlevi, a. g. e, s. 13.

²⁵⁰ Bkz, Muhammed Sani el-Haseni, *Muhammed Yusuf el-Kandehlevi Hayatuhu ve Minhacuhu fid-Da'veti*, Darü'l Beşair el-İslamiye, Beyrut 2004, ss. 299-338.

²⁵¹ el-Haseni, a. g. e, ss. 341-343.

²⁵² <https://www.central-mosque.com/index.php/History/shaykh-maulana-muhammad-yusuf-kandhlawi-ra.html>. 12. 12. 2017.

Netice itibariyle Hint Alt Kıtası'nda yetişen âlimlerin, İslam'ın yayılmasına önemli katkı sağladığı görülmektedir. Diyubendi ekolü çıkışlı Muhammed İlyas Kandehlevi, Muhammed Zekeriya Kandehlevi ve Muhammed Yusuf Kandehlevi şer'î ilimlerin yanında tasavvufi terbiye ile toplumu dini yönden ihya etmeye çalışmışlardır. Onların, Çiştî Tarikatı geleneğinde uyguladıkları manevi terbiye bireysel ve toplumsal ahlâkın kazanılmasında sufi-meşrep bir tavır sergilemelerini beraberinde getirmiştir.

Cemaatin doktriner yapısında, faaliyetlerinde, eserlerinde, dini tebliğ yönteminde, zikir ve diğer nafîle ibâdetlerinde sufi yön belirleyici olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİNER YAPISI VE TASAVVUF DÜŞÜNCESİ

1. TEBLİĞ CEMAATİ'NİN DOKTRİN YAPISI

“Tebliğ” Arapça ulaştırmak, iletmek anlamındadır.²⁵³ Müslümanlar arasında tebliğ denildiğinde İslam’ı gayr-i Müslimlere ulaştırmak akla gelmektedir. Tebliğ Cemaati, tebliğ hareketine Mevat bölgesinden başlamıştır. Zira bölge halkının adı Müslüman ama yaşantıları Hindular gibidir. Her mezhep, cemaat ve hareket kendilerini meşrulaştırmak için yaptıkları iş, faaliyet ve görüşlerini Hz. Peygambere ve sahabelere dayandırma eğilimindedir.²⁵⁴ Tebliğ Cemaati de iyiliği emir ve kötülükten sakındırmayı hedef aldıkları için “iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma”²⁵⁵ ile ilgili hadisleri okurken ve anlatırken kendilerinin böyle bir topluluk olduklarını söylemektedirler.

Hiz. Peygamber Mekke’de iken kapı kapı dolâsarak insanları İslam’a davet etmiştir. Medine’de iken bazı sahabeleri şehir dışındaki kabilelere muallim olarak göndermiştir. Halifeler döneminde tebliğ, fetihler ile de gerçekleşmiştir. Tebliğ seferleri bırakılınca İslam dünyasında hilafet de sona ermiştir görüşünde²⁵⁶ olan Muhammed İlyas Hint Alt Kıtası’nın Müslümanlaşmasında tasavvufun, 20. yüzyıldaki mümessillerinden biri olarak görülebilir.

²⁵³ İbn Munzir, a. g. e, s. 499.

²⁵⁴ Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul 2016, s. 139.

²⁵⁵ Muhammed Zekerîya Kandehevi, *Fezai-i A’mal*, Gülistiyan Neşriyat, İstanbul 2013, s. 578.

²⁵⁶ Nedvi, a. g. e, s. 270.

Muhammed İlyas'ın yaşadığı dönemde tarikatlar Hint Alt Kıtası'nda Müslümanlar ve gayr-i Müslimlere İslam'ı tebliğ etmede aktif ve canlılığını kaybetmiştir. İrşat faaliyetleri yalnızca kendi mensuplarıyla sınırlanmıştır.

Muhammed İlyas'ın başlattığı tebliğ hareketi, Müslüman toplumu tekrar İslam ile ihya etmeyi hedeflemektedir. İlyas, tasavvuftan esinlenerek tebliğ hareketine yeni uygulamalar getirmiştir. Tebliğ Cemaati'nin asıl amacı namaz, oruç, Kur'an okuma, dine itaat ve sünnetlere ittibayı tekrar Müslümanlara kazandırmaktır.²⁵⁷ Muhammed İlyas'ın, yaşadığı dönemde kaybolduğunu düşündüğü bu değerler, Müslümanlara tekrar kazandırılmalıdır. Toplumun İslam ile huzur bulduğunu söyleyen Muhammed İlyas altı sıfatı belirlemiştir. Bu altı nokta/sıfat anlatılınca Müslüman, İslam şuurunu kazanacak, dini vecibeleri yerine getirecek, İhlâslı ve canlı davranacaktır.²⁵⁸

Altı sıfat; Kelime-i Tevhit, namaz, ilim-zikir, ikramü'l muslimin, İhlâs-ı niyet ve tebliğ seferine çıkmadır. Şimdi bu altı prensibe değinelim.

1.1. KELİME-İ TEVHİD

Tevhid, Allah'ın tek ve bir olduğunu kabul etmektir. Allah'ın birliğine ve tek olduğuna şehâdet getirmek, O'nun hiçbir ortağı eşi ve benzeri olmadığına inanmaktır. İslam inancına göre Allah tek otoritedir. Yegâne Yaratıcı, kullara rızık veren, öldüren ve diriltendir. Yardım ve

²⁵⁷ Nedvi, a. g. e, s. 265.

²⁵⁸ Nedvi, a. g. e, s. 272.

medet sadece Allah'tandır.²⁵⁹ İslam'ı kabul eden Allah'ın tekliği yanında tevhid-i ulûhiyeti de bilmelidir.²⁶⁰ Allah'ın selbi sıfatlarından Vahdaniyet de O'nun yegâne olduğuna inanmamızı gerektirir.²⁶¹ Her şeyi Allah'tan bilmek, başka güçlere ve vasıtalarla hiç değer vermeyip tek ve bir olan Allah'a güvenen insan yakîne sahip olacaktır.²⁶²

Bir insan Kelime-i Tevhid'i söyleyince İslam'ı din olarak kabul etmiş demektir.²⁶³ Gazali'ye göre gerçek tevhid, dil ile söylemenin yanında insanın içinde ilah gibi dikilen şehvi arzuların emirlerini bırakıp Allah'ın emirlerine boyun eğmektir.²⁶⁴

Muhammed İlyas Mevat bölgesinde tebliğ faaliyetlerine Kelime-i Tayyibe yani Kelime-i Tevhid'i söyleterek başlamıştır. Muhammed İlyas'a göre insanlara anlatılacak ilk şey Kelime-i Tevhid'dir. Bunu öğrenmek ile Müslüman temel inancını pekiştirmiş olur. Tevhid sağlam ise diğer ibâdetler ondan sonra gelir.²⁶⁵ Muhammed İlyas'ın yaşadığı dönemde ona göre Müslümanların tevhid inancı sarsılmış, Allah ve Resulü'ne olan iman son derece zayıflamıştır. Şeriata bağlı değerler kaybolmuştur.²⁶⁶ Dini ihya etmede Kelime-i Tayyibe'yi insanlara öğretmeyi öncül ilke gören Muhammed İlyas, Hz Peygamber'in (SAV) ilk olarak tevhide davet edişini örnek almıştır.

²⁵⁹ Hayati Kökelekli, "İslam'ı Bilmek", *İslam'a Giriş – Gençliğin İslam Bilgisi*, ed. Hayati Kökelekli, DİB Yayınları, İstanbul 2008, s. 199.

²⁶⁰ M. Hayri Kırbaçoğlu, *Ahir Zaman İlmihali*, OTTO Yayınları, Ankara 2014, s. 27.

²⁶¹ Çaffer Karadaş, "İman Konuları", *İslam'a Giriş -Temel Esaslar-*, ed. Süleyman Uludağ, DİB Yayınları, İstanbul 2008, s. 149.

²⁶² Gazali, *İhyau 'ulumid Din*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2012, c. 1, s. 190.

²⁶³ Geylani, a. g. e, (Giriş)s. 5.

²⁶⁴ Gazali, *İhyau 'ulumid Din*, c. 1, s. 88.

²⁶⁵ Nedvi, a. g. e, s. 268.

²⁶⁶ Nedvi, a. g. e, s. 264.

Tebliğ Cemaati'nde "Tevhid" için "Kelime-i Tayyibe" terimi de kullanılır. Sebebi Kur'an'ı Kerim'deki şu âyettir:²⁶⁷ "Gördün ya Allah nasıl temsil yaptı: Hoş bir kelime olan Kelime-i Tayyibe, kökü yerde sabit ve dal budağı yukarıda olan hoş bir ağaca benzer. O ağaç Rabbi'nin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah insanlara böyle misaller verir ki iyi düşünüp ibret alsınlar. Kötü bir kelime (küfür) de yerin (üzerinden) koparılmış, durma imkânı olmayan (yıkılan giden) kötü bir ağaca benzer".²⁶⁸ *Fezail'i - A'mal*'de bu âyetteki Kelime-i Tayyibe ile şehâdet kelimesinin kastedildiği belirtilmektedir.²⁶⁹ Şeyhü'l-Hadis Muhammed Zekeriya Kandehlevi, "Biri Peygamber (SAV)'e; Ya Resulullah, zenginler verdikleri sadakalar yüzünden bütün sevapları alıp gittiler" dedi. Resulullah (SAV); peki sen söyle, eğer bir adamın eşyalarını birbirinin üzerine koysa göğsü kadar ulaşır mı? Ben sana öyle bir kelime söyleyeceğim ki, onu kökü yerde, dalları göklerde. Her namazdan sonra 'La ilahe illallah vallaahu ekber, sübhanellah, velhamdülillah kelimesini onar defa söyle, Onun kökü yerde, dalları göklerde".²⁷⁰ Hadisinden hareketle Kelime-i Tayyibe'nin "La ilahe illallah" olduğunu ileri sürer.

Zekeriya Kandehlevi'ye göre Fâtır Sûresi'nin onuncu âyetinde ki "Hoş kelimeler ancak O'na yükselir" "hoş kelimeden" murat, "La ilahe illaallah"tır.²⁷¹ Tebliğ Cemaati'nin insanlara öğrettiği "La ilahe illallah" sözünün önemli olduğu Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'da bu kelimeye verdiği manaların öneminden gelmektedir.

²⁶⁷ Zekeriyya Kandehlevi, a. g. e, s. 432.

²⁶⁸ Kur'an, 14/24.25.26.

²⁶⁹ Zekeriyya Kandehlevi, a. g. e, s. 433.

²⁷⁰ Tirmizi, "Zikir", 410.

²⁷¹ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 434.

Tebliğ Cemaati Kelime-i Tayyibe'yi anlatırken âyet ve hadislerden deliller getirmekte ve menkıbelere yer vermektedir. Kabirde ilk sual Kelime-i Tayyibe'den olacaktır.²⁷² Ra'd Sûresi'nin 14. âyetinde geçen "da'vetû'l-hak" sözü de "La ilahe illallah" demektir. Al-i İmran Sûresinin 10. âyetinde geçen "iyiliği emredersiniz" cümlesindeki amaç; 'insanlara Kelime-i Şehâdete şahitlik ve Allah'ın hükümlerini kabul etmelerini emredersiniz' şeklindedir.²⁷³

Zekeriya Kandehlevi'ye göre Kelime-i Şehâdet'in, takva kelimesiyle de bağı vardır.²⁷⁴ Mü'min tevhidi tam olarak kavrar ve ona göre hayatını sürdür ise Müslümanlığın hakkını vererek yaşamış demektir.

Zekeriya Kandehlevi, *Fezail-i A'mal*'de Kur'an'ı Kerim'den seksen beş âyeti tevhide delil olarak sunmuştur. Tevhidin sadece Müslümanlar değil tüm insanlar için önemli olduğunu, Müslümanların imanlarını koruma hususunda tevhidin sırrına mazhar olup hayatlarına yansıtmaları gerektiğini ileri sürer.²⁷⁵

Ona göre sufilerin zikir halkalarında Kelime-i Tayyibe'yi dile getirmeleri, âyet ve hadislerde Kelime-i Şehâdet'e verilen önemin tezahürüdür. Zikir ehli, Kelime-i Tayyibe'yi çok söylemiş, bunu başkalarına da tavsiye ve teşvik etmiştir.²⁷⁶

Tebliğ Cemaati, mensuplarını Kelime-i Tayyibe'yi çok söylemeye teşvik etmektedir. Zekeriya Kandehlevi'ye göre iman kelimesini çok zikreden kişi cehennem azabından kurtulur. Kelime-i Tayyibe'yi

²⁷² M. Zekeriyya Kandehlevi, *Fezail-i A'mal*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2013, s. 434.

²⁷³ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 436.

²⁷⁴ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 439.

²⁷⁵ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 451.

²⁷⁶ Bkz. Zekeriyya Kandehlevi, a. g. e, s. 452.

defalarca zikredip sevabını ölen şahsa bağışlarsa oda bu kelimenin faziletinden payını alır.²⁷⁷

Netice itibarıyla Tebliğ Cemaati'nde Kelime-i Tayyibe'ye, "iman kelimesi" de denilmektedir. Cemaat üyeleri tebliğ seferlerinde karşılaştıkları insanlara bu kelimeyi söyleyip tekrar etmelerini söylerler. Bu kelimenin faydalarından bahsederler, ardından akşam namazı için camiye gelmesi konusunda ikna etmeye çalışırlar. Akşam namazından sonra vaaz/beyan²⁷⁸ esnasında Kelime-i Şehâdet ya da iman kelimesini genişçe anlatırlar.²⁷⁹

1.2. NAMAZ

Namaz İslam'ın beş şartının ve Tebliğ Cemaati'nin altı prensibinin ikincisidir. Namaz tüm ibâdetlerin başı ve günahların bağışlanmasına vesiledir.²⁸⁰ Namaz, Kelime-i Tayyibe'den sonra imanın ve kulluğun açık ispatıdır. Kullara namaz öğretildikten sonra kul, Allah ile irtibata geçer. Muhammed İlyas'a göre kullara namaz anlatılıp öğretildikten sonra Allah'ı çokça zikre yönlendirmelidir.²⁸¹

Tebliğ Cemaati mensuplarına göre namazdan amaç, huşu ve huzuyu gündelik hayatımıza uygulayabilmektir.²⁸² Altı sıfatın ikincisi olan namazdan bahsederken sufilerin menkıbelerine de yer verilmektedir.

²⁷⁷ Z. Kandehevi, a. g. e, s. 469.

²⁷⁸ Akşam ve yatsı arasında ya da Cuma namazından sonra halka altı sıfat/nokta hakkında sırasıyla bahseder ve buna beyan ismini verirler. Beyan vaaz tarzında olup genelde İslam'ı tebliğ etmenin önemi ve faziletlerinden bahsettikten sonra dinleyenleri tebliğ seferine çıkmaya teşvik ederler.

²⁷⁹ Kırgızistan'da tebliğ seferine çıktığım zaman (2004-2009 tarihler arasında) bunları gördüm.

²⁸⁰ Nureddin Ebi'l Hasan Ali bin Sultan Muhammed el-Herevi el-Kari, *Fethü Babi'l İnaye bi Şerhi'n Nükaye*, Darü'l erkam bin Ebi'l Erkam, 1997 Beyrut, s. 175.

²⁸¹ Nedvi, a. g. e, s. 269.

²⁸² Mustafa İslam, *Davetçinin Yol Azığı*, Gülistan Neşriyat, 2015 İstanbul, s. 24.

Bir Müslümanın namaza dinin gerektirdiği şekilde önem vermesi gerekir. Kandehlevi'ye göre Müslüman için imandan sonra en önemli şey, ibâdetlerin başı olan namazdır.²⁸³ Namaz Müslümanın küçük günahlarını siler temizler,²⁸⁴ Müslüman zorluğa düşünce Allah'a yalvarma yoludur, Müslüman namaz ile zorluklara göğüs gerer. İnsanı zorluktan, dardan kurtaran Allah'tır. Namaz bir münacat, yalvarış ve yakarıştır.²⁸⁵ Namaz sadece zorlukta ibâdet değil her zaman ve her yerde Allah'a yaklaşmanın özüdür. Eğer evde bereket yoksa namaza sarılmak gerekir. Allah'a ibâdet edilen yer temizlenir ve temiz tutulur. Bu nedenle Müslüman evinde namaz kılmak ile evini maddi ve manevi olarak temizler.²⁸⁶

Keşif ehli namaz kılmak için abdest aldıklarında azalarından dökülen suyla birlikte günahlarının döküldüğünü de hisseder.²⁸⁷ Tebliğ faaliyetlerinde tasavvufi düşünceden de beslenen Zekeriya Kandehlevi, cemaat mensuplarına tasavvuf terimleri hakkında da bilgi verir. O, dünyanın birçok ülkesine yayılan Tebliğ Cemaati mensuplarına tasavvuf ve tarikat hakkında tafsili olarak bahsetmese de eserlerde sufilerin keşif ve kerametlerinden bahseder. Vehhabi/selefilelerin faaliyetini yürüttüğü bölgelerde tasavvufi düşünce zamanla gerilemiştir. Tebliğ Cemaati kısmen de olsa tasavvuf kültürünü yeniden tanıtmaktadırlar.

Tebliğ Cemaati mensupları insanları namaz kılmaya davet ederken kendileri de örnek olmaya çalışırlar. Referans gösterdikleri eserlerde namazı terk etmenin günah olduğu hatta Müslüman ile kâfiri ayıran şeyin

²⁸³ Z.Kandehlevi, *Fezail-i A'mal*, Gülistan Neşriyat, 2013 İstanbul, s. 286.

²⁸⁴ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 288.

²⁸⁵ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 292.

²⁸⁶ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 294.

²⁸⁷ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 295.

namaz olduğu yazılsa da²⁸⁸ Tebliğ Cemaati üyeleri kimseyi tekfirle suçlamamayı temel prensiplerden kabul eder. İbâdet konusunda da hüsnü zannı tercih etseler de üyeler arasında namaz kılmayanları kınayanlar da mevcuttur.

Tebliğ Cemaati, camide namaz kılmaya da önem verir ve başkalarını da beş vakit namazı camide kılmaya teşvik ederler.²⁸⁹ Cemaatle beraber namaz kılmada kırk gün iftitah tekbirine yetişenin faziletinden bahsederken tasavvuf ehlinin kırk sayısına verdiği öneme dikkat çekerler.²⁹⁰

Zekeriya Kandehlevi eserinde namaz hakkında âyet ve hadislerin yanında sahabenin, tabiinin ve evliyanın namazla ilgili ibretli menkıbelerine yer verir.²⁹¹ Cemaat üyeleri cemaatle namaz kılmanın önemine hadislerden örnek verirken tasavvuf ehlinin namaz konusundaki edeplerini de zikrederler.²⁹² Cemaat üyeleri, tarıkata mensup mürit değillerse de tasavvufi edeplere riâyet eder, “*Fezai’l-i A’mal*”de geçen hadisleri izah ederken sufilerin hâl ve yaşantılarından bahsederler.

Namaz müslümanın nefsinin terbiye etmede yardımcı olur. Namazı şartları ve erkânlarına riâyet ederek huşu ve huzu içinde kılmakla İlahi tecelliye mazhar olur ve nefsinin tezkiye eder.²⁹³ Namazda gaflete düşen insan sarhoş gibidir. Sarhoş ise ne söylediğinin farkında değildir. Bu nedenle sufilere göre namazda gaflete yer yoktur.²⁹⁴ Tebliğ Cemaati,

²⁸⁸ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 306.

²⁸⁹ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 323.

²⁹⁰ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 329.

²⁹¹ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 350.

²⁹² Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 363.

²⁹³ Ebu Hafs Şehabeddin Ömer Sühreverdi, *Avarifü’l Maarif- Gerçek tasavvuf-*, Semerkand Yayınları, Çev: Dilaver Selvi, İstanbul 2016, s. 382.

²⁹⁴ Sühreverdi, a. g. e, s. 384.

namazı öğrenen insanlara namazda huşu ve huzu içinde gaflete dalmadan ibâdet etmeyi telkin ederler.

Bir insanın namazdan fayda sağlaması için farzın yanında sünnetlere, sünnetlerin yanında nafile ibâdetlerle ihtiyacı vardır. Bunların hepsinde namazın edebine ihtiyaç vardır.²⁹⁵ Tebliğ seferlerinde sefere yeni çıkanları namaza alıştırmada yorucu bir yöntem izlenmez. İlk önce namaz kılanları taklidi ve içinden de bildiği sûreleri okumayı salık verirler. Namaz kılmayı hiç bilmeyenlere namaza dair menkıbeler anlatırlar. Namaz kılmayı öğrenip alıştıktan sonra namazın âdâb ve erkânına dikkat etmesini söylerler. İnsanlara karşı edepli olanın namaz esnasında Allah'ın huzurunda iken de edebe riâyet edilmelidir.

Tasavvuf ehlinin namaz vakitlerini abdestli karşılamaya özen göstermesi²⁹⁶ gibi Tebliğ Cemaati'nin önde gelenleri de her zaman abdestli olmaya dikkat ederler. Abdestli gezmeye teşvik ederken hadislerden ve Muhammed İlyas Kandhlevi'nin hayatından örnekler verir.

1.3. İLİM VE ZİKİR

Tebliğ Cemaati'nde altı sıfattan üçüncüsü ilim ve zikirdir. Cemaatin ilimden maksadı Allah'ın bizden ne istediğini öğrenmek ve bu yolda hayatını sarf etmektir. Zikirde ise murakabeye varmak amaçlanmıştır. Dudaklar Allah'ı zikirle hareket ettirilerek bu hal üzere hayat devam ettirilir ise Cenab-ı Hakk ona sevgisini ve marifetini ihsan eder. Sonraki adım zikretmeyi başkalarına öğretmek, Allah'ın her zaman bizi

²⁹⁵ Sühreverdi, a. g. e, s. 387.

²⁹⁶ Sühreverdi, a. g. e, s. 390.

gördüğünü başkalarına anlatmaktır. Bununla ihsan şuuruna varmayı hedeflerler. Zikrederken ağlayarak yalvarıp zikrin hakikatini öğrenmeye özen gösterirler.²⁹⁷

Muhammed İlyas Kandehlevi seyr ü sülûkunu Çiştîyye tarikatının Sabiriyye kolunda çıkarmıştır. Fakat tebliğ hareketinde teşvik ettiği zikir, tasavvuftaki zikir uygulamasından farklıdır. O, davet ettiği insanlara, Allah'ı çok anmaları için zikrin ve dini öğrenmek için ilmin gerekli olduğunu vurgulamıştır.²⁹⁸ Ona göre zikir, gafletten kurtulup hayatın her anında Allah'ı hatırla tutmaktır.

Tebliğ Cemaati'nde ilimden maksat medrese eğitim almak ile beraber halkın Kur'an öğrenme, hadis okuması şeklinde açıklanır. Burada İslami ilimlere teşvik vardır. Müspet ilimler konu dışıdır. Cemaat üyelerinin müspet ilimlere bireysel olarak ilgisi olsa bile Tebliğ Cemaati'nin görüşünü yansıtmamaktadır.

Tebliğ Cemaati'ne göre ilim, Allah'ın emir ve yasaklarını Hz. Peygamber (SAV)'in gösterdiği yolla öğrenmektir. Diğer bir ifade ile Allah Teâlâ'nın kullarından ne istediğini öğrenip Hz. Peygamber'in gösterdiği yolda gitmektir.²⁹⁹

Muhammed İlyas'a göre ilim öğrenmenin asıl amacı bireyin kulluğunu nasıl yapıyorum, başkalarına ilim ile yararım dokunuyor mu? Diye kendisini hesaba çekmesidir.³⁰⁰ Tebliğ Cemaati üyeleri, insanları ilim öğrenmeye teşvik etmenin yanında âlimlere saygı göstermeyi ve

²⁹⁷ Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Risaletün Muhimmatün Fi Minhaci'd Da'vetü ve't Teblig*, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2010, s. 23.

²⁹⁸ Nedvi, a. g. e, s. 286.

²⁹⁹ Mustafa İslam, *Davetçinin yol ağı*, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2015, s. 29.

³⁰⁰ Muhammed Manzur Numani, *Melfuzat*, Gülistan Neşriyat, Çev; Hayri Demirci, İstanbul 2010, s. 29.

ilimin hakikatini öğrenmek için ağlayarak Allah'a yalvarmayı tavsiye ederler.³⁰¹

Tebliğ Cemaati'ne göre zikrin amacı kişinin her an Allah'ı anmasıdır.³⁰² Tebliğ ve davet ile uğraşanlar Allah'ı anma, hatırlama konusunda diğer insanlara örnek olmalıdır. “*Fezail-i A'mal*”de zikrin fazileti, âyet ve hadislerle anlatılmaktadır.

Tebliğ Cemaati'nin zikre önem vermesi, onların tebliğ seferine çıktığı zamanda da camide özellikle zikir ile meşgul olan birisini bırakmasında görülebilir. Dolaşma/geçit esnasında da üç kişiden birisi zakirdir. Elindeki tespihle ya da sağ eliyle Allah'ı zikreder.³⁰³

Mevlana İlyas'ın tavsiye ettiği zikir; bir insanın nerde ve ne zaman hangi işle meşgul olursa olsun, o durumuyla ilgili Allah'ın emir ve yasaklarını göz önünde bulundurmasıdır.³⁰⁴ Tasavvufta zikir, Allah'ı anmaktan gafil kalmamaktır.³⁰⁵ Lakin tasavvuf ehli zikre başlarken mürşidin gözetiminde başlar ve şeyhin gösterdiği yolla zikrine devam eder. Tebliğ Cemaati'nde ise Kur'an âyetleri ve hadislerde gelen dualar ve istiğfar, salavat, subhanallah, elhamdülillah, la ilahe illallah lafızlarıyla zikredilir. Bunları bir şeyhin gözetiminde uygulamazlar.³⁰⁶

Tebliğ Cemaati'nde “sabah akşam Rabbini an”,³⁰⁷ “Beni anın ki Ben de sizi anayım”,³⁰⁸ “Rabbini yalvararak ve korkarak an”³⁰⁹ anlamındaki âyetlerden hareketle zikre önem verilir. Zikirle ilgili “Ey Allah'ın elçisi,

³⁰¹ Muhammed es-Sani el-Haseni, *Muhammad Yusuf Kandahlavi Hayatuhu ve Minhacuhu fi'd Da've*, Darü'l Beşairi'l İslamiye, Beyrut 2004, s. 562.

³⁰² Mustafa İslam, a. g. e, s. 34.

³⁰³ Kırgızistan'da 2003 senesinde tebliğ seferine çıktığım zaman buna şahit olmuştum.

³⁰⁴ Numani, a. g. e, s. 38.

³⁰⁵ Ali Tenik, Vahit Göktaş, *Allah'la Var Olmanın Yolu Zikir*, İlahiyat yayınları, Ankara 2014, s. 37.

³⁰⁶ M. İslam, a. g. e, s. 38.

³⁰⁷ Ali İmran, 3/41.

³⁰⁸ Bakara, 2/152.

³⁰⁹ Araf, 7/205.

İslam'ın emirleri çoktur. Bana, bir yol edinip kendisiyle meşgul olacağım bir şey söyle” deyince, Peygamber (SAV) şöyle dedi; “Dilin her zaman Allah'ın zikriyle taze ve ıslak bulunsun”³¹⁰ gibi hadisleri de zikre delil gösterirler. Zekeriya Kandehlevi'ye göre kalbinde zikretmeye arzu olunca cehri ya da hafi her türlü zikirle insan huzur bulur.³¹¹

Mevlana İlyas'a göre zikir iki kısımdır. Birincisi hakiki zikirdir ki bu, Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmektir. İkincisi ise nafile zikirdir ki bu da dil ile Allah'ı anmaktan gafil olmamaktır.³¹²

Dil ile zikretmeyi faziletli görse de kalp ile yapılan zikrin daha üstün olduğu kanaatinde olan Tebliğ Cemaati'nin bu tercihinde Nakşbendilik'ten de etkilendiği söylenebilir.³¹³

Zekeriya Kandehlevi'ye göre bir Müslüman, İhlâsla Allah'ı çok zikredenlerden ise vefat etse de diridir. Çünkü ona göre çok zikreden hayattadır, diridir.³¹⁴ Yine ona göre cehri zikir yapmak zikrin şartlarına uyduğu müddetçe caizdir. Cehri zikir bid'at değildir. Buna bid'at diyenler hadis ilminden yoksun kişilerdir.³¹⁵ Tebliğ hareketi cemaate dönüştüğünde şeyhin gözetiminde yapılan cehri ve hafi zikir konuları iyi anlaşılıyordu. O toplum tasavvufa yabancı değildi. Fakat dünyanın birçok ülkesine Tebliğ Cemaati yayıldığında tasavvufi geleneğe yabancı toplumlar bunu tasavvuf kaynaklı bir uygulama değil, sadece cemaat liderlerinin öğrettiği bir zikir olarak telakki etmektedirler.

³¹⁰ Zekeriyya Kandehlevi, *Zikrin Faziletleri*, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2012, s. 28.

³¹¹ Z. Kandehlevi, *Zikrin Faziletleri*, s. 29.

³¹² Numani, a. g. e, s. 208.

³¹³ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 29.

³¹⁴ Z. Kandehlevi, *Zikrin Faziletleri*, s. 34.

³¹⁵ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 61.

Zekeriya Kandehevi zikrin faziletlerinden bahsederken âyet ve hadislerin izahında mutasavvıfların zikirle ilgili dedikleri sözleri ve başlarından geçen olayları da kaydetmektedir. Ona göre İhlâsla zikreden insan, şeytanı kendisinden uzaklaştırır, onun gücünü kırar, Allah'ın rızasını elde eder, kalbinde üzüntü varsa gider. Onun yerine neşe ve sevinç gelir, yüzü ve kalbi nurlanır, rızık bol olur, vakar, heybet ve güler yüz meydana gelir.³¹⁶

Muhammed İlyas, tasavvuf geleneğinden geldiği ve şeriatı da bildiği için tasavvuf hakkında şüphe edenlere tasavvufu anlatmış, şüphelerini gidermiştir.³¹⁷ Ona göre zikir, salih amel ile yola koyulmak, sabırla tefekkür etmek, şükürle yardım istemek, dünyadan yüz çevirip muhabbet oluşturmaktır ki bunun semeresi vuslattır.³¹⁸ Bu bakımdan Muhammed İlyas'ın başlattığı tebliğ/davet hareketindeki zikir uygulaması tarikattaki zikirden farklıdır.³¹⁹

Aslında Muhammed İlyas şeyhinden zikir telkini konusunda icazet almış, bir süre tarikat zikrini başkalarına öğretmiş, ancak sonra bunu genele telkin etmekten vazgeçmiştir. Çünkü onun dediğine göre zikir eğitimin görenler, bazı manevi hallerden sonra muska yazılması istenen ya da dünyevi amaçlar için başvuru merciine dönüşebilmektedirler.³²⁰

Mevlana İlyas tebliğ/davet çalışmalarında; 1. Kelime-i Temcit, 2. Her namaz sonrası otuz üç defa Subhanallah, elhamdülillah, allahu ekber, 3. Sabah akşam yüzer defa salavat, 4. Sabah akşam yüzer defa istiğfar getirmek, 5. Kur'an-ı Kerim'i düzgün okumaya çalışmak, 6.

³¹⁶ Z. Knadehevi, *a. g. e.*, s. 75.

³¹⁷ Muhammed Manzur Numani, *Melfuzat*, Gülistan Neşriyat, Çev; Hayri Demirci, İstanbul 2010, s. 14.

³¹⁸ Hasan Hanefi, *Mine'l Fena ile'l Beka*, Darü'l Mecari'l İslami, c. 2, Beyrut 2009, s. 694.

³¹⁹ Numani, *a. g. e.*, s. 186.

³²⁰ Numani, *a. g. e.*, s. 186.

Nafile ibâdetlerden en fazla teheccüte önem vermek ve ehl-i zikrin yanında bulunmaya gayreti telkin etmiştir.³²¹

Tebliğ Cemaati üyeleri tebliğ seferine çıktıklarında bir şehre, beldeye girdiklerinde, bir araca bindiklerinde ve seferden döndüklerinde mutlaka dua, zikir ve salavat getirip münacatta bulunurlar. Günümüz Tebliğ Cemaati üyelerine, sabah ve akşam aşağıdaki evradı yapmaları telkin edilmektedir:

1. Sübhanallah (yüz defa)
2. Elhamdülillah (yüz defa)
3. Allahü ekber (yüz defa)
4. İstigfar (yüz defa)
5. Salavat şerif (yüz defa)
6. La ilahe illa Allah Muhamedün Resulullah (yüz defa)
7. La havla ve la kuvvete illa billah (yüz defa)

Sabah evradının seher vaktinde, teheccüt namazından sonra yapılması önerilir. Akşam evradı ve duaları ikindi vaktinden yatsıya kadarki vakitte okunur. Sabah-akşam zikretmekteki amaç, kalplerde ihsan şuurunu kazandırmaktır. Bunun dışında sabah ve akşam Kur'an ve Hz. Peygamber'in yaptığı dualarını okumaktadırlar.

Tebliğ Cemaati'nin önde gelenlerine "kudema" denilir. Kudemaların zikirleri normal cemaat üyelerinden farklıdır. Bazen cemaat üyelerine, "sübhanেকে inni küntü minez zalimin" ve "hasbiyallah ve ni'me'l vekil" duaları üç yüz defa okumalarını söylerler.³²² Tebliğ seferine çok çıkanlara, bu yolda aktif olanlara daha çok evrat telkin edilir. Yeni

³²¹ Numani, a. g. e, s. 72.

³²² Tebliğ Cemaatini önde gelen/kudemalarıyla yaptığım görüşmede zikirle ilgili bilgileri sordum. 26. 01. 2018.

başlayanlara ise zorlamadan her zaman zikrin öneminden bahsedilerek hatırlatma ve teşvikte bulunurlar.

1.4. MÜSLÜMANLARA İYİLİK VE İKRAM (İkramu'l-Müslimin)

Dördüncü sıfat, Müslümanlara ve gayri Müslimlere karşı hoşgörülü olma prensibidir. Muhammed İlyas, yaşadığı dönemde Müslümanların görüş farklılığından dolayı ayrılıklara ve birbirlerini tekfirle suçlamalarına şahit olduğu bu durumu düzeltmeye çalışmıştır. Cemaatlerin ve tarikatların arasını bulmaya, özellikle Müslümanların kendi aralarında saygı, sevgi ve barış içinde yaşamaları için Müslümanlara iyilik ve ikramda bulunmaya önem vermişlerdir.

İlyas Kandehlevi'ye göre her Müslüman din kardeşine saygı duymalı, Hz. Peygamber'in ümmeti olduğu farkındalığıyla, merhametli olmalıdır. Her insanın hakkını korumaya, kendi hakkını da çiğnetmemeye çalışmalıdır.³²³ Tebliğ Cemaati'ne göre "İkramu'l-Müslimin'den" maksad tüm insanlığa acımak, yapılan salih amelleri muhafaza etmek, hak sahiplerine haklarını vermek, gücü nispetinde başka Müslümanlara maddi ve manevi yardımcı olabilmektir. Müslümanlara din kardeşliğinden, gayr-i müslimlere insan ve tüm canlıların Allah'ın mahlûkları oldukları için haklarını gözetmektir.³²⁴

Cemaatin önde gelenleri, Tebliğ çalışmalarına yeni başlayanlara Müslümanlara ve diğer insanlara saygılı olmayı öğretirler. Müslümanın ayıbını örtmeye, hakkı varsa helal etmeye ve bunları başkalarına tebliğe

³²³ Yusuf Kandehlevi, a. g. e, s. 25.

³²⁴ Mustafa İslam, a. g. e, s. 39.

önem verirler.³²⁵ Cemaat üyeleri uzak bir beldeden geliyorlarsa yerli cemaat üyeleri onların hizmetinde bulunurlar. Bu düsturun uygulanması daha çok cemaat üyelerinin kendi arasında geçerlidir.

Üyeler tebliğ faaliyetlerinde, başkalarına şefkatli olmaya önem gösterirler. Başkalarını incitmemeye, nefislerinin ağına gidecek şeyleri söylememeye son derece dikkat ederler.³²⁶ Tebliğ prensipleri bazen cemaat taassubu yapanlar ve sefere yeni çıkanlar tarafından ihlal edilebilmektedir. Fakat böylelerini, tebliğ seferine çıkarmakla onları da kurallara adapte etmeyi hedeflerler.

1.5. HALİS NİYET

İhlâs, İslam'ın özüdür.³²⁷ İhlâs, riya ve gösterişin zıddıdır. Sadece Hakk'ın rızasını elde etmek için ibâdet amacıyla yapılan olumlu, doğru işlere İhlâs denir. Zekeriya Kandehlevi'ye göre ihlâs ibâdetlerin zaruretlerindendir. İhlâs, bütün ibâdetlerin ve işlerin ruhudur. Bu nedenle niyeti düzeltmek ve ihlâs Müslüman'ın hayatında çok önemlidir.³²⁸ Riya ile yapılan ameller Allah'a şirk koştur.³²⁹

Bir işi yapmadan önce Allah rızasını gözeterek ibâdetler ve salih amellerini İhlâs yönünden sorgulamak esastır. Cemaat üyeleri kendini hesaba çekmeğe bu prensiple alıştırılır.³³⁰

Amelin karşılığı sadece Allah'tan beklenmeli insanlara teveccüh edilmemelidir. Ameller şöhret kazanmak için ya da dünyalık için

³²⁵ el-Haseni, a. g. e, s. 562.

³²⁶ Z. Kandehlevi, a. g. e, s. 593.

³²⁷ Hucurat 49/10.

³²⁸ Numani, a. g. e, s. 23.

³²⁹ Zekeriya Kandehlevi, a. g. e, s. 596.

³³⁰ Mustafa İslam, a. g. e, s. 44.

olmamalıdır. İhlâsla yapılan amel az da olsa ecrinin büyük olması ümit edilir. İhlâs olmadan yapılan ameller çok olsa da sahibi vebal altında kalır. Cemaat üyeleri kendi niyetini düzeltmenin yanında başkalarının da niyetlerinde de İhlâs farkındalığını söylemeye amaçlarlar. Bunu sağlamanın yollarından biri tebliğ seferine çıkmaktır.

Yapılan amelleri düşünerek Allah'tan bağışlanma dilemelidir. İnsan amellerinde ihlâs için Allah'a dua etmelidir.³³¹ Tebliğ Cemaati, İhlâslı ve iyi niyetli olmayı başkalarına anlatırken kendileri de bu değerleri benimsemeye gayret ederler. “La havle ve la kuvvete illa billah” viridiyle istiğfar edip niyetlerini düzeltmeye çalışırlar.³³²

1.6. TEBLİĞ SEFERİNE ÇIKMA VE NEFS TERBİYESİ

1.6.1. TEBLİĞ SEFERİNE ÇIKMA

Allah yoluna tebliğ için çıkmak, Tebliğ Cemaati'nin altıncı sıfatıdır. Tebliğ seferinin asıl amacı İslam'ın emir ve yasaklarını öğrenme ve dini yaşamadır. Aynı zamanda tüm insanları Allah'a davet etmek, bu işi yaparken de can ve malını O'nun yolunda harcamaktır.³³³ Tebliğ Cemaati, yukarda belirtilen beş sıfatın öğrenilmesi ve Müslümanlığının gereğinin yapması için durumu müsait her bireyin tebliğ seferine çıkması gerektiği görüşündedir. Bu, insanlık için mesuliyettir çünkü bu insanlar, Hz. Peygamberin ümmetidir. Ondan sonra peygamber gelmeyeceği için İslam'ı tebliğ etme işi Müslümanların üzerine düşmektedir. Müslüman canını ve malını Allah yolunda

³³¹ Yusuf Kandehevi, a. g. e, s. 26.

³³² Zekeriyâ Kandehevi, a. g. e, s. 597.

³³³ Mustafa İslam, a. g. e, s. 49.

Peygamberlerin gösterdiği gibi harcamalıdır. Hiç bir ücret talebinde bulunmadan tebliğ seferine çıkmaya ve davetçilere yardımcı olmaya insanları teşvik ederler.³³⁴

Tebliğ Cemaati'ne göre Müslümanlar ferdi olarak davet etme yollarına başvurunca Allah'a davet etme faaliyetlerinin ruhu sönmüştür. Onlara göre davet işi cemaat ruhuyla yapılmalıdır. Hz. Peygamber İslam'a insanları nasıl davet etmiş ise o usulü uygulamalıdır.³³⁵

Tebliğ Cemaati'ne göre tebliğ seferine çıkmak dünya ve dünyalık tüm şeylerden daha hayırlıdır. Buna “Allah yolunda infak etmek – Allah yolunda canı ve malı kurban etmek” ifadesini de kullanırlar. Allah'ı zikir ve tesbih etmek, namaz kılmak tebliğ seferinde yapılırsa yetmiş bin ecir karşılığı olduğu görüşünde olan Tebliğ Cemaati, insanları tebliğ seferine çıkmaya teşvik ederken bu tür ifadelerle de yer verirler.

Tebliğ Cemaati nasihat etmede ve muhatabın seviyesiyle pek fazla ilgilenmezler. Bu yönden cemaat üyeleri eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Her ne kadar Mevlana İlyas, cemaatin seviyesine göre konuşmak gerekir³³⁶ dese de günümüzde altı sıfatı beyan edenler cemaatin seviyesine göre değil, kendi dünya görüşü ve dini bilgi düzeyine göre anlatabilmektedirler. Tebliğ faaliyeti sırasında nasihat ederken daha çok kalbe ve duygusal hitap ederler, muhatabı iknaya çalışmazlar.

Cemaat üyeleri iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya azmettikleri için edepsizlikten inançsızlığa kadar toplumdaki tüm olumsuzluklar ile

³³⁴ Yusuf Kandehlevi, a. g. e, s. 27.

³³⁵ el-Haseni, a. g. e, s. 563.

³³⁶ Numani, a. g. e, s. 62.

mücadeleyi kendilerine amaç edinmişlerdir. Buna şu âyetleri ve hadisleri delil getirmektedirler:

“Siz insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, fenalıktan alıkor ve Allah’a iman edersiniz.”³³⁷ “Ve içinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir cemaat bulunsun. İşte onlar kurtuluşa ve saâdete erenlerdir.”³³⁸ “(Lokman, oğluna şöyle öğüt verdi:) Yavrucuğum! Namazı gereği üzere kıl, iyiliği emret, fenalıktan alıkoy, bu hususta başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdendir.”³³⁹ “(Ey Muhammed) sen öğüt ver, çünkü öğüt müminlere fayda verir.”³⁴⁰ Özellikle tebliğ seferinde kapı kapı dolaşıp dine davet etmeleri hakkında Bakara Sûresinin 189. âyetinde geçen, “Evlere kapılarından girin” sözüne önem vermektedirler.³⁴¹

Tebliğ konusunda önem verdikleri hadisler de şunlardır:

“Sizden birisi her hangi bir kötülüğü görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmez ise diliyle menetsin. Buna da gücü yetmez ise kalbiyle onun kötü olduğuna inansın. Bu ise imanın en zayıf derecesidir”.³⁴² “Allah’ın belirttiği hudutlara riâyet ediniz ve bunları aşanın misali, gemide bulunan bir kavme benzer ki, onlar gemideki yerlerine kura çekerek paylaştılar. Böylece bir kısmı geminin üst katına diğeri ise alt katına yerleşti. Alt kattakiler suya ihtiyaç duyduklarında üst katta bulunanların yanından geçerlerdi. Eğer bunlar, kendi katımızda (yani geminin alt kısmında) denize bir delik açsak da suyumuzu buradan temin

³³⁷ Al-i İmran, 3/110.

³³⁸ Al-i İmran, 3/104.

³³⁹ Lokman, 31/17.

³⁴⁰ Zariyat, 51/55.

³⁴¹ Numani, a. g. e, s. 154.

³⁴² Müslim, “İman”, 78.

etsek, böylece üst kattaikleri rahatsız etmesek deseler, üst kattaikiler de (onların işi, ne yaparlarsa yapsınlar bize ne-düşüncesiyle) onların kararını önlemeyip kendi haline bıraksalar, gemi batar ve her iki topluluk da helak olur. Ama onları durdururlarsa hepsi batmaktan kurtulurlar”.³⁴³

Tebliğ etme vazifesini Hz. Peygamber’den ümmete bırakılan kutsal bir görev gören Tebliğ Cemaati yeni üyeye de bunu telkin ederler. Tebliği kutsal bir vazife bilen cemaat üyeleri faaliyet gösterdikleri camilerde cuma namazından ve akşam namazından sonra halka yönelik yapılan beyanlarında mutlaka altı sıfatı anlatırlar. Altı sıfatın sonuncusu olan canı ve malını Allah yolunda harcayıp tebliğ seferine çıkmaya halkı teşvik ederler.

Tebliğ etmede cemaat mensupları önce bulunduğu mahalle veya köye sonra yakın yerleşim birimlerine, sonra ilçe ve komşu illeri hatta yurt dışını faaliyet alanı olarak görürler.³⁴⁴ Tebliğ seferi üç günlük, kırk günlük ve dört aylık süreyledir. Dinleyicileri tebliğ seferine teşvik edince onların içlerinden üç günlük, kırk günlük veya dört aylık sefere çıkmak isteyenler varsa ellerini kaldırırılar. Onlar için liste oluşturulur. Sefere çıkmak isteyenler sefer müddetine göre gruplara ayrılırlar. Tekrar toplanacakları cami belirlenir. Nihâyet o camide toplanıp tebliğ seferine çıkarlar.

Tebliğ seferine çıkan herkes masraflarını kendisi öder. Örneğin yol masrafı, yemek masrafı toplam fiyat belirlenir. Sefere çıkmak isteyenlerden para toplanır. Üç günlük ya da kırk günlük erzak alınır

³⁴³ Buhari, “Şehâdet”, 2540.

³⁴⁴ Numani, a. g. e, s. 155.

otobüs veya araba masrafına kendi aralarında topladıkları paradan öderler. Sefere çıkanların arasında arabası olan varsa ona benzin için para ayırırlar. Tebliğ seferine çıkmak isteyenlere dışarıdan maddi destek olunmaz. Bunu asla kabul etmezler.³⁴⁵ Ancak Tebliğ Cemaati'nin ilk yıllarında tebliğ sefere çıkmak isteyip maddi durumu müsait olmayanlara zenginler yardımda bulunmuşlardır.³⁴⁶

Mevlana İlyas, yaşadığı dönemde fakir kimseleri tespit etmek için zenginlerin hanımlarına evleri ziyaret etmelerini önermiştir. Hanımlar ziyaret ettikleri evlerin durumlarını kocalarına anlatırlardı. Böylece sosyal yardımlaşma gelişirken özellikle tebliğ seferine çıkmak isteyip de maddi imkânı olmayanlara yardım edilip sefere çıkarmak imkânı da doğmuştur.³⁴⁷ Mevlana İlyas'a göre tebliğ seferine çıkanlar muhacir, onlara yardımda bulunanlar ise ensar gibidirler.³⁴⁸

Tebliğde bulunan, evvela kendi ailesini sonra komşularını, akrabalarını ve nereye giderse gitsin tüm insanları din ile yaşamaya çağırır. Eğer iyiliği emretmeyip kötülükten sakındırmaz, kimseye karışmadan başkalarıyla iyi geçinmek temel amacı olursa bu insanın ilkeli bir hayat sürmediği kanaati taşırlar.³⁴⁹

Tebliğ Cemaati'ne göre bir Müslüman ömründe dört ay, bir senede kırk gün veya ayda üç gün Allah rızası için tebliğ seferine çıkmayı hedeflemelidir.³⁵⁰ Dört aylık tebliğ seferine çıkanlar bununla yetinmeyip tekrar dört ay, kırk gün ya da üç gün-kendi durumlarına göre-tebliğ

³⁴⁵ Tebliğ seferine sürekli çıkan bir şahısla yaptığım konuşmada, seferle ilgili sorularımı yanıtladı. 22. 01. 2018.

³⁴⁶ Numani, a. g. e, s. 123.

³⁴⁷ Numani, a. g. e, s. 131.

³⁴⁸ Numani, a. g. e, s. 130.

³⁴⁹ Zekeriyâ Kandehevi, a. g. e, s. 581.

³⁵⁰ Mustafa İslam, a. g. e, s. 53.

seferine çıkabilirler. Dört ay ya da kırk günlük tebliğ seferine çıkıp daha sonra bu işte gevşeklik yapanlar varsa onları mutlaka ziyaret ederler, tebliğ seferine çıkmasına teşvik ve tergipte bulunurlar.

Tebliğ faaliyetlerini sadece camilerde yaparlar. Konferans salonu ve benzeri yerleri kullanmazlar. İnsanları camilere davet eder orada tebliğ hareketi ve altı sıfat hakkında vaaz ederler. Teşkil, meşveret ve görüşmeleri camilerde gerçekleştirirler. Faaliyet sırasında camilerde yatar, eğer caminin misafirhanesi varsa orayı kullanır yok ise caminin köşesine perde çekerek orada konaklarlar. Eğer camide yatmaya izin verilmez ise yakın bir ev ya da başka bir yeri mesken edinirler.³⁵¹ Camide faaliyet yapma nedeni Hz. Peygamber (SAV) hayatında dini ve idari faaliyetlerinde camiye kullanmasıdır.³⁵²

Mevlana İlyas'ın yaşadığı devirde nafîle ibâdetlerle, zikirle uğraşanların sayısı çok olmasına rağmen İslam'a davet, irşat işi son derece zayıflamıştı. Özellikle iyiliği emretme, kötülükten sakındırma sınırlı alanda kaldığı için toplumun ahlâken bozulması ve dinden çıkma hadiseleri de artmıştı.³⁵³ Toplumu ahlâken düzeltmek için önce farz ibâdetlere yönelik çalışma başlatan Mevlana İlyas, tebliğ hareketiyle Müslüman dünyasının sorunlarına çözüm aramıştır.

Mevlana İlyas Tebliğ hareketini başkalarına anlatmak için mezhep, tarikat ve cemaat gözetmeksizin herkes ile görüşmeler yapmıştır. Mevlana İlyas bu kararıyla kendi şeyhlerinden ayrılmaktadır. Hatta bu

³⁵¹ Kırgızistan'ın Bişkek şehrinde bir camide Tebliğ Cemaati üyelerinin kalmasına izin verilmemişti, çünkü o cami başka bir cemaatin altındaki cami idi. Aralarındaki tartışmalarına rağmen Tebliğ Cemaati üyeleri camiye yakın yere vagon yerleştirip orada yatıyorlardı ve faaliyetlerin camide yapmaya devam etmekteydi.

³⁵² Numani, a. g. e, s. 228.

³⁵³ Numani, a. g. e, s. 25.

konuda yanlışa düşmüştür diyenler olduysa da Mevlana İlyas söyle demiştir; “İyi ve salih işler, şeyhler yapmadı diye terk edilemez”.³⁵⁴

İlyas’a göre davet etme tarzı iki türlüdür: Birincisi, Mekke tarzıdır. Hz. Peygamber (SAV) kapı kapı dolâsarak insanları Allah’a davet etmiştir. Fakat başlangıçta davet işi gizli yürütölmüştür. O (SAV), karşılaştığı insanları dine davet etme kararlılığını sürdürmüştür. İkincisi Medine tarzıdır. Medine’de dolaşma yoktur. Karargâh kurulmuş ve Hz. Peygamber din ile ilgili meseleleri orada anlatmıştır. İdari, askeri işleri orada planlamış ve gerçekleştirmiştir.³⁵⁵ Tebliğ Cemaati faaliyetlerinin yasaklandığı ölkelerde Mevlana İlyas’ın belirttiğı Mekke tarzı davet yöntemini uygulamakta gizlilik içinde “*Fezail’i A’mal*” eserinden hareketle tebliğ faaliyetlerinde bulunmaktadır.³⁵⁶

Tebliğ seferine çıkmak Mevlana İlyas’a göre cihadın bir cüzüdür. Hatta tebliğ seferi, bazı yönleriyle silahla yapılan cihattan daha üstündür.³⁵⁷ Tebliğ Cemaati gerçek cihadı, nefsiyle yapılan cihat olarak nitelemektedir.

Tebliğ Cemaati tüm Müslömanları bir araya getirmeyi kendilerine amaç edindikleri iddiasındadırlar.³⁵⁸ Bu nedenle tebliğ seferine katılmak isteyenlerin Sünni veya Şiiliğine, mezhep, tarikat ve cemaat farklılığına bakılmaksızın sefere çıkmalarına müsaade edilmektedir.

Tebliğ etme vazifesi Mevlana İlyas’a göre aslında tüm Müslömanlara yüklenmiştir. Çünkü Hz. Peygamberden sonra peygamber

³⁵⁴ Numani, a. g. e, s. 192.

³⁵⁵ Numani, a. g. e, s. 35.

³⁵⁶ Rusya’nın Moskova şehrinde çalışan Tebliğ Cemaati üyesiyle yaptığım konuşmada oradaki cemaat üyeleriyle ilgili bilgiler vermişti. 17. 11. 2017.

³⁵⁷ Numani, a. g. e, s. 111.

³⁵⁸ Numani, a. g. e, s. 117.

gelmeyecektir. Bu nedenle tebliğ ve irşadı Müslümanlar'ın yapması gerekir.³⁵⁹

Mevlana İlyas şeriat konusunda çok hassas olup kendi sözlerinin de Kur'an ve sünnet ile ölçülmesini söylemiştir.³⁶⁰ Ancak cemaat taassubu yapanların kimi zaman bu sorgulamayı ihmal edebildiği görülmektedir.

1.6.2. NEFS TERBİYESİ

Tebliğ Cemaati'nin kurucusu Muhammed İlyas Kandehlevi tarikat kökenli olduğu için kendi hayatında ve başlattığı tebliğ hareketinde nefsi terbiyeye önem vermiştir. Ona göre tarikatın gayesi, insanın Allah'ın hükümlerine rağbet etmesini sağlamaktır. Nefsi terbiye amacıyla yapılan zikirler, virdler, riyazet ve mücahadeler asıl gayeye ulaşmak için birer vesiledir. İnsanların çoğu amaca ulaştıran vesileleri asıl zannetmiştir. Bunların bazıları aslında bid'ata kaçmaktadır. Bu yüzden hallerin ve ihtiyaçların değişmesiyle asıla götüren vesilelere ilave ve değişiklikler yapılması gerekir. Ona göre değişmeyen şeyler, ancak nasslardır.³⁶¹ Mevlana İlyas'ın nasslara bağlılığı, onun Diyubendi ekolünden gelişle de yakından ilgilidir.

Mevlana İlyas, tebliğ seferine çıkmakla nefsin terbiye edileceğini savunmuştur. Tebliğde görev taksim edildiğinde kim hangi görevde olursa olsun övünülmemesi istenmiştir.³⁶² Tebliğ seferine çıktıkları zaman cemaat üyelerinin kendi nefislerinden ziyade ümmeti düşünmeleri, vaazlarında ümmetin derdini dert edinmeleri, seferlerinde ya da diğer

³⁵⁹ Numani, a. g. e, s. 162.

³⁶⁰ Numani, a. g. e, s. 229.

³⁶¹ Numani, a. g. e, s. 24.

³⁶² Numani, a. g. e, s. 47.

camii faaliyetlerinde isara önem vermeleri ve “İhtiyaçları olan şeye başkalarını kendilerine tercih ederler”³⁶³ âyetini uygulamaları salık verilir.

Özellikle beyan³⁶⁴ yaparken “çok güzel anlattım” diyerek böbürleneni kınarlar.³⁶⁵ Bu nedenle tebliğ seferinde beyan etme görevini üstlenen şahıs sürekli değiştirilir. Örneğin akşam beyanını yapacak şahıs, ertesi gün farklı görevde bulunur.

Aslında tebliğ seferine çıkanlar başkalarına dini anlatım iddiasında değildirler. Aksine önce kendi nefislerini ıslah etmeyi amaçlar.³⁶⁶ Tebliğ seferine çıkmak ile nefisleri namaz kılmaya, teheccüde kalkmaya, ilim öğrenmeye, cemaate hizmet etmeye, geşt/dolaşma sırasında insanlardan gelen hakaret içeren sözlere nefsi alıştırmak isterler. Sefere çıkmadan önceki hayatlarıyla faaliyetlere katıldıktan sonraki hayatlarını karşılaştırır ve nefislerini hesaba çekerler.³⁶⁷

2. KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

İslam dini kadın-erkek her ikisini de ilme teşvik etmiştir. Erkekler gibi ilim öğrenme ve dine davet etme konusunda kadınlar erkekler kadar olmasa da aktiftirler. Tebliğ Cemaati kadınlara yönelik irşat ve ıslah faaliyetlerini mahremleri olan kadınlar aracılığı ile yapmaktadırlar. Cemaat üyeleri kadınlara, “masturat” diye hitap etmektedirler. Tebliğ seferine çıkan kadınlara “masturat cemaati” denilmektedir.

³⁶³ Haşr, 59/9.

³⁶⁴ Altı sıfatın anlatımına ve din ile ilgili vaazlara beyan demektedirler.

³⁶⁵ Numani, a. g. e, s. 83.

³⁶⁶ Numani, a. g. e, s. 152.

³⁶⁷ Kırgızistan’dan Türkiye’ye dört aylık tebliğ seferine çıkmış bir cemaat, Ankara ilinin, Pursaklar İlçesindeki Hicret camisinde üç gün kaldı. Tebliğ seferine çıkmış o cemaatle görüşüm ve onlarla mülakat yaptım. 03.02.2018.

Tebliğ seferine çıkan kadınların yanında kocası, erkek kardeşi ya da babası bulunur, başka türlü çıkmazlar. Erkekler nereye tebliğ seferine çıkacaksa kadınlar da onlar ile beraber bulunurlar. Erkekler camiye yerleşir orada kalır ve faaliyetlerin sürdürürlerken o camiye yakın bir ev, kadınlar için ayarlanır. Kadınlar o evden dışarı çıkmazlar, kadınların bulunduğu evde bülüğ çağına ermiş erkek çocukların da kalmasına izin verilmez. Ev sahipliği yapan ailenin bülüğ çağına ermiş erkek çocukları varsa muvakkaten başka yerde kalırlar. Ev sahipliğini yapan bayan, mahallenin kadınlarını evine davet eder. Eve toplanan bayanlara tebliğ seferindeki erkelerden birisi gelir altı sıfattan, dinde kadının rolünden ve İslam'ı yaymada kadının öneminden bahseder. Vaaz esnasında mütekellim/konuşmacı erkekle kadınlar arasında mutlaka perde çekilir veya erkeğin sesi gelebilecek şekilde pencere arkasından nasihatte bulunur.

Tebliğ seferine çıkmış kadınlara namaz vakti, teheccüt vakti, yemek saati, talim/ilim öğrenme saati cemaatin erkekleri tarafından belirlenir. Kadınlar erkekler tarafında yapılan programa uyarlar ve bunun dışına çıkmazlar. Kadınlara yönelik vaazlarda özellikle dini terbiyede kadının rolünün öneminden bahsedilir. Ayrıca tebliğ seferine çıkacak eşlerine yardım etmeleri vurgulanır.³⁶⁸

Cemaat üyeleri kadınlara yönelik çalışmaların evlerde yürütülmesini teşvik ederler. Kadınlar her gün evde “*Fezail'i A'mal*” okuyarak talim yaparlar. Evin erkeği kitabı okur, hanımı ve çocukları dinler. Bunun yanında Kur'an okumayı öğrenirler. Davetçi camiden öğrendikleri

³⁶⁸ Cemaatin ileri gelenleriyle, kadınlara yönelik çalışmaları hakkında yaptığım mülakat sonucunda ulaştığım bilgileri yazdım. 07. 02. 2018.

Kur'an'ı ev halkına öğretmeye özen gösterir. Kur'an okuyamayanlar varsa onlara Elifba'dan başlatır. Kısa namaz süreleri özellikle Yasin, Tebareke, Nebe Sûreleri ezberletilir. Tebliğ Cemaati üyelerinin ev halkı da sabah akşam zikir ve dualar yaparlar. Kadınlar, komşu evin hanımlarına Tebliğ Cemaati'nin metoduyla dini yaymaya çalışıp nasihatte bulunurlarken kadınları da tebliğ seferi için telkinde bulunurlar.³⁶⁹

Mahallede masturat cemaati kendi başlarına karar alamazlar. Mutlaka erkeklerle istişare ederler. Kadınlar mahallede talim ve beyan yapılan eve gelirken sade elbiseler giymeye, ziynet eşyası taşınmamaya dikkat ederler.³⁷⁰

Kadınlar üç günlük tebliğ seferine mahrem olan bir erkekle çıkarlarken çocuklarını getirmezler. Tebliğ seferinde hamile, hasta veya çocuk emziren kadınlara izin verilmez. Mahalledeki kadınlar kalabalık ise öğleden önce ve sonra olmak üzere günlük iki defa beyan yapılmaktadır. Beyan dinleme ve talim/öğrenmeye katılan yerli bayanlar hava kararmadan kendi evlerine dönerler.

Tebliğ seferine çıkan kadınlar gittikleri evlerde yemek yapma işini ev sahibine bırakmazlar. Mutlaka kendi iaşelerinden harcayıp nöbetleşe yemek yaparlar. Eğer ev sahibi kadın yemek yapma konusunda ısrar ederse sadece bir öğüne müsaade edilir. Tebliğ seferine çıkmış erkekler ve kadınlar bulundukları yerlerde başkalarına külfet olmaktan kaçınırlar.³⁷¹

³⁶⁹ M. İslam, a. g. e, s. 128-129.

³⁷⁰ M. İslam, a. g. e, s. 130.

³⁷¹ M. İslam, a. g. e, s. 132-133.

On beş günlük sefere çıkacak masturat/kadınlar mahremleriyle birlikte dört en fazla altı, sekiz, on ya da on iki şahıstan oluşurlar. On beş günlük sefere evli bayanlar çıkar. Bekâr bayanlara izin verilmez. Kadınları, anneleri ve kız kardeşleriyle sefere çıkan cemaatin erkeklerinden en az bir kaç kişinin daha önce kırk gün veya dört aylık tebliğ seferine çıkmış olmaları mecburidir. Kırk günlük tebliğ seferine çıkacak kadınların daha önce on beş günlük sefere çıkmış olmaları gerekmektedir. Yurt dışına mahremleriyle tebliğ seferine çıkacak kadınlar, en az bir yıl evli, daha önceden üç ve on beş günlük tebliğ seferine çıkmış, Tebliğ Cemaati'nin çalışma usullerine vâkîf, başkalarıyla iyi geçinebilen, sağlık sorunu ve hamilelik durumu olmayan kadınlardan oluşmaktadır.³⁷²

Yurt dışından tebliğ seferi için gelen kadınlara yerli halk ve cemaatin usullerini iyi bilen kadınlar yardımcı olmaya çalışırlar. Hata ve kusurları varsa hoş görüyle karşılanır. Yurt dışından gelen kadınlar da cemaatin çalışma usullerine uyarlar, geldikleri yerlere külfet olmamaya özen gösterirler.³⁷³

3. TEBLİĞ CEMAATI'NE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Tebliğ Cemaati ilk dönemlerinden itibaren, Hint Alt Kıtası'nda ve yayıldığı ülkelerde diğer İslami ekoller, cemaatler, tarikatlar ve kendilerini modernist olarak niteleyener tarafından eleştirilmektedir. Tasavvuf kökenli bir cemaat olmaları, din anlayışları, çalışma yöntemleri, eğitim seviyeleri, giyim-kuşamları, siyasetten uzak duruşları

³⁷² M. İslam, a. g. e, s. 138.

³⁷³ M. İslam, a. g. e, s. 141.

onlara yönelik eleştirilerdir. Bu eleştiriler gayr-i Müslim ülkelerde farklılık arz etmektedir. Şimdi bu eleştirilere değinelim.

3.1. TASAVVUFİ BAĞI

Tebliğ Cemaati'ne yönelik eleştiriler, kimi zaman dozunu arttıran tepkilere ve tekfire kadar varmaktadır. Müslümanların birbirlerini dini görüşlerinden ve amellerinden dolayı tekfirle suçlamaları hicri I. asra kadar varmaktadır.³⁷⁴ Ehl-i tasavvufu eleştirenlerin başında, kendilerini “selefi” olarak nitelendiren Vehhabiler gelmektedir. Vehhabiler, Ahmet bin Hanbel'in kendi dönemindeki zahitlere yönelik eleştirilerini referans almaktadırlar.³⁷⁵

Sufilerin yolunu bidat sayan selefiler, Eş'arilik ve Maturidiliği de nassın yerine aklı kullandıkları iddiasıyla zındıklıkla suçlamaktadırlar.³⁷⁶ Tebliğ Cemaati'nin selefiler tarafından bidat ve sapıklıkla suçlanması bir diğer nedeni, cemaat liderlerinin Çiştîyye, Kadiriyye, Sühreverdiyye ve Nakşbendi tarikatlarıyla irtibatlarıdır.³⁷⁷

Tarihte sadece Anadolu ve Balkanların değil Hint Alt Kıtası'ndaki ihtida olaylarında da sufilerin etkin rolü olmuştur. Bu sebeple Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'te Müslümanlar tasavvuf kültürüne yabancı değillerdir. Onların dini yaşantılarında evliyaya hürmet, kabir ziyareti gibi konular yeni ortaya çıkmış değildir. Tebliğ Cemaati'nin önde gelenlerinin kabirleri ziyaret etmeleri, keşif ve keramete inanmaları,

³⁷⁴ Ali Hoşafçı, *Selefiler ve Tasavvufçuların Görüşleri*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2009, s. 13.

³⁷⁵ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı; Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 62.

³⁷⁶ Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı; Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe*, Degan Yayınları, İstanbul 2016, s. 49

³⁷⁷ Hamud bin Abdillâh bin Hamud et-Tevicri, *el-Kavlü'l Belig fi't-Tahziri min Cemaati't Teblig*, Daru's Semay'i, Riyad 1993, s. 8.

evliyadan feyz ummaları da en çok eleştiriye ve tekfir suçlamalarına maruz kaldıkları noktalardır.³⁷⁸

Muhammed Yusuf Kandehlevi'nin kaleme aldığı ve Tebliğ Cemaati'nin kullandığı “*Hayatü's-Sahabe*” kitabının zayıf ve uydurma hadislerle, yalan ve hurafelerle doldurulduğunu iddia etmektedirler. Cemaat mensuplarının sürekli okuduğu diğer kitapları için de benzer eleştiriler yapılmaktadır.

Tasavvufta istigase, kişinin sıkıntılı durumlarda Allah'tan Resulullah'tan, kutuplardan ve velilerden yardım dilemesidir.³⁷⁹ Tebliğ Cemaati istigaseyi kabul ettikleri,³⁸⁰ evliyaya saygı duydukları için Ehl-i Hadisçiler ve Selefiler tarafından Şiilere, Kadıyanilere benzetilmiştir.³⁸¹ Ehl-i Hadis ve Selefiler, mezhep benimseyenleri ağır eleştirdikleri için Tebliğ Cemaati önderlerinin de küfre düştüğü iddiasındadırlar.³⁸² Tebliğ Cemaati'nin vaaz ve irşatlarında keşif ve kerametle ilgili konulara yer verip dini tebliğde tasavvufi söylem kullandıkları için yanlış yolda olduğunu belirtenler, onların zikir anlayışını da doğru bulmayıp bidat kabul etmektedirler.³⁸³

Mevlana Muhammed İlyas Hicaz'a geldiğinde Said Nursi'nin fikirlerinden etkilenerak altı sıfat prensibini ortaya koyduğu iddia edilse de³⁸⁴ bunun asılsız olduğu, iki cemaatin prensiplerinin birbirlerine uymadığı bilinmektedir.

³⁷⁸ Hamud, a. g. e, s. 12.

³⁷⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, OTTO Yayınları, Ankara 2014, s. 248;

Hoşafçı, a, g, e, s. 268.

³⁸⁰ Hamud, a, g. e, s. 13.

³⁸¹ Hamud, a. g. e, s. 21.

³⁸² Hamud, a. g. e, s. 42.

³⁸³ Hamud, a. g. e, s. 44-48.

³⁸⁴ Hamud, a. g. e, s. 24.

Tebliğ Cemaati, birinci sıfat yani “Kelime-i Tevhid”i insanlara öğretse bile edep ve tazim altında insanları Allah’tan başkasını yüceltme ve tazimde bulunmayı topluma aşıl原因anlar eleştirisi getirilmektedir. Bu, tÂsarruf hakkını Allah’tan başkasına vermek diye yorumlanmaktadır.³⁸⁵ Muhammed İlyas, Muhammed Yusuf başta olmak üzere Tebliğ Cemaati’nin diğer önderleri tarikattaki tövbe alıp biat etmeyi kabul ettikleri için ruhbanlar, cahiller ve doğru yoldan sapanlar olarak nitelenmişlerdir.³⁸⁶

Kutub, gavs kelimelerinin velilere isim olmaması gerektiğini söyleyen İbn Teymiyye³⁸⁷ ve taraftarları bu gibi terimlerin Kur’an ve hadiste olmadığını gerekçe göstermektedirler. Tebliğ Cemaati’nin kutub gaybi bilir, tÂsarrufta bulunur görüşünün onları küfre düşürdüğünü iddia ederler.³⁸⁸

Tebliğ Cemaati altı sıfatında yer alan zikir, sufilerin evradına, tashih-i niyet ise kalp ile ilgili olup seyr ü sülûka benzetildiği içinde eleştirilmektedir. Ayrıca tebliğ seferine çıkmayı kılıç ve kalemle yapılan cihattan üstün gördükleri iddiasıyla zındıkla suçlanmaktadır.³⁸⁹

Kendilerini selef olarak niteleyenler, sufileri eleştirirken buna Tebliğ Cemaati’ni de dâhil ederler. Her ne kadar Tebliğ Cemaati mensupları tarikatın öğretilerini doğrudan tanıtmıyorlarsa da tasavvufa karşı çıkanlar tarikatla kimin bağı varsa hepsini eleştirmektedirler.

³⁸⁵ Hamud, a. g. e, s. 166.

³⁸⁶ Hamud, a. g. e, s. 205.

³⁸⁷ Mustafa Kara, *İbn Teymiyye’ye Göre İbn Arabî*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 62.

³⁸⁸ Hamud, a. g. e, s. 188.

³⁸⁹ Hamud, a. g. e, s. 212.

3.2. TEBLİĞ YÖNTEMİ VE EĞİTİMİ

Tebliğ Cemaati, insanları dine davet etmede çağın teknolojisini, görsel araç-gereçleri, medya, dergi ve gazeteyi kullanmazlar. Konferans, sempozyum ve panel düzenlemezler. Birebir, yüze yüze gelerek anlatmayı ön planda tutarlar. Bunun sünnet-i seniyyeye uygun ve televizyon, radyo, internet aracılığıyla yapılan tebliğden daha tesirli olduğu kanaatindedirler. Üç gün, kırk gün ve dört ay olarak düzenlenen tebliğ seferinde yedi ila on üç kişiden oluşan gruplar merkez camilerde bir araya gelip oradan da faaliyetlerini sürdürecekleri mahalle, ilçe, il ya da yurt dışına hareket ederler. Gittikleri yerlerde tebliğ faaliyetlerinin süresince farz namazların yanında sünnet ve nafil namazları kılar, bilmeyenler Kur'an okumayı öğrenirler. Bu seyahatlerinde özellikle altı sıfat öğrenilir. Hz. Peygamber (SAV)'in istirahat, yeme-içme, konuşma edepleriyle ilgili bilgileri sefer süresince uygulamaya çalışırlar.

Tebliğ seferine kendi imkânlarıyla çıkmak esas kabul edilir. Sefer süresince aralarında meşveretle tayin edilen imama uyarlar. İmam ile birlikte meşverette bulunup kimin beyan (camiye gelenlere konuşma) yapacağı, kimin geş/dolaşma, kimin yemek yapacağı netleştirilir. Tebliğ seferine yeni katılanlar varsa onların nefesine ağır gelecek görevler verilmeyip onlar geş/dolaşmaya daha çok katılırlar.

Tebliğ Cemaati'ne karşı çıkanlar Kur'an'da, Hadiste ve âlimlerin uygulamasında davet metodu ve tebliğ süresi olarak net bir tayin edilmiş süre olmadığını ileri sürerler.³⁹⁰ Tebliğ faaliyetleri sırasında mahallenin her evinin kapısını çalarak insanları camiye davet etmeleri insanların

³⁹⁰ <http://www.fatva.net/?p=894>, 10.09. 2017.

rahatsız edip³⁹¹ tepki çekebilmektedir. Tebliğ Cemaati Hindistan’da yeni ortaya çıktığı zaman irşat ve tebliğ işlerini sadece medreselerden mezun “Mevlana” sıfatına sahip olanlar yapıyordu. Muhammed İlyas bu geleneğe ek olarak sistemli İslam eğitimi almayan şahıslarla da tebliğ faaliyetini başlatmıştır. Dini cahil insanların anlatması yanlışa götürür gerekçesiyle bu durum Tebliğ Cemaati’nin başlangıcından günümüze kadar eleştirilen konusudur.³⁹²

Tebliğ Cemaati’ne dışarıdan bakmak, onları tanıma konusunda eksiklikleri beraberinde getirecektir. Çünkü tebliğ seferine katılanlar dini başkalarına öğretmek için değil aksine kendileri dini öğrenme gayesiyle çıkmaktadırlar. Belirlenen altı sıfatın dışında bir şey anlatmazlar. Siyasi ve fıkhi ihtilaflı konulara yaklaşmazlar. Mezhep, tarikat ve cemaat ayırımı yapmazlar.³⁹³

Cemaate yapılan bir diğer eleştiri, onların insanları müspet ilimlere teşvik etmemesidir. Sadece ahlâk kurallarından bahseden cemaat üyeleri ülkenin ekonomisi, sanat ve diğer ilimlerin de gelişmesi, müslümanların ilerlemesi gibi konulardan söz etmezler. Herkesin tebliğ seferine çıkmaya davet edilmesi sadece ahlâk kurallarını yaşayan bir Müslüman profili önerilmektedir diyerek bu faaliyetin doğru olmadığı, hatta dış güçler tarafından kasıtlı olarak uygulanan programdır iddiaları vardır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Orta Asya Müslümanlarına yönelik dış

³⁹¹ https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_religion_islam/24505273.html. 10.11.2016.

³⁹² Fikret Efe, “Cemaat-i Tebliğ Doğuşu ve kendisine Yöneltilen Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı 8, 2002, s. 115.

³⁹³ <https://www.youtube.com/watch?v=dxXzbLoVzts>. 05.07.2016; Adının vermek istemeyen cemaat üyesi ile gerçekleştirdiğim mülakatta bu bilgilere ulaştım. 11.10.2017.

politikalarında, Pakistan kökenli dini cemaatler aracılığıyla bu bölgelere İslam anlayışını yaymaya çalıştıkları da ileri sürülmektedir.³⁹⁴

Tebliğ faaliyetleri sırasında cemaatin mantığını anlayan, yöntemlerine vakıf, daha önceden tebliğ seferine çıkmış birileri mutlaka bulunur. Tebliğ seferine medreseyi tamamlamış, şer'î hükümleri iyi bilenler yanında dinden haberi bile olmayanlar da katılırlar ve emir tayin edilenin kontrolüyle hareket ederler. Tebliğ seferine çıkanlar arasında üniversite hocaları, devlet memurları, âlimlere de rastlanabilir.³⁹⁵

Tebliğ Cemaati her sene kasım ayında Pakistan'ın Rayvan şehrinde yıllık içtima düzenlemektedir. Bu içtimalar Hindistan'ın Buhapaz ve Bangladeş'in başkenti Dakka şehirlerinde de senelik gerçekleştirilmektedir. Dünyanın her yerindeki Tebliğ Cemaati üyeleri uluslararası içtimalara katılmaya gayret ederler. İçtimaların dışında Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'e kırk günlük ve dört aylık tebliğ seferi için başka ülkelerden Tebliğ Cemaati üyeleri gelmektedir. Hint Alt Kıtası, cemaat üyeleri için tebliğ sadakatini aşk ve şevkini arıtan önemli merkezdir. Tebliğ seferine çıktıktan sonra ilim öğrenmeye önem verip küçük yaştaki erkek çocuklarını Bangladeş'teki Tebliğ Cemaati'nin medreselerine gönderenler de bulunmaktadır. Azerbaycan, Tayvan, Kırgızistan'dan oraya gidip eğitim alanlar vardır. Fakat oradaki

³⁹⁴ Fawaz Gerges, *Amerika ve Siyasal İslam*, Çev. Ahmed Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul 2001, s. 162.

³⁹⁵ <http://www.gazetevatan.com/muslumanligin-misyonerleri--tebligciler-59190-gundem/>. 16. 09. 2016; Kırgızistan'da üniversite ve milli eğitime bağlı okullardaki hocalar, bazı devlet memurlarının da tebliğ seferine katıldığına şahit oldum. 2006 ile 2015 yılları arası. Ankara şehrindeki Hacı Bayram Camiinde her salı günü akşam namazından sonra Tebliğ Cemaati üyelerince meşveret sırasında da şahit oldum. 19. 12. 2017.

medreseler milli eğitime bağlı olmadığından kontrol edilemez endişesiyle bunların yanlış olduğunu belirtenler de mevcuttur.³⁹⁶

Rusya, Kazakistan ve Özbekistan Tebliğ Cemaati faaliyetleri yasaklanmıştır. Kırgızistan cemaat faaliyetlerine yasaklama getirmese bile yönetimin rahatsız olduğu nakledilmektedir. Tebliğ Cemaati Pakistan ve Bangladeş'ten kontrol ediliyor olması diğer ülkelerde faaliyet yürüten cemaat üyelerine şüpheyile bakılmasını beraberinde getirmektedir.³⁹⁷

3.3. KIYAFETLERİ

Kıyafet insanın bedenini örtmekle beraber insanlar üzerinde de tesir bırakmaktadır. Doktorun beyaz kıyafeti hastalar üzerinde, polisin üniforması suçlular üzerinde, imamın kıyafeti cami cemaati üzerinde tesir bırakır. Allah'a davet eden şahıs kıyafetiyle dinen topluma örnek olması ve bulunduğu toplumun örfüne uygun giyinmesi gerekir.³⁹⁸ Tebliğ Cemaati'nde dini kıyafet önemlidir. Onlar kıyafet konusunda sünnete uygunluğu iddiasıyla Hindistan ve Pakistan Müslümanlarının kıyafetlerini tercih etmektedirler.

Muhammed İlyas ve Diyubendi âlimleri, Batı tarzı eğitim, yaşam ve giyinmeye karşı çıkmıştır. Onlara göre İngilizler sadece Hint Alt Kıtası'nın yer altı zenginlikleri değil Müslüman kültürünü de yok etmeyi amaçlamışlardır. Muhammed İlyas gayr-i müslimleri taklid Allah'ın

³⁹⁶ <https://www.azattyk.org/a/27422880.html>. 12. 12. 2016.

³⁹⁷ <https://www.azattyk.org/a/27422880.html>. 12. 12. 2016.

³⁹⁸ Uludağ, a. g. e, s. 238.

gazabını celb eden bir mesele olarak değerlendirmiştir.³⁹⁹ Dolayısıyla Tebliğ Cemaati üyeleri gittikleri her yerde Müslüman Hindulara has kıyafetleri giymektedirler. Yine onlara göre takım elbise ve kravat takmak gayr-i müslimleri taklittir. Bunlara rağmen Tebliğ Cemaati kıyafet konusunda ısrarcı ve baskıcı tutum sergilemez.⁴⁰⁰

Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Şri Lanka, Afganistan Müslümanlarında Tebliğ Cemaati kıyafetleri hoş karşılanırken Rusya, Orta Asya, Amerika, Avrupa ve Avustralya'da toplumun gündelik hayatında karşılığının bulunmaması ve İslamofobinin getirdiği tepkiler söz konusudur.⁴⁰¹ Tebliğ Cemaati Pakistan ve Bangladeş'ten sonra faaliyetlerini rahatça sürdürdüğü Kırgızistan'da kıyafetleriyle toplumun eleştirisine de maruz kalmaktadırlar. Tebliğ Cemaati önderleri siyasi ve toplumsal baskıların nedeniyle Kırgız örfünü göz önüne alarak kıyafet konusunda değişiklik yapmışlardır.⁴⁰² Cemaat üyesi hanımlar yerel tesettüre ve Hanefi Mezhebine göre örtünmektedirler. Tebliğ Cemaati'nde küdema sıfatına sahip olanlar hanımlarına örtünme konusunda baskı yapabilmektedirler.

Her ne kadar Pakistan'ın yerel kıyafetlerini sünnet algısıyla giyseler de Tebliğ Cemaati üyeleri gösterişli, pahalı elbiselerin yerine sade ve dikkat çekmeyen elbiseleri tercih etmektedirler.

³⁹⁹ Numani, a. g. e, s. 142.

⁴⁰⁰ <http://www.21yyte.org/arastirma/kirgizistan/2013/09/12/7208/kirgizistanda-daavaticilar-teblig-cemaati-mensuplari-hareketi>. 12. 11. 2017.

⁴⁰¹ https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_osh_preachers_rights/2327152.html. 17. 09. 2016.

⁴⁰² <https://www.azattyk.org/a/1843685.html>. 20. 09. 2016.

3.4. SİYASİ TAVIRI

Tebliğ Cemaati apolitik bir yapıya sahiptir. Hareket başlangıcından bu yana hiç bir siyasi partiyi desteklememiştir. Vatandaşı oldukları ülkelerdeki seçimlerde oy kullanmaktadırlar. Fakat cemaatin kendisini angaje ettikleri bir siyasi görüş yoktur. Cemaat, mensuplarının belirli bir partiye oy vermelerini telkin etmez.

Muhammed İlyas'ın yaşadığı dönemde Şudhi hareketine (Hindu milliyetçi hareket),⁴⁰³ Batılaşmaya ve modernleşmeye karşı da tebliğ faaliyeti başlatmıştır.⁴⁰⁴ Mevlana İlyas kendi devrindeki Müslüman siyasetçilere müteşekkir olduğunu söyler. Çünkü Müslüman siyasetçiler Hindu devletiyle uğraşıp olanları oyalarken Muhammed İlyas kendi faaliyetini ilerletmiştir.⁴⁰⁵

Muhammed İlyas'a göre hükümet kurmak ve her hangi bir siyasi iktidar Müslümanların maksadı olamaz. Allah ve Resulü'nün yolunda giderken Cenab-ı Hak hükümet ve iktidar nasip ederse bundan da geri çekilmemek gerekir. Fakat bu Tebliğ Cemaati'nin asıl amacı değildir.⁴⁰⁶

Batı'da İslamofobinin getirdiği korkudan ötürü ABD ve Fransa'da Tebliğ Cemaati'nin faaliyetlerine, radikal Müslümanlar bunlardan yetişebilir kaygısıyla, şüpheyle yaklaşılmaktadır.⁴⁰⁷ Ama kendilerini sadece İslam'ı yaymaya adanmış söyleyen Tebliğ Cemaati mensupları, siyasetten ve dini silah yoluyla yaymaktan uzaktırlar.⁴⁰⁸ Tebliğ Cemaati

⁴⁰³ Müslüman Hinduları İslam dininden döndürmek için kurulan milliyetçi hareket.

⁴⁰⁴ Numani, a. g. e, s. 105.

⁴⁰⁵ Numani, a. g. e, s. 189.

⁴⁰⁶ Nedvi, a. g. e, s. 160.

⁴⁰⁷ <http://www.nytimes.com/2003/07/14/us/a-muslim-missionary-group-draws-new-scrutiny-in-us.html>.

12. 05 2016; http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions#_ftn13. 12. 05. 2016.

⁴⁰⁸ <http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions>. 12. 05. 2016.

müntesipleri toplumsal ve bireysel değişme ve gelişmeyi amaçlamışlardır.⁴⁰⁹

Pakistan Başbakanı Nawaz Şerif'in babasının Tebliğ Cemaati'ne destek verdiği söylene de Tebliğ Cemaati ilke olarak siyaseti kullanmaz.⁴¹⁰ Siyasetçileri, idarecileri hususi geşt/dolaşma esnasında bölgenin yerli birisiyle beraber ziyaret ederler.⁴¹¹ Ziyaret esnasında kendilerini tanıtır, İslam'ın öneminden bahseder Allah'ın rızasının umarak bu yola çıktıklarını dile getirirler. İdareci ve siyasetçilerle faaliyetleri esnasındaki iletişimleri bununla sınırlıdır. Siyasi parti toplantılarına Tebliğ Cemaati adına katılmazlar.

3.5. DİN TASAVVURU

Tebliğ Cemaati ortaya çıktığı günden beri Birelviler ve Ehl-i Hadisçiler tarafından eleştirilmiştir. Birelviler Hint Alt Kıtası'nda Ehl-i Sünnet'in savunucularının sadece kendileri olduklarını iddia ettikleri için diğer grupları dışlamışlardır. Bu sebeple Tebliğ Cemaati Birelviler'in gözünde dalalet ehlidirler.

Ehl-i Hadisçiler'in Tebliğ Cemaati'ni eleştirmesinin ana sebebi, onların tarikat kökenli olmalarıdır. Ehl-i Hadisçiler'e göre tebliğcilerin öğretileri, hurafe ve bidatten ibarettir.⁴¹²

⁴⁰⁹ Graham E. Fuller, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, Çev; Mustafa Acar, Timaş Yayınları, 2004 İstanbul, s. 49; <https://www.usip.org/publications/2006/10/islamist-networks-case-tablighi-jamaat>. 03.07. 2016.

⁴¹⁰ <http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions>. 12. 05. 2016

⁴¹¹ Kırgızistan'dan Türkiye'ye 4 aylık tebliğ seferine gelen Tebliğ Cemaati üyeleri Pursaklar kaymakamlığını ziyarette bulundular. 14. 02. 2018. Tebliğ Cemaati'nin geşt/dolaşma dediği iki çeşittir biri umumi diğeri ise hususidir. Hususi olanı idari makamlara büyük dükkân sahibi esnaflara yapılır.

⁴¹² Hamud et-Tevicri, a. g. e, s. 290.

Birelviler, Ehl-i Hadisçiler ve modernistler tarafından Diyubendilere karşı yapılan eleştirilerden Tebliğ Cemaati de payını almıştır. Muhammed İlyas, Diyubendi âlimlerinden ders aldığı için Tebliğ Cemaati mensupları Diyubendi ekolünden sayılmaktadır.⁴¹³

Tebliğ Cemaati toplumu ahlâki uyanışa çağırırken Müslümanların ekonomide, siyasette, sanatta ve teknolojiye ilerlemeye teşvik etmediği, dini, sadece ahlâki kurallarla sınırlı tuttukları iddiasıyla eleştirilmişlerdir.⁴¹⁴

Tebliğ Cemaati'nin din anlayışında öncelikle insanları dine davet etmek ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmak gelir. Dine davet etme işini sistemli bir şekilde İslami eğitim alanlar üstlenmesi gerekir görüşüne Tebliğ Cemaati katılmamaktadır. Bu noktadan bakıldığında cahil Müslümanlar dine davet edemez şeklinde eleştiriye maruz kalmaktadırlar. Cemaat üyelerine göre tebliğ etmede asıl “hedef nefsi ıslahtır”. Davetçiler ve Tebliğciler olarak isimlendirilme sebepleri insanları dine davet edip İslam'ı tebliğ etmelerinden kaynaklanmaktadır.⁴¹⁵ Nefsi ıslah etmeye yola çıkanlar yani tebliğ seferine çıkanlar kendileri öğrenmeye çıkmışken başkalarına dini nasıl öğretir ne kadar temsil ederler diyerek bu noktada eleştirilmiştir.

⁴¹³ Hamud et-Tevicri, a. g. e, s. 74.

⁴¹⁴ <https://www.azattyk.org/a/24947697.html>. 15.03. 2016.

⁴¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=zfPnhYZNJII>. 28. 09. 2017.

SONUÇ

Hint Alt Kıtası'nın Müslümanlaşmasında 12. yüzyılın sonlarından itibaren Orta Asya ve Afganistan tarafından bölgeye yerleşen sufilerin rolü büyük olmuştur. Hint Alt Kıtası'ndaki sufiler, İngilizlere karşı ayaklanmada ve Osmanlı Devletinin çöküşü sırasında maddi yardımda bulunmada da etkilidirler. 19. yüzyıldan sonra sufi tarikatlara bağlı tekke ve hankahlar merkezi konumlarını kaybetmişlerdir. Sufilerin önceki canlılıkları kaybolmuş irşat faaliyetleri sınırlı kalmıştır.

İngilizler Hint Alt Kıtası'nı istila ettikten sonra İslam ve Müslüman kültürünü korumak amacıyla Müslümanlar arasında çeşitli ekoller ve hareketler zuhur etmiştir. Fakat siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü kimi Müslüman ekoller İngilizler tarafında yer alırken kimileri Batı düşüncesini tamamen reddeden yol izlemiştir. Klasik Arapça eserlerle İslami ilimleri canlandırmanın yanında sufi öğretileri de beraberinde öğreten ekoller tasavvufî düşüncenin de savunuculuğunu üstlenmişlerdir.

Muhammed İlyas, Hint Alt Kıtası'nda ortaya çıkan Çiştîyye tarikatının Sabiriyye kolunun Şeyhi Halil Ahmet Seharenpuri'den seyr ü sulukünü tamamlamıştır. Sufi olmasına rağmen başlattığı tebliğ, davet, iman hareketinde tam olarak tarikatın öğretilerini uygulamadan yeni metotla dini ihya hareketini başlatmıştır.

Tebliğ Cemaati'nin kurucusu Muhammed İlyas'ın yaşadığı dönemde sosyo-ekonomik sebeplerle Müslümanların din değiştirme hadiseleri de zuhur etmiştir. Bunda, Batılılaşmanın etkisinin olduğu düşüncesiyle Tebliğ Cemaati Batı kültürüne ve eğitimine karşı çıkmıştır.

Muhammed İlyas kendi yaşadığı dönemde dini canlandırmak için yine tasavvufun eğitim yöntemlerini esas alan ama diğer tarikatlardan farklı bir yöntem izlemiştir.

Mevlana İlyas, ıslah hareketini 1920’de medreseler açarak genç nesli eğitmekle başladıysa da yetişkinlerin bundan uzak olmasından dolayı farklı yol izlemiştir. 1926’daki ikinci haccında kendi ifadesiyle bazı manevi işaretler sonucunda tebliğ seferine çıkılıp ıslah hareketini başlatmıştır. 1938’de komisyon üyeleriyle beraber aldığı kararları gözden geçirerek “Altı sıfat/nokta/prensibini” ortaya koymuştur.

1938’den günümüze kadar altı sıfat çerçevesinde faaliyetlerini yürüten Tebliğ Cemaati, dünyanın yüzden fazla ülkesinde halk tabanlı müntesipleriyle davetlerini sürdürmektedirler. Tebliğ Cemaati’ne yöneltilen eleştiriler, ortaya çıktığı günden Hint Alt Kıtası’nın kültürünün tarihi, dini izlerini başka bölgelere taşımaları ve onların tebliğ etme metodu eleştiriye yol açmaktadır. Buna rağmen dünya çapında yıllık içtimaya Pakistan’ın Rayvan ve Bangladeş’in Dakka şehrine toplanan müntesiplerin sayısı iki milyondan fazladır ki bu hacdan sonra Müslümanların bir araya geldiği ikinci büyük orgazisyondur.

Muhammed İlyas ve daha sonra gelen Tebliğ Cemaati liderlerinin Çiştîyye, Sühreverdiyye, Kadiriyye ve Nakşbendiyye tarikatlarından icazetleri vardır. Tebliğ seferlerine yeni katılan müntesiplerine altı sıfatı ve cemaatin mantığını anlayıncaya kadar zikir telkin etmezler. Tebliğ Cemaati öğretilerini ve faaliyetlerini benimseyenlere günlük zikirler manevi ödev olarak verilmektedir. Kendilerini tebliğ etme yoluna adanmış cemaatin önde gelenlerine tarikat öğretilerini öğrenme ve bir mürşide

bağlanmaya teşvik edilmektedir. Dışarıdan bakıldığında Tebliğ Cemaati tasavvuftan ayrı bir yol izlemiş gözükmektedir. Fakat ilerleyen safhalarda tasavvufi öğretilere yöneltilmektedirler.

Günümüzde Tebliğ Cemaati'nin lideri Mevlana Sad Kandehevi'dir. Mevlana İlyas'tan sonra gelen cemaat liderleri altı sıfat odaklı faaliyetlere devam etmektedirler.

Tebliğ Cemaati yazılı ve görsel iletişim vasıtalarını kullanmadıkları için kendileri hakkında bilgi edinmek kolay değildir. Tebliğ Cemaati'ni tanımak isteyenlerin onların tebliğ seferlerine katılmaları sağlıklı bilgi sağlayacaktır.

Tebliğ Cemaati entelektüel çevreden fazla rağbet görmemiştir. Tebliğ Cemaati'nin dikkat çekici yönü, toplumda söz sahibi olmayan insanların ön planda tutulup onlara değer verilmesidir. Ülke ve millet fark etmeden aynı yöntem ve prensipler çerçevesinde faaliyet yürüttüğü için uluslararası cemaat halini almıştır. Tebliğ faaliyetlerinde asıl eğitilmek istenen, tebliğ yapan kişinin kendisidir.

Muhammed İlyas, başlattığı tebliğ seferinde yetişkin insanları ibâdetlere sıkı sarılma, Müslüman ve gayri Müslimlerle iyi geçinme, her an ve nerede olursa olsun Allah'ı hatırlayıp ihsan şuurunu kazandırmayı amaçlamıştır.

Tebliğciler sufi yöntemle insanlara zorlama yapmaksızın gönüllü davetçiler kazanmaya çalışmaktadır. Gönüllü tebliğciler Kur'an, Sünnet, sahabe sevgisi kazandırmakla ideal toplum oluşturmayı amaçlamışlardır. Diğer dini cemaatlere göre parçalanmadan büyümeleri, maddi çıkarların ve lider olma hırsının engellenmesindendir. Tebliğ seferine, davetçi

kendi imkânıyla çıkmaktadır. Faaliyetleri sırasında birbirlerine hizmet etme ön plandadır.

İslam’a davet etme amacıyla tebliğ seferlerine çıkan Tebliğ Cemaati üyeleri dünyanın birçok ülkesinde aynı amaç uğrunda faaliyetlerini yürütmektedir. Diğer dini cemaatlere kıyasla gün geçtikçe büyümekte ve gelişmektedirler. Bu bakımdan Tebliğ Cemaati faaliyetleriyle tasavvufi düşünceyi kısmen de olsa topluma yaymaktadır.

ELDIHAR ZAHLILOV

2018

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Ahmet, *İngiltere ve Hindistan*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1929

Aid Ahmed, Muhtar Ömer Ahmed, Yahya Ceylani bin el-Hac, Abduh Daud, Cevad Salih Mar'aşli Ta'me Nedim, *el-Mu'cemü'l Arabî el-Esas*, el-Münzametü'l Arabîyyetü lit-Terbiyeti ve es- Sekafeti ve el-Ulum, Tunus 1988.

Ahmed, Aziz, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam*, Yöneliş Yayınları, Çev. Ahmet Küskün, İstanbul 1990.

Ali, Muhammed el- Ayni, *Abdülkadir el-Cilani Şeyhun Kebirun min Suleha-i el-İslam*, Darü's Sekafe, 1993.

Aşkar, Mustafa, , *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Bayram, Aydın, “*Büyük Britaniya'da İslami Akımlar*”, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, c. 1,/sayı 3, Aralık 2015.

Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1950.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2015.

Birişik, Abdülhamid, “*Rıza Han Birelvi*”, DİA, c. 35.

Birişik, Abdülhamit, “*Hint Alt- Kıtası'nda Medrese*”, DİA, c. 28.

Büyükkara, Mehmet Ali, *Çağdaş İslami Akımlar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, OTTO Yayınları, Ankara 2014.

Çakır, Adalet, *Abdülkadir-i Geylani ve Kadirilik*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2012.

Çatak, Adem, *Şihabeddin Sühreverdi Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Afşar Matbaası, Ankara 2012.

Çevik, Salim, *Pakistan Siyasetini Anlama Klavuzu*, Seta yayınları XXIII, Ankara 2013.

Dalkılıç, Mehmet, “*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*”, *Medreselerin Ortaya Çıkmasına Zemin Hazırlayan Tarihsel Süreç*, M. Ş. Ü. Yayınları, Muş 2012, c. 1.

Demirci, Mehmet, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Damla Yayınları, İstanbul 2001.

E. Fuller, Graham, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, Timaş Yayınları, Çev. Mustafa Acar, İstanbul 2004,

Efe, Fikret, “*Cemaat-i Tebliğ, Doğuşu ve Kendisine Yönelilen Eleştiriler*”, *İslam Araştırmalar Dergisi*, sayı 8, 2002.

Efe, Fikret, “*Cemaat-i Tebliğ'in Davet Tebliğ ve Eğitim Yöntemi*”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 17, sayı; 3.

el-Askalani, Şehabeddin ebi-l Fazl Ahmed bin Ali bin Muhammed İbn Hacer, “*Gibtetü'n Nazir fi Tercemeti's Şeyh Abdülkadir*,” *es-Sefinetü'l Kadiriyye li Şeyh Abdilkadir el-Cilani el-Haseni*, Darü'l Kütüb el-İlmiyye, Lübnan 2004.

el- Hafni, Abdlmun'im, *el-Mevsuu'at's Suufiyye*, Mektebe Medbuli, Kahire 2006.

el-Hani eř-şafi'i, Abdlmecid bin Muhammed bin Muhammed, *el-Kavakib'd Drriyye a'la el-Hadaik'l Verdiyye fi ecla-i es-Sdeti en-Nakşebendiyye*, Dar'l Beyruti, Dimaşk 1997.

el-Haseni, Muhammed es-Sani, *Muhammad Yusuf Kandahlavi Hayatuhu ve Minhacuhu fi'd Da've*, Dar'l Beşairi'l İslamye, Beyrut 2004.

el-Kari, Nureddin Ebi'l Hasan Ali bin Sultan Muhammed el-Herevi, *Feth babi'l inaye bi şerhi'n Nükaye*, Darü'l Erkam bin ebi'l Erkam, 1997 Beyrut.

El-Vai, Muhyiddin, *ed-Da'vat'l İslamye ve Tetavvuruhaa fi şibhi'l Kaareti'l Hindiyye*, Darü'l Kalem Basması, Dimaşk 1986.

En-Nedvi, Ebul Hasen Ali, *Büyük İslam Davetçisi Muhammed İlyas Kandehlevi –Hayat ve Tebliğ alışması-*, ev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2014.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

Eren, Selim, “*Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü*”, Dini Araştırmalar Dergisi, 2000 sene, Mayıs- Ağustos Sayısı.

er-Rumi, Suheyb, *et-Tasavvuf'l İslamî*, Bisan Yayn, Beyrut 2007.

Erul, Bünyamin, “*Cami ve Kitap*”, *İlim Meclisi Olarak Mescid-i Nebevi Hitaptan Kitaba*, DİB Yayınları, Ankara 2016.

Ernst, Carl W, Lawrence, Bruce B, *Sufi Martyrs of Love ; The Chishti Order In South Asia and Beyond*, Palgrave Macmillian, New York 2002.

Esen, Muammer, *Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s. 9

et-Tevicri, Hamud bin Abdillan bin Hamud, *el-Kavlü'l Bellig fi't-Tahziri min Cemaati't-Teblig*, Daru's Semay'i, Riyad 1993.

Gaborieau, Marc, *"Hin Alt-Kıtası'nda İslami Tarikatlar"*, İslam Dünyasında Tarikatlar- Gelişmeler ve Aktüel durumları, Çev. Osman Türer, Sufi Yayınları, İstanbul 2004.

Gazali, İhyau 'Ulumi'd-Din, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir yayınevi, İstanbul 2012.

Gerges, Fawaz, *Amerika ve Siyasal İslam*, Çev. Ahmed Emin Dağ, Anka Yayınları, İstanbul 2001

Geylani, Abdülkadir, *el-Günyetü li talibi tarik'il hakki ved-din*, Giriş kısmı, Daru'l hayr, Beyrut 2005.

Göktaş, Vahit, *Hicri IV. Asırda Buhara'da Tasavvuf Kelabazi Örneği*, Meydan Yayıncılık, İstanbul 2007.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılap Kitabevi Yayını, İstanbul 2014.

Gözütok, Şakir, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Makale adı; Medreselerin Ortaya Çıkışı ve İlk Medreseler, M. Ş. Ü. Yayınları, Muş 2012.

Haksever, Ahmet Cahid, *Tasavvufu Anlama Kılavuzu*, OTTO Yayınları, Ankara 2017.

Haksever, Ahmet Cahid, *Ya'kub-i Çerhî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2009.

Hanefi, Hasan, *Mine'l fena İle'l Beka, Darü'l Mecari'l İslami*, c. 2, Beyrut 2009.

Haq, M. Anwarul, *The Faith Movement of Mawlana Muhammad İlyas*, George Allen and Unwin Ltd, London 1972.

Haq, Manzoorul, *Hintli Müslümanlar*, Zühal Koll Yayınevi, İstanbul 1965.

Hatiboğlu, İbrahim, *İslam Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010,

Holt P. M., Ann. K. S. Lambton, B. Lewis, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Çev. Kasım Turhan, c. 2, Kitabevi Yayını, İsyambu 1997.

Hoşafçı, Ali, *Selefiler ve Tasavvufçuların Görüşleri*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2009.

[Http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video](http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video). 18. 12. 2017

[Http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video](http://ekonomi.dunyabulteni.net/analiz/408228/pakistandaki-islami-hareketlerin-derin-analizi-video). 20. 11. 2017

[Http://www.21yyte.org/arastirma/kirgizistan/2013/09/12/7208/kirgiz-istanda-daavatecilar-teblig-cemaati-mensuplari-hareketi](http://www.21yyte.org/arastirma/kirgizistan/2013/09/12/7208/kirgiz-istanda-daavatecilar-teblig-cemaati-mensuplari-hareketi). 12. 11. 2017

[Http://www.al-tawhed.net/ferq/showcat.aspx?Id=100](http://www.al-tawhed.net/ferq/showcat.aspx?Id=100). 16. 05. 2017

[Http://www.al-tawhed.net/ferq/showcat.aspx?Id=100](http://www.al-tawhed.net/ferq/showcat.aspx?Id=100). 20. 11. 2017

[Http://www.cevaplar.org/index.php?Content_view=3674](http://www.cevaplar.org/index.php?Content_view=3674). 11. 09. 2017

[Http://www.fatva.net/?P=894](http://www.fatva.net/?P=894). 10.09. 2017

[Http://www.gazetevatan.com/muslumanligin-misyonerleri--tebligciler-59190-gundem/](http://www.gazetevatan.com/muslumanligin-misyonerleri--tebligciler-59190-gundem/). 16. 09.2016

[Http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions#_ftn13](http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions#_ftn13). 12. 05. 2016

[Http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions](http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions). 12. 05. 2016

[Http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions](http://www.meforum.org/686/tablighi-jamaat-jihads-stealthy-legions). 12. 05. 2016

[Http://www.nytimes.com/2003/07/14/us/a-muslim-missionary-group-draws-new-scrutiny-in-us.html](http://www.nytimes.com/2003/07/14/us/a-muslim-missionary-group-draws-new-scrutiny-in-us.html). 12. 05 2016

[Https://al-faedah.blogspot.com.tr/2014/10/keilmuan-maulana-zakariyya-al-kandhlawi.html](https://al-faedah.blogspot.com.tr/2014/10/keilmuan-maulana-zakariyya-al-kandhlawi.html). 01. 19. 2017

[Https://tablighijamaat.wordpress.com/2008/06/09/biography-of-maulana-muhammad-yusuf-kandhlavi-second-ameer-of-tableeghi-jamaat/](https://tablighijamaat.wordpress.com/2008/06/09/biography-of-maulana-muhammad-yusuf-kandhlavi-second-ameer-of-tableeghi-jamaat/). 11. 12. 2017

[Https://www.azattyk.org/a/1843685.html](https://www.azattyk.org/a/1843685.html). 20. 09. 2016

[Https://www.azattyk.org/a/24947697.html](https://www.azattyk.org/a/24947697.html). 15.03. 2016

[Https://www.azattyk.org/a/27422880.html](https://www.azattyk.org/a/27422880.html). 12. 12. 2016

[Https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_osh_preachers_rights/2327152.html](https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_osh_preachers_rights/2327152.html). 17. 09. 2016

https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_religion_islam/24505273.htm

1. 10. 11. 2016

<https://www.central-mosque.com/index.php/history/shaykh-maulana-muhammad-zakariyya-kandhlawi-ra.html>. 19. 12. 2017

<https://www.usip.org/publications/2006/10/islamist-networks-case-tablighi-jamaat>. 03.07. 2016

<https://www.youtube.com/watch?V=dxxzblvzts>. 05.07.2016

Hücviri, *Keşfu'l Mahcub* (hakikat bilgisi), Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

İbn Manzur, **Cemaleddin Ebü'l Fazl Muhammed bin Mukerrem**, *Lisanü'l Arab*, Darü'l Kutub al- İlmiyye, c. 10.

İslam, **Mustafa**, *Davetçinin Yol Azığı*, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2015.

K. A. Nizami, “*Hindistan*”, DİA, c. 18.

K. A. Nizami, “*Çiştîyye*”, DİA, c. 8.

Kandehlevi, **Muhammed Yusuf**, *Hayatü's Sahabe*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, c. 1, İstanbul 2014.

Kandehlevi, **Muhammed Yusuf**, *Risaletün Muhimmatün fi Minhaci'd Da'vetü ve't Teblig*, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2010.

Kandehlevi, **Muhammed Zekeriyya**, *Fezail-i A'mal*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2013.

Kandehlevi, **Muhammed Zekeriyya**, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri*, Çev. Hayri Demirci, Gülistan Neşriyat, İstanbul 2012.

Kandehlevi, Zekeriyya, *Fezail-i A'mal*, Gülistan Neşriyat, 2013
İstanbul.

Kandehlevi, Zekeriyya, *Zikrin Faziletleri*, Gülistan Neşriyat,
İstanbul 2012.

Kara, Mustafa, *İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî*, Dergâh Yayınları,
İstanbul 2017.

Kari, Aliyyul, *Fathü Babi'l İ'naye bi Şerhi'n Nükaye*, Şeriketü
Dari'l erkam bin Ebi'l erkam, Beyrut 1997.

Kays, Kazim el-Cennabi, *et-Tasavvufü'l İslamî Fi İtticeehetihi'l*
Edebiyye, Mektebetü's Sekafeti ed-Diyniyye Yayınları, Kahire 2006.

Kılıç, Cevdet, *Büyük Mütefekkir Dr. Muhammed İkbâl Hayatı,*
Şahsiyeti ve fikirleri, Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

Knysh, Alexander, *Tasavvuf Tarihi*, Çev. İhsan Durdu, Ufuk
Yayınları, İzmir 2011.

Kulke, Hermann, Rothermand, Dietmar, *Hindiztan Tarihi*, İmge
Kitabevi Yayınları, Çev. Müfit Günay, Ankara 2001.

Kutlu, Sönmez, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, Fecr
Yayınları, Ankara 2014.

Kutlu, Sönmez, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Değerler Eğitim Merkezi
Yayınları, İstanbul 2016

Marshall G.S. Hodgson, *İslam Serüveni – Bir Dünya Medeniyetinde*
Bilinç ve Tarih-, III. Cilt, Çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık,
İstanbul 1993.

- Muhammam, Khalid Masud**, “*Fetava-yı Ulema-i Hadis*”, DİA, c. 12.
- Mutlu, İsmail**, *Tarikatlar 2*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Nihat, Azamat**, “*Kadiriyye*”, DİA, c. 24.
- Numani, Muhammed Manzur**, *Melfuzat*, Gülistan Neşriyat, Çev; Hayri Demirci, İstanbul 2010.
- Nur, Rıza**, *Türk Tarihi*, cil: 7, Toker Yayınları, İstanbul 1994.
- Ohlander, Erik S**, *Sufism in an Age of Transition*, Koninklijke Brill NV, Boston 2008.
- Ömer Mahir, Alper**, “*Kandehlevi Muhammed İlyas*”, DİA, c. 24.
- Öngören, Reşat**, “*Sühreverdiyye*”, DİA c. 38.
- Özcan, Azmi**, “*Darülulum*”, DİA, c. 8.
- Özcan, Azmi**, “*Nedvetü'l Ülama*”, DİA, c. 32.
- Özcan, Azmi**, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, TDV Yayınları.
- Özşenel, Mehmet**, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, İfav Yayınları, İstanbul 2014.
- Pakdemirli, M. Nur**, *Hint AltKıtası’nda Dini Ekoller ve Din Eğitimi*, Ekev Akedemi Dergisi, sayı 62, Bahar 2015.
- Rızvı, S. A. A**, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti - Geleneksel Toplumun Çözülüşü-*, Çev. Salih Şimşek, Kitabevi Yayını, İstanbul 1997.
- Schimmel, Annemarie**, *Mystical Dimensions of Islam*, The University of North Carolina Press, North Carolina 1975.

Schimmel, Annamarie, *İslam'ın Mistik Boyutları*, Çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.

Sten, Burton, *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İnkılap Yayını, İstanbul 2015.

Sühreverdi, *Avarifü'lma'arif*, Tasavvufun Esasları, Hazırlayanlar; H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul 1990.

Sühreverdi, Ebu Hafs Şehabeddin Ömer, *Avarifü'l Maarif-Gerçek Tasavvuf-*, Semerkand Yayınları, Çev. Dilaver Selvi, İstanbul 2016.

Tanevî, Şeyh Eşref Ali, *Hadislerle Tasavvuf*, Hazırlayanlar; H. Zaferullah Daudi, Ahmed Yıldırım, Umran Yayınları, İstanbul 1996.

Tenik, Ali, Göktaş, Vahit, *Allah'la Var Olmanın Yolu Zikir*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2014.

Tosun, Necdet, “*Semmasi*”, DİA. C. 36.

Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2015.

Uludağ, Süleyman, “*Abdülakdir-i Geylani*”, DİA, c. 1.

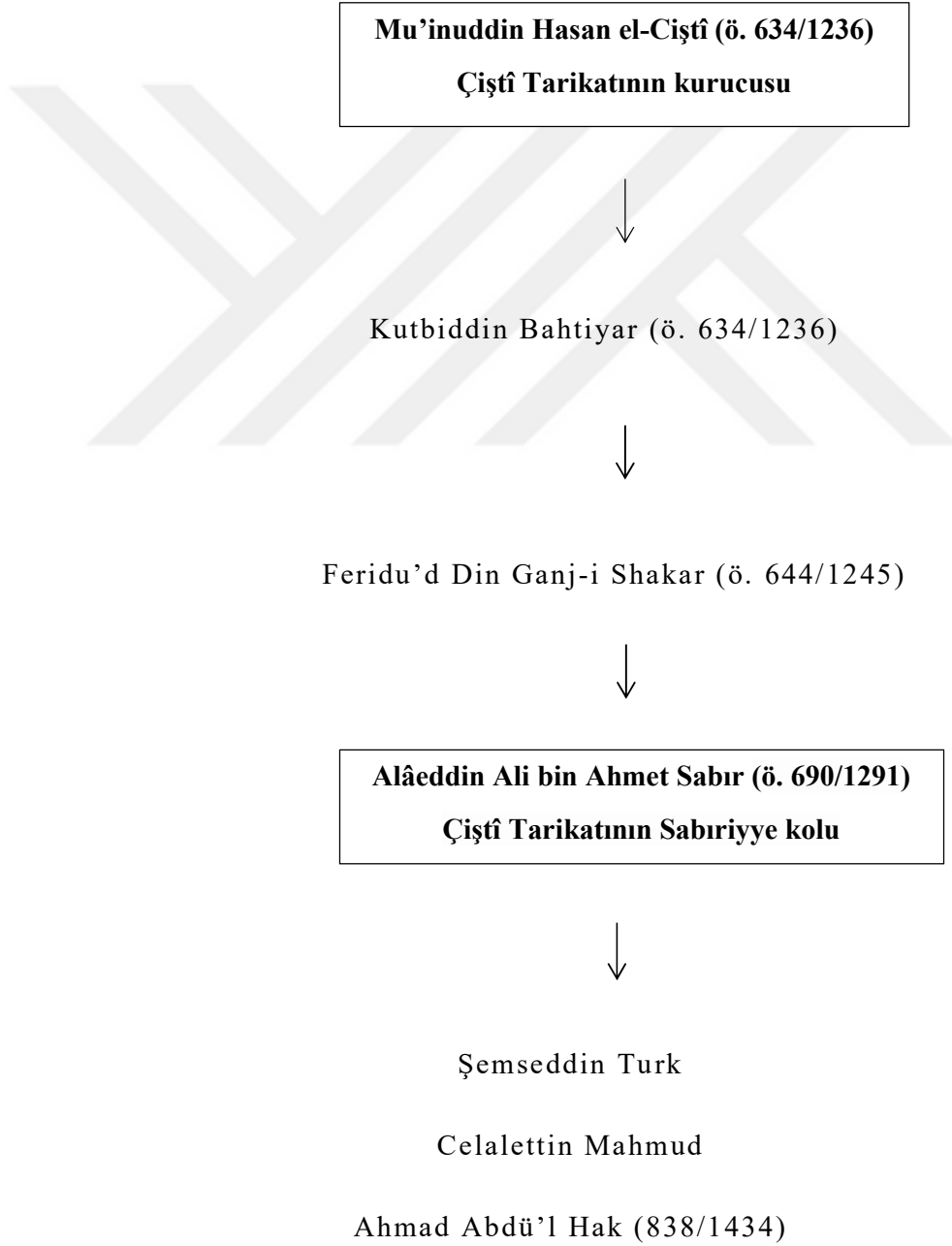
Uludağ, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı; Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

Uludağ, Süleyman, *İslam'da İrşad*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

EKLER

Ek-1

Muhammed İlyas'ın Çiştîyye tarikatındaki şeceresi⁴¹⁶

⁴¹⁶ Bkz, M. Anwarul Haq, *The Faith Movoment of Mawlana Muhammad Ilyas*, George Allen and Umwin Ltd., London 1972, ss. 184-185.

Şeyh Arif

Şeyh Muhammed

Abdül Kuddus (ö. 691/1537)

Celalettin Faruki (ö. 990/1582)

Nizameddin Faruki (ö. 1036/1626)

Ebu Said Gangohi

Muhibbullah Sadrpuri (ö. 1058/1648)

Şah Muhammed Fayyaz (ö. 1107/1695)

Şah Azduddin (ö. 1172/1758)

Şah Abdü'l Hadi (ö. 1190/1776)

Şah Abdü'l Bari (ö. 1226/ 1811)

Seyit Abdürrahim Fatımi (ö. 1247/1831)

Miyanji Nur Muhammed (ö. 1259/1843)

Hacı İmdadullah (ö. 1317/1899)

Raşıit Ahmet Gangohi (ö. 1905)

Halil Ahmet (ö. 1927)

Muhammed İlyas Kandehlevi (ö. 1944)

Muhammed Yusuf Kandehlevi (ö. 1965)

ÖZET

Tez, giriş ve iki bölümden oluşmakta olup girişte Hint Alt Kıtası'ndaki dört büyük tarikatlar ve 1857'den sonra ortaya çıkan İslami hareketler hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde tezin ana konusu Tebliğ Cemaati'nin ortaya çıkması, doktriner yapısına etki eden siyasi, sosyal durumlar ve cemaatin kurucusu, önderleri hakkındaki bilgiler yer almıştır.

İkinci bölümde bölüm de ise Tebliğ Cemaati'nin altı prensibi, tasavvufi ilişkisi ve cemaate yöneltilen eleştiriler, çalışma yöntemleri, kadınlara yönelik tebliğ çalışmaları ele alınmıştır.

ABSTRACT

The thesis consists of an introduction and two chapters. In the introduction, the four major sects in the Indian subcontinent and the Islamic movements that emerged after 1857 were given.

In the first chapter which represents the main subject of the thesis, I have addressed this issues; the emergence of Tabligh Jamaat, the political and social conditions that affected its doctrinal structure and the founder and the leaders of it.

In the second chapter, I have discussed the six principles of Tabligh Jamaat, the relation of it with Sufism, the criticisms that directed to it, its working methods and the Tabligh working which directed towards women.

Key words: Tabligh Jamaat- Sufism- Social- India- Islamic movements

